

T.C
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

YARGI KARARLARI IŞIĞINDA İDARENİN MANEVİ
TAZMİNAT SORUMLULUĞU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NEŞE YÜKSEL

DANIŞMAN

DOÇ. DR. GÖKHAN DÖNMEZ

EYLÜL 2024

BİTLİS

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

YARGI KARARLARI IŞIĞINDA İDARENİN MANEVİ
TAZMİNAT SORUMLULUĞU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NEŞE YÜKSEL

ORCID: 0009-0004-0016-7377

DANIŞMAN
DOÇ. DR. GÖKHAN DÖNMEZ

EYLÜL 2024

BİTLİS

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS
ETİK BEYANI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü **Kamu Yönetimi** Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisiyim. Hazırlamış olduğum “**Yargı Kararları Işığında İdarenin Manevi Tazminat Sorumluluğu**” başlıklı tezde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi; tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu; tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi; kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı; bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 04/09/2024

İmza

Neşe YÜKSEL

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEZ YAZIM KILAVUZU UYGUNLUK BEYANI

“Yargı Kararları Işığında İdarenin Manevi Tazminat Sorumluluğu” başlıklı yüksek lisans tezi Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır. 04/09/2024

Tezi Hazırlayan

İmza

Neşe YÜKSEL

Danışman

İmza

Doç. Dr. Gökhan DÖNMEZ

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Başkanı

İmza

Doç. Dr. Veysel ERAT

T.C.

BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAY SAYFASI

Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı öğrencisi Neşe YÜKSEL tarafından hazırlanan “Yargı Kararları Işığında İdarenin Manevi Tazminat Sorumluluğu” adlı Yüksek Lisans/ Doktora Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 04/09/2024 tarihinde yapılmış ve tezin oy birliği/ oy çokluğu ile kabul/red edilmesine karar verilmiştir.

JÜRİ:

İMZA

Danışman: Doç. Dr. Gökhan DÖNMEZ
Bitlis Eren Üniversitesi

.....

Üye:

.....

Üye:

.....

Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla jüri tarafından kabul edilmiş bu çalışmanın yüksek lisans / doktora tezi olarak kabulü onaylanmıştır.

...../..../2024

İmza

Doç. Dr. Mehmet Bakır ŞENGÜL

Enstitü Müdürü

T.C.
Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
YARGI KARARLARI IŞIĞINDA İDARENİN MANEVİ TAZMİNAT
SORUMLULUĞU
Yüksek Lisans Tezi
Neşe YÜKSEL
Danışman: Doç. Dr. Gökhan DÖNMEZ
Eylül 2024
ÖZET

Hukuk devleti ve sosyal devlet ilkesini kabul eden bir devletin sorumluluğundan bahsedilir. Bu sorumluluğun neticesi olarak, telafi ve giderim borcu anlamında, manevi tazminat hususunda Yüksek Mahkeme görüşleri ile öğretide yer alan görüşler irdelenecektir. İdarenin gerçekleştirmiş olduğu faaliyetler nedeniyle, hukuka uygun davranmış olmasına rağmen herhangi bir zarar meydana gelmiş olabilir. Zararın meydana gelmesinde, idarenin fiil ya da işlemi arasında bir nedensellik bağının söz konusu olması durumunda, idarenin sorumluluğundan bahsedilir. İdarenin sorumlu tutulabilmesi için bazı şartların gerçekleşmesi gerekir. Öncelikle idarenin yapmış olduğu bir eylemin veya işlemin varlığı söz konusu olmalıdır. Söz konusu eylem veya işlem neticesinde zararın meydana gelmiş olması gerekir. Ayrıca idarenin fiil veya işlemi ile zarar arasında neden-sonuç ilişkisinin varlığı söz konusu olmalıdır. İdarenin eylem veya işlemleri dolayısıyla oluşan zarar, kişide psikolojik bir zarara neden olabileceği gibi kişide acı, elem ve ıstırapın oluşmasına sebebiyet verebilir. Bu durumda manevi zarardan söz edebiliriz. Manevi zararın bir nebze dahi olsa giderilebilmesi için manevi tazminat önem arz eder. Manevi zarar ise telafi üzerine odaklanmaktadır. Manevi tazminata hükmedilmesi için bazı hususlar söz konusudur. Bunların başında “manevi tazminatin tespiti ve ödenmesi” gelir.

Anahtar Kelimeler: İdare, Tazminat, Manevi Tazminat, Zarar, İliyet Bağı

Republic of Türkiye
Bitlis Eren University Graduate School
Department of Public Administration
RESPONSIBILITY OF THE ADMINISTRATION FOR MORAL DAMAGES IN
THE LIGHT OF JUDICIAL DECISIONS

Master's Thesis

Neşe YÜKSEL

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Gökhan DÖNMEZ

September 2024

ABSTRACT

In this study titled "The Administration's Responsibility for Non-pecuniary Damages", the responsibility of a state that adopts the principle of the rule of law and the social state is mentioned. As a result of this responsibility, the opinions of the Supreme Court and the opinions in the doctrine regarding non-pecuniary damage in the sense of compensation and compensation obligations have been examined. Even though the administration has acted in accordance with the law due to its activities, any damage may have occurred. The responsibility of the administration is mentioned if there is a causal link between the action or operation of the administration in the occurrence of damage. In order for the administration to be held responsible, certain conditions must be met. First of all, there must be an action or transaction carried out by the administration. Damage must have occurred as a result of the action or transaction in question. In addition, there must be a cause-effect relationship between the action or process of the administration and the damage. Damage caused by the administration's actions and operations may cause psychological harm to the person, as well as pain, suffering and suffering. In this case, we can talk about moral damage. Non-pecuniary compensation is important in order to eliminate moral damage even to a certain extent. Moral damage focuses on compensation. There are some issues for awarding non-pecuniary damages. The most important of these is "determination and payment of moral compensation".

Keywords: Administration, Compensation, Non-Pecuniary Compensation, Causal Link

İÇİNDEKİLER

ÖZET I

ABSTRACT	II
İÇİNDEKİLER	III
KISALTMALAR.....	VI
TEŞEKKÜR.....	VII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SORUMLULUK KAVRAMI: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. 1. Sorumluluk Kavramı	1
1.2. Sorumluluk Çeşitleri	1
1.2.1. Siyasi Sorumluluk	2
1.2.2. Cezai Sorumluluk	2
1.2.3. Mali Sorumluluk	2
1.2.3.1. Medeni (Özel Hukuk) Sorumluluk	2
1.2.3.1.1. Hukuki İşlemden Doğan Sorumluluk	3
1.2.3.1.2. Hukuki İşlem Dışı Sorumluluk	3
1.2.3.2. İdarenin Sorumluluğu	3
1.3. Hukuki Sorumluluk Sebepleri	4
1.3.1. Kusurlu Sorumluluk	4
1.3.2. Kusursuz Sorumluluk	4
1.4. Sorumluluğun Şartları	5
1.4.1. Fiil	5
1.4.2. Kusur	5
1.4.3. Zarar	5
1.4.4. Nedensellik Bağı	5
1.5. Sorumluluğun Ortadan Kalkması veya Azalması	5
1.5.1. Zorlayıcı Sebepler	6
1.5.2. Beklenmedik Durum	7
1.5.3. Zarar Görenin Kusuru	8
1.5.4. Üçüncü Kişinin Kusuru	9
1.6. Zararın Tazmini	10

İKİNCİ BÖLÜM

İDARENİN SORUMLULUĞU

2.1. İdarenin Kusurlu Sorumluluk Şartları	11
2.1.1. Fiil	11
2.1.1.1. İdari İşlem	12
2.1.1.2. İdari Eylem	12
2.1.2. İdarenin Sözleşmeleri	13
2.1.3. Kusur	13
2.1.4. Zarar	14
2.1.4.1. Maddi Zarar	14
2.1.4.2. Manevi Zarar	14
2.1.5. İlliyet Bağı	14
2.2. İdarenin Sorumluluğunun Tarihsel Gelişimi	15
2.3. İdarenin Özel Hukuk Sorumluluğu	16
2.4. İdarî Sorumluluğun Özerkliği	17
2.5. İdarenin İdari Nitelikte Olmayan Faaliyetlerinden Dolayı Sorumluluğu	17
2.5.1. Yasama Faaliyetlerinden Dolayı İdarenin Sorumluluğu	17
2.5.2. Yargı Faaliyetlerinden Dolayı İdarenin Sorumluluğu	17
2.5.3. Hükümet Tasarruflarından Dolayı İdarenin Sorumluluğu	18
2.6. Kusurlu Sorumluluk	18
2.6.1. Hizmetin Kötü İşlemesi	19
2.6.2. Hizmetin Geç İşlemesi	20
2.6.3. Hizmetin Hiç İşlememesi	21
2.7. Kusursuz Sorumluluk	22

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MANEVİ ZARAR VE İDARENİN MANEVİ TAZMİNAT SORUMLULUK ŞARTLARI

3.1. Manevi Zarar Kavramı	24
3.2. Manevi Zararın Hukuki Niteliğine Dair Görüşler	25
3.2.1. Subjektif Görüş	25
3.2.2. Objektif Görüş	26
3.2.3. Karma Görüş	29
3.3. Manevi Zararın Hukuki Fonksiyonuna Dair Görüşler	30

3.3.1. Ceza Görüş.....	30
3.3.2. Telafi Görüşü	32
3.3.3. Tatmin Görüşü.....	33
3.4. Manevi Tazminata Konu Olan Olaylar	35
3.4.1. Ölüm Sebebiyle.....	35
3.4.2. Bedensel Zarar Sebebiyle	38
3.4.3. Kişilik Haklarının Zedelenmesi Sebebiyle	40
3.4.4. Yargı Kararlarının Uygulanmaması Sebebiyle	43
3.5. Manevi Zararın Değerlendirilmesi ve İspatı	44
3.5.1. Ayırt Etme Yeteneğinden Mahrum Kişilerin Durumu.....	45
3.5.2. Tüzel Kişilerin Durumu.....	46
3.5.3. Manevi Zararın İspatı.....	48
3.6. Manevi Tazminat Açısından İdarenin Sorumluluk Şartları	49
3.6.1. İdari İşlem ve İdari Eylem.....	49
3.6.1.1. İdari İşlem.....	49
3.6.1.1.1. Kamu Gücü Ayrıcalıklarının Kullanılması.....	50
3.6.1.1.2. Tek Yanlı İrade Açıklamasının Ürünü Olması.....	50
3.6.1.1.3. Kesin Olması.....	50
3.6.1.1.4. İcrailik	51
3.6.1.2. İdari Eylem	51
3.6.2. Kusur	51
3.6.2.1. İdarenin Hizmet Kusuru	52
3.6.2.1.1. İdarenin Hizmet Kusurunun Temeli	52
3.6.2.1.2. İdarenin Sorumluluğunun Şartları: Zarar, İlliyet ve Kusur.....	52
3.6.2.1.3. İdarenin Temel Sorumluluk Alanı: Hizmet Kusuru	53
3.6.2.1.4. Hizmet Kusuru Sayılan Haller.....	53
3.6.2.1.5. Hizmet Kusuru Bakımından Hukuka Aykırılık, Karine ve Kusur.....	53
3.6.3. İlliyet Bağı.....	54
3.7. İdarenin Kusursuz Sorumluluk Durumları.....	54
3.7.1. İdarenin Kusursuz Sorumluluğunun Özellikleri	54
3.7.2. Kamu Külfetleri Karsısında Eşitlik veya Fedakârlıkların Denkleştirilmesi	54
3.7.3. Risk İlkesi.....	57

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MANEVİ ZARARIN TAZMİNİ

4.1. Manevi Zararın Özellikleri	58
4.1.1. Manevi Bir Zararın Varlığı:	58
4.1.2. Zararın Gerçekleşmiş Olması:	58
4.1.3. Zararın Kesin Olması:	58
4.1.4. Zararın “Hukuken Korunan Bir Menfaate Yönelik Olması:	59
4.1.5. Manevi Zararın “Özel” Olması:	59
4.1.6. Zararın “Parayla Ölçülebilir” Olması:	59
4.2. Manevi Tazminatın Tespiti ve Ödenmesi	59
4.3. Manevi Tazminatın Tespitine İlişkin İlkeler	60
4.3.1. Nakden Tazmin İlkesi	60
4.3.2. Sorumlu Olunan Tutardan Fazlasına Hükmedilmemesi.....	61
4.3.3. Taleple Bağlılık İlkesi (İstemle Bağlılık Kuralı)	62
4.3.4. Gerçek Zararın Tazmini İlkesi.....	63
4.3.5. Talebin Arttırılması (İslah).....	63
4.4. Zararın Hesaplanması	65
4.5. Tazminatın Hesaplanması	65
4.5.1. Hesaplama Tarihi	65
4.5.2. Hesaplama Yöntemi ve Hâkimin Takdiri.....	66
4.5.3. Manevi Tazminatın Ödenme Şekli.....	73
4.5.3.1. İrat Şeklinde Ödeme	73
4.5.3.2. Sermaye Şeklinde Ödeme	74
4.6. Manevi Tazminata Faiz Yürütülmesi	74
4.7. İdare Aleyhine Açılacak Manevi Tazminat Davalarında Yetkili Ve Görevli Mahkeme	80
4.8. Manevi Tazminat Hakkının Devri ve Mirasçılara Geçişi	82
4.9. Manevi Tazminat İlamlarının Yerine Getirilmesi	84
4.10. Rücu	87
SONUÇ	89
KAYNAKLAR	94

KISALTMALAR

AYİM : Askeri Yüksek İdare Mahkemesi

C. : Cilt

Çev. : Çeviren

İYUK : İdari Yargılama Usul Kanunu

md. : Madde

s. : sayfa

Sa. : Sayı

SBE : Sosyal Bilimler Enstitüsü

ss. : sayfa aralığı

TBB : Türkiye Barolar Birliği

vd. : ve devamı

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam esnasında bana her zaman yardımcı olan, desteklerini esirgemeyen, çalışmalarımın doğru bir şekilde ilerlemesi için beni yönlendiren hocam Sayın Doç. Dr. Gökhan DÖNMEZ'e, lisansüstü eğitim hayatım boyunca bilgi ve deneyimlerinden yararlandığım değerli hocalarıma, hayatımın her aşamasında benden destek ve sevgilerini esirgemeyen aileme teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ

Bu çalışmada, sorumluluk kavramı üzerinde durularak, sorumluluk türlerine değinilecektir. Sorumluluk kavramı, herhangi bir kişinin kendi hal ve hareketlerinin ya da yetki alanına giren herhangi bir durum veya olayın neticelerinin, kişi tarafından üstlenilmesi anlamına gelmektedir. Sorumluluk kavramının önemli bir hususu da hesap verebilme durumudur. Her birey gibi idarenin de sorumluluğu mevcuttur. İdare, hukukun üstünlüğünü kabul etmiş olmakla, yürüttüğü ve yürüteceği tüm faaliyetlerini özenle ve doğrulukla, gelecekte hesap verme durumunu da göz önünde bulundurmakla mükelleftir. Ayrıca idare, kamu hizmeti gereği olarak, yürüttüğü hizmetleri kesintisiz, aksaksız ve sürekli olarak, görevini üstlenmiş olmanın getirdiği sorumluluk ile hizmeti sunmak zorundadır. İdarenin maddi tazminat sorumluluğu olduğu gibi manevi tazminat sorumluluğu da söz konusudur. İdare, eylem veya işlemleri dolayısıyla sorumludur. Bu sorumluluk, hizmet kusuru gibi, idarenin eylem veya işlemleri dolayısıyla ortaya çıkan zararlar olabileceği gibi idarenin kusursuz sorumluluğu nedeniyle de olabilir.

İdarenin sorumluluğunun tarihsel geçmişine bakıldığında, bu konunun geçmişi çok eskilere dayanır. Dünya tarihine bakıldığında; 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar, idare, gerçekleştirdiği faaliyetlerden dolayı sorumlu tutulmamaktaydı. Ancak 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra “Herkes vermiş olduğu zararı tazminle yükümlüdür.” anlayışı yayılmaya başlamıştır. Sorumluluk kavramı, idare hukuku açısından zamanla kabul göremeye başlamıştır. Kara Avrupası’nda hâkim olan hukuk düzeninde, öncelikle özel hukuk açısından idarenin haksız fiile ilişkin sorumluluğu kabul edilmiş, daha sonra ise idarenin sorumluluğu idare hukukuna göre ele alınmaya başlanmıştır. Ülkemizde 80’li yıllardan bu zamana kadar terör olaylarından ve terörle mücadelede dolayı birçok masum insan zarar görmüştür. Bu zararlar maddi zararlar olabildiği gibi manevi zararlar da olabilmektedir. Bu tür durumlarda, sosyal risk ilkesi kapsamında idarenin kusursuz sorumluluğundan söz edilebilmektedir.

Söz konusu eylem veya işlemler nedeniyle, doğrudan ya da dolaylı olarak kişilik haklarında bir azalmaya meydana gelmiş, acı, ıstırap ve elem duymuş olan kişilerin manevi zararları söz konusu olur ve idare bu manevi zararı tazmin ile yükümlüdür. Bu çalışma, idarenin bu zarar dolayısıyla sorumluluğunun kapsamını ve sınırlarını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde; sorumluluk kavramına değinilerek, idarenin sorumluluğunun türleri, genel olarak sorumluluk hususu, illiyet bağı incelenecektir. İkinci bölümde ise; idarenin sorumluluğunun tarihsel gelişimi, idari sorumluluk, idarenin özerkliği, kusurlu ve kusursuz sorumluluk türlerine değinilecektir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise manevi tazminatın diğer şartları incelenerek, idarenin manevi tazminat sorumluluğu geniş olarak ele alınacaktır. Bunlar idari eylem, idari işlem ile kusurdur.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ise; manevi tazminata hükmedilmesine etki eden diğer unsurlar, tazminatın ödenme şekli, faiz ve kararın icrası, manevi tazminatın mirasçılara devri gibi hususlar ele alınacaktır.

Çalışmada, çok sayıda yüksek mahkeme kararlarına değinilerek, konunun uygulamadaki önemine ışık tutulmaya çalışılacaktır. Kararların seçiminde; uygulamada en çok karşılaşılan durum ve olaylara ilişkin kararlardan yararlanılarak, farklı türde, ilgi çekici kararlardan yararlanılmaya özen gösterilecektir.

İdarenin sorumluluğunun hem doktrindeki hem de yargı kararlarındaki yeri irdelenerek, konunun gerek tarihsel süreci gerekse Türk hukukundaki gelişim süreci incelenerek, bu süreçte idarenin sorumluluğunun, hangi nedenlerden dolayı kabul edildiği gerekçeleri ile birlikte tespit edilerek yargı kararları çerçevesinde bir sonuca ulaşılmaya çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SORUMLULUK KAVRAMI: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Sorumluluk, bir kişinin, yapmakla mükellef olduğu veya yaptığı bir iş için gerektiğinde hesap verme durumunu ifade eder. Sorumluluk kavramının türleri mevcut olup, aşağıda sorumluluk türlerine değinilecektir. İdarenin hukuki sorumluluğunun söz konusu olabilmesi için birtakım hususların varlığı gerekir. Birçok hukuk dalında olduğu gibi idare hukukunda da sorumluluk kavramı açısından kusur unsuru önemli bir yer tutmaktadır. Kusursuz sorumluluğa ilişkin istisnalar bir tarafa bırakıldığında, kusur olmaksızın sorumluluk söz konusu olmaz.

1. 1. Sorumluluk Kavramı

Sorumluluk, en basit tanımıyla, bir şahsın diğer bir şahsa vermiş olduğu zararların giderilmesi anlamına gelmektedir.¹ Sorumluluk kavramı, Arapça kökü olan “*Su’al/se’ele*” kelimesinden gelmektedir. Kelime anlamı “Sorulan soruya muhatap olan kişi, “*Mes’ul*” kelimesinden” türetilen *mesuliyet* kelimesinin Türkçe karşılığı olarak kullanılmaktadır.² Bir kimsenin ya da kurumun, kasıtlı veya ihmalen, kusuru dolayısıyla veya tedbirsizliği nedeniyle, neden olduğu bir tehlike durumunun ortaya çıkması, söz konusu işlem veya eylemi dolayısıyla oluşan zarar nedeniyle, ilgili zararın tazmin edilmesini ifade eder. Yasal anlamda sorumluluk, yasanın öngörmüş olduğu yükümlülüklerin ifa edilmemesi nedeniyle meydana gelen zararın eylemi ifa eden kimse tarafından tazmin edilmesini ifade eder. Zarar veren kişi ya da kurum, eylemleri dolayısıyla yasa önünde sorumludur.³

Hukukta sorumluluk kavramının türlerinden kısaca bahsetmek gerekmektedir.

1.2. Sorumluluk Çeşitleri

Sorumluluk çeşitleri 3’e ayrılmaktadır. Bunlar *Siyasi Sorumluluk*, *Cezai Sorumluluk* ve *Mali Sorumluluk*’tur.

¹ Eren, Fikret. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. İstanbul: Beta Yayınevi, 1998.

² Çıtak, Halim Alperen. *Kusursuz Sorumluluk Bağlamında Sosyal Risk İlkesi*. Ankara: 2014.

Onar, Sıddık Sami, *İdare Hukukunun Umumi Esasları*. İstanbul: 1966

Gözler, Kemal. *İdare Hukuku*. Bursa: Ekin Kitabevi, 2019.

³ Armağan, Tuncay. *İdarenin sorumluluğu ve Tam Yargı Davaları*. Ankara: Seçkin Yayınevi
Çağlayan, Ramazan. *Tarihsel Teorik ve Pratik Yönleriyle İdarenin Kusursuz Sorumluluğu*. Ankara: Asil Yayınevi, 2007.

1.2.1. Siyasi Sorumluluk

Siyasi sorumluluk, demokratik sistemlerde, yöneticilerin halka ya da parlamentoya karşı sorumluluğu anlamını taşır. Siyasi sorumluluğun yaptırımı ise Anayasada belirlendiği şekliyle ortaya çıkmaktadır. Halk, geçmiş eylemlerini değerlendirir ve seçim yolu ile oy vererek desteğini ya da oy vermeyerek hesap sorma faaliyetini yerine getirir. Parlamentolar, meclis soruşturması açma, soru sorma, güvensizlik oyları ile bir bakanı ya da hükümeti düşürme gibi denetim mekanizmasını yerine getirebilmektedir.⁴

1.2.2. Cezai Sorumluluk

Cezai sorumluluk, suç isleyen bir kişinin, bireysel sorumluluğunu doğurur ve bunun yaptırımı kanunlarda düzenlenmiştir. Genel anlamda bireysel sorumluluğu ifade eder, kurumlar ceza hukukunun faili konumunda bulunamazlar. Tüzel kişiler adına yürütülen iş ve işlemler dolayısıyla kurum çalışanının veya devlet memurunun işlediği suçlar nedeniyle kurumun veya devletin cezai sorumluluğu söz konusu olmayacak cezai sorumluluk çalışan veya memurun olacaktır.⁵

1.2.3. Mali Sorumluluk

Mal varlığına ilişkin sorumluluk olarak da bilinir.⁶ Mali sorumluktan söz edebilmek için bazı şartların gerçekleşmiş olması gerekir. Öncelikle bir eylem ya da işlem olmalıdır. Bu işlem ya da eylem dolayısıyla zarar meydana gelmiş olmalıdır.⁷ Mali sorumluluk iki başlık altında incelenebilir.

1.2.3.1. Medeni (Özel Hukuk) Sorumluluk

Medeni sorumluluk, bir kimsenin ya da kurumun, özel hukuk alanında, sözleşme dolayısıyla veya sözleşme dışı eylem veya işlemleri dolayısıyla zarara uğrayan tarafın zararlarının tazmin edilmesi anlamına gelir. Hukuki manada mali sorumluluk, aynı zamanda *hukuki sorumluluk* olarak da adlandırılmaktadır. Mali sorumluluğu gündeme

⁴ Gözler, Kemal. *İdare Hukuku*. Bursa: Ekin Kitabevi, 2009.

⁵ Karaarslan, Mehmet. "Suç ve Cezaların Memuriyete Etkisi." *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 58. 1 (2009): 99-100.

⁶ Çağlayan, Ramazan. *Tarihsel, Teorik ve Pratik Yönleriyle İdarenin Kusursuz Sorumluluğu*. Ankara: Asil Yayınları. 2007.

⁷ Gözler, Kemal, ve Gürsel Kaplan. *İdare Hukuku Dersleri*. Ekin Yayınları. 2024.

gelen tarafın, borçlunun, mali sorumluluğu, medeni hukuk sorumluluğu ya da idari sorumluluğu gündeme gelir.⁸

1.2.3.1.1. Hukuki İşlemden Doğan Sorumluluk

Burada bir özel hukuk sorumluluğundan bahsetmek gerekmektedir. Özel hukukta irade serbestliği söz konusudur. Kişi isterse, her iki tarafın istekleri ve kabulleri ile borçlanma söz konusu olabilir. Anılan türde oluşan borç ilişkileri salt iki yanlı bir işlem olan akitten değil, vasiyetname gibi tek yanlı bir işlemde kaynaklı da ortaya çıkabilir.⁹

1.2.3.1.2. Hukuki İşlem Dışı Sorumluluk

Haksız fiil nedeniyle, vekâletsiz iş görme veya sebepsiz zenginleşme sebebiyle oluşan borçlar, hukuki işlemlere değil, yasaya dayanır. Bu tür hukuki ilişkilerde, yanların hukuki işlem yapma iradeleri söz konusu olmadığı gibi yasada sayılan hususların ortaya çıkmasından dolayı borç ilişkisinin varlığından söz edilir.¹⁰ Zayıf konumdaki zarar gören, devleti aracı kılmaktadır. Zarara neden olan kişi ise zararı tazminle yükümlüdür. İki tarafın malvarlığı dengesi bozulmuştur ve bu dengesizlik devlet eliyle giderilebilecektir. Bu açıdan, mali sorumluluk, cezai sorumluluktan ayrı olarak, bireylere karşı uygulanabileceği gibi kurumlara karşı da uygulanabilmektedir.¹¹

1.2.3.2. İdarenin Sorumluluğu

Ülkemizde, idarenin eylem veya işlemlerinden dolayı sorumlu olması fikri ilk kez 1924 Anayasası ile birlikte anayasal olarak geçerlilik kazanmıştır. 1924 Anayasası ilk dönemlerinde, devlet aleyhine ikame edilen tazminat davaları Danıştay tarafından kabul edilmeye başlanmış, Fransız Danıştay'ının etkisinin söz konusu olmasından dolayı devlet aleyhine ikame edilen tazminat davalarında, idarenin tazminattan sorumlu tutulabilmesinin şartı "hizmet kusurunun ağır olması" aramıştır. Bu dönemlerde Şura-i Devlet kurularak idari dava ve uyuşmazlıkların çözümü için Danıştay yüksek bir mahkeme olarak vazife yapmaya başlamıştır.¹²

İdarenin mali sorumluluğunu, idarenin sözleşmeden doğan mali sorumluluğu ile idarenin sözleşme dışı mali sorumluluğu şeklinde ikiye ayrılabiliriz. İdarenin, bir kamu

⁸ Kaya, Cemil. *İdarenin Takdir Yetkisi ve Yargısal Denetimi*. Ankara: Oniki Levha Yayınları. 2021.

⁹ Eren, Fikret. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. İstanbul: Beta Yayınları, 2010.

¹⁰ Eren, Fikret. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. İstanbul: Beta Yayınları, 2010.

¹¹ Gözler, Kemal. *İngilizce Karşılıklarıyla Hukukun Temel Kavramları*. Bursa: Ekin Kitabevi, 2020.

¹² De Lamothe, A. L. D. "İdarenin Haksız Fiil Dolayısıyla Mesuliyeti Konusunda Fransız Kamu Hukukundaki Gelişmeler." (Çev. S. Derbil). *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 17. (1960).

otoritesi olması, iradesini tek taraflı olarak ortaya koyması, eşit taraflar arasında akdedilmiş bir hukuki ilişki bulunmadığı anlamına gelebilir. Bu durumda, söz konusu sorumluluğun, idarenin sözleşme dışı sorumluluğu olduğu söylenebilir.¹³

İdarenin mali sorumluluğu, salt idarenin kusuruna dayalı sorumluluğu değil, aynı zamanda, idarenin kusursuz sorumluluğunu da kapsar. Özellikle sosyal risk ilkesi kapsamında bu tür sorumluluktan bahsetmek mümkündür.

İdarenin mali sorumluluğu anayasal olarak ilk kez 1961 Anayasası'nın Md. 114¹⁴ ile düzenlenmiştir. Yine 1982 Anayasası'nın Md. 125¹⁵'te buna benzer bir düzenleme söz konusudur. İdarenin mali sorumluluğundan söz edebilmek için idarenin mali sorumluluğunun bulunduğu dair açık bir kanun hükmünün bulunması gerekmektedir.¹⁶ İYUK Md. 2 de, idarenin eylem ve işlemlerinden kaynaklanan zararlar nedeniyle kişilerin idareye karşı tam yargı davası açarak bu zararlarının tazminini talep edebilecekleri hüküm altına alınmıştır.¹⁷

1.3. Hukuki Sorumluluk Sebepleri

Hukuki sorumluluk çeşitleri 2'ye ayrılmaktadır. Bunlar *Kusurlu Sorumluluk* ve *Kusursuz Sorumluluk* 'tur.

1.3.1. Kusurlu Sorumluluk

İdarenin, hizmetinden kaynaklanan sorumluluk anlamına gelir. Hizmet kusuru, hizmetin oluşmasından veya yürütülmesinden kaynaklanan kusur, devletin sorumluluğunun koşullu şekilde kabul edilmiş kusur türüdür. İdarenin hizmetinin kurulmasında ya da işleyişinde yer alan bir kusur ya da aksaklığı ifade eder.¹⁸

1.3.2. Kusursuz Sorumluluk

İdarenin kusursuz sorumluluğu, ayrı bir tür sorumluluktur.¹⁹ İdare eylem veya işlemlerinde hukuka uygun davranmış olmasına rağmen herhangi bir zarar meydana gelmiş ise ancak idarenin işlemleri ya da eylemleri arasında bir nedensellik bağı

¹³ Gözler, Kemal. *İngilizce Karşılıklarıyla Hukukun Temel Kavramları*. Bursa: Ekin Kitabevi, 2020.

¹⁴ 1982 Anayasası, 18.10.1982. md.14. "İdare kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür."

¹⁵ 1982 Anayasası, 18.10.1982. md.125/1. "İdare kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür."

¹⁶ Kalabalık, Halil. *İdare Hukuku Dersleri*. Ankara: Değişim Yayınları, 2004

¹⁷ Kalabalık, Halil. *İdare Hukuku Dersleri*. Ankara: Değişim Yayınları, 2004

¹⁸ Günday, Metin. *İdare Hukuku*. Ankara: İmaj Yayıncılık, 2002.

¹⁹ Gözübüyük, Şeref. *Yönetim Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2011.

bulunmakta ise bu durumda idarenin kusursuz sorumluluğundan bahsedilir. Kusursuz sorumluluk objektif sorumluluk olarak da tanımlanmaktadır.

1.4. Sorumluluğun Şartları

İdarenin hukuki sorumluluğunun söz konusu olabilmesi için birtakım hususların varlığı gerekir. İdarenin kusurlu sorumluluğundan söz edebilmek için gerekli olan şartları şu şekilde sıralayabiliriz:

1.4.1. Fiil

İdari sorumluluktan bahsedebilmek için idare tarafından meydana getirilen zarara neden olabilecek bir eyleminin ya da işleminin bulunması gerekmektedir.²⁰ Zarara neden olabilecek, eylem hem icrai hem de ihmali olabilir.²¹

1.4.2. Kusur

Kusur, yapılması gereken bir görevin ifası sırasındaki eksikliklerdir.²² İdarenin fiilinden kaynaklanan bir zarar nedeniyle sorumluluğunun söz konusu olabilmesi için öncelikle zararın ortaya çıkmasında bir kusurun olması gerekir.

1.4.3. Zarar

Hukuki anlamda sorumluluk, bir kimsenin yasalara aykırı bir eyleminin bir başkasına yönelik verdiği zarar nedeniyle hesap vermesi gerekliliği, zarara uğrayanın da hakkına ulaşabilmek için zarar veren kişinin malvarlığına el koyabilmesidir.²³

1.4.4. Nedensellik Bağı

Zarar ile idari işlemler veya eylemler arasındaki illiyet bağının doğrudan kurulması gerekir. İlliyet bağının ispatı davacıya aittir.²⁴

1.5. Sorumluluğun Ortadan Kalkması veya Azalması

Oluşan zarara, idarenin eylemleri veya işlemlerinden başka bir etken sebep olmuşsa idari zarar sorumluluğunun kısmi olarak ya da bütünüyle ortadan kalktığını

²⁰ Evren, Çınar Can. "Hizmet Kusuru-Haksız Fiil Ayrımı ve Yargı Düzeni." *TBB Dergisi* (2011): 95.

²¹ Candan, Turgut. *Açıklamalı İdari Yargılama Usulü Kanunu*. Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları, 2006.

²² Gözler, Kemal. *İdare Hukuku*. Bursa: Ekin Kitabevi, 2009.

²³ Atay, Ender Ethem. *İdare Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2006.

Başgil, Fuat. "Devletin ve Diğer Amme Hükmi Şahıslarının Mesuliyeti Meselesi." *Adalet Dergisi* (1940).

²⁴ Odyakmaz, Zehra, and Oğuzhan Güzel. "Mahkeme Kararları Işığında Terör Olaylarında İdarenin Sorumluluğuna Genel Bir Bakış." *Mevlâna Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1. 1

söyleyebiliriz. Bunlar; *zorlayıcı neden, beklenmeyen durum, zarara uğrayanın kusuru ve üçüncü şahsın kusuru* şeklinde ifade edilebilir. Bu nedenleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1.5.1. Zorlayıcı Sebepler

Mücbir sebep, kusuru ortadan kaldıran veya azaltan, sezilemeyen veya karşı konulamayan bir durum olarak tanımlanmaktadır. Mücbir sebepler, idarenin sorumluluğunu ortadan kaldırabilmektedir. Örneğin deprem, sel, heyelan, fırtına, gibi doğa olayları zorlayıcı nedenler olarak sayılabilir.²⁵ Dolayısıyla mücbir sebep bakımından, idarenin kusurunun olmaması, öngörülemezlik ve gerçeklik şartlarının gerçekleştiğinden emin olunmalıdır. Bunlardan ilki kusursuzluk ya da dışsallıktır. Mücbir sebebin gerçekleşmesi ile birlikte, meydana gelen zarar bakımından, illiyet bağı ortadan kalktığı için idarenin sorumluluğunun ortadan kalkması veya azalması söz konusu olur.

Doktrinde bazı yazarlar, mücbir sebep olarak depremi örnek göstermekte, deprem üzerinden kusur ve kusursuz sorumluluk incelemesi yapmaktadır. Depremlerde kişisel ve olağanüstü zararlar meydana gelmektedir. Bu zararlar dolayısıyla idarenin olağanüstü sorumluluğundan bahsetmek mümkün bulunmamaktadır. Fakat bunun için, idarenin deprem öncesinde, yapması gerekli olan denetimleri ya da idari işlemleri yerine getirip getirmediği önem arz etmektedir. Eğer idarenin ihmalinden kaynaklanan bir zarar varsa veya zararın artmasına neden olmuş durum var ise bu durumda bir hizmet kusurundan bahsetmek mümkün olmaktadır. Dolayısıyla idarenin, mücbir sebeplerin doğuracağı zararların asgari bir seviyede kalmasını sağlayacak şekilde eğitmesi gerek. Bu yükümlülük, idari personelin seçilmesinden denetlenmesine kadarki alanı kapsamaktadır. Danıştay bir kararında idarenin depremdeki tutumunu inceleyerek, 1997 Erzincan Depremi nedeniyle belediyenin gerekli tedbirleri almadığı ve deprem ile birlikte olması gerekenden daha fazla zararın meydana geldiği, bu nedenle idarenin gerekli özeni göstermediğine yönelik kanaat ortaya koymuştur.²⁶

Mücbir sebebin diğer bir özelliği *karşı konulamazlık ilkesidir*. İlgili olayın idare tarafından önlenemez olup olmadığı bilimsel verilerden yararlanılmak suretiyle değerlendirilmelidir. Örneğin, heyelan bölgesi ya da dere yatağı olan bir yerden karayolunun geçirilmiş olması durumunda mücbir sebepten söz edilemeyecek, idarenin kusurundan bahsedilecektir. Çünkü idare, uygun tedbirleri almayarak, zararın doğmasına

²⁵ Günday, Metin. *İdare Hukuku*. Ankara: İmaj Yayıncılık, 2002.

²⁶ Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu 07.01.1997 gün, E.1995/752, K.1997/57

sebebiyet vermiştir.²⁷ Örneğin, Danıştay bir kararında, bir barajdan, idare tarafından haddinden fazla suyun akıtılması nedeniyle sel baskını meydana gelmesinde idareyi kusurlu bulmuştur.²⁸ Türkiye uygulaması açısından, PKK terörünün yoğun şekilde yaşandığı dönemde, teröristlerin eylemleri dolayısıyla, bu eylemlerle mücadele eden idarenin eylemlerinin zarara neden olması, mücbir sebep dolayısıyla illiyet bağının kesilmesine bir örnek olarak görülmüştür.²⁹

Mücbir sebebin sonuçları arasında, en temel olanı, idarenin sorumluluğunu tamamen ortadan kaldırması yer almaktadır. Zira idarenin dışında gerçekleşen eylemler söz konusudur. Zorlayıcı nedenlerin olması hem kusur sorumluluğunu hem de kusursuz sorumluluğu tümüyle kaldıran bir durum olarak ifade edilmektedir.³⁰

1.5.2. Beklenmedik Durum

Beklenmedik hal, gerçekleşmeden önce öngörülmesi ve engellenmesi olanaklı olmayan, idarenin eylem alanı içerisinde yer alan olayları ifade etmektedir.³¹ Beklenmeyen durumların şartlarını şu şekilde sıralayabiliriz: *içsellik, öngörülemezlik ve önlenemezlik*.

Mücbir sebebin aksine, beklenemeyen halde, idarenin eylem alanı içerisinde yer alması gerekir. Beklenmeyen halde, idarenin iradesi dışında kaldığını da ifade etmek gerekmektedir. Bu durumların ekseriyetle teknik aksaklıklar ve problemler nedeniyle ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.³² İdarenin olan araca ait lastiğin patlaması veya uçağın karbüratörüne bir kuşun girmesi örnek olarak gösterilebilir.

Beklenmeyen halin bir diğer özelliği; öngörülemez olmasıdır. Eğer olayın gerçekleşme ihtimali var ise ve idarenin bunu öngörebilecek bir pozisyonunda olması söz konusu ise bu durumda beklenmeyen halden bahsetmek mümkün olmaz. Böyle bir durumda meydana gelen kaza dolayısıyla idarenin mali sorumluluğunun bulunduğundan

²⁷İşıklar, Celal. “Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kararlarında İdarenin Kusursuz Sorumluluğunu Ortadan Kaldıran ve Azaltan Haller, Sorumluluk Ve Tazminat Hukuku Sempozyumu.” *Gazi Üniversitesi Dergisi* (2009).

²⁸ Danıştay 10. Dairesinin 18.11.1999 gün ve E: 1999/1138, K:1999/6177.

²⁹ Özkarslı, Oğuz. *İdarenin Kusursuz Sorumluluğu*. (Yüksek Lisans Tezi). Afyonkarahisar: Kocatepe İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

³⁰İşıklar, Celal. “Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kararlarında İdarenin Kusursuz Sorumluluğunu Ortadan Kaldıran ve Azaltan Haller, Sorumluluk Ve Tazminat Hukuku Sempozyumu.” *Gazi Üniversitesi Dergisi* (2009).

³¹ Odyakmaz, Zehra, ve Ümit Kaymak, ve İsmail Ercan, *Anayasa Hukuku-İdare Hukuku*. Ankara: İkinci Sayfa Dizisi Yayınları, 2006.

³²Akyılmaz, Bahtiyar. *Türkiye’de İdarenin Mali Sorumluluğu*. Konya: Seçkin Yayıncılık, 1994.

bahsedebiliriz. Örneğin, idarenin aracının lastiğinin patlaması dolayısıyla bir zarar meydana gelmişse, lastiğin eskimiş olması ve bu lastiğin değiştirilmemiş olması zararın doğmasına neden olacaktır.³³

Beklenmeyen halin diğer bir özelliği de önlenemezliktir. İdarece, üstlenilen tüm sorumlulukların gereği gibi yerine getirilmesi, tedbirlerin tam ve eksiksiz alınması, idareye ait teknik parçaların ve araçların tüm bakımlarının düzenli ve gerektiği gibi olarak yapılması halinde dahi kazaların meydana gelmesini engelleyemeyebilir. Bu durumda bile kazanın meydana gelmiş olması halinde artık beklenmeyen halden söz edilir. Bu durumda meydana gelen kazanın sebebi bilinmemektedir. Dolayısıyla kaza ile idarenin eylemi arasındaki illiyet bağı da ortadan kalkmaktadır. Bu durumlarda, *nazari illiyet bağı* söz konusu olabilir. İdarenin kusursuz sorumluluğundan bahsedilir.³⁴

1.5.3. Zarar Görenin Kusuru

Zarar gören, kusurlu bir eylemi olmasa bile, bazı durumlarda, zararın ortaya çıkmasına katkıda bulunabilmektedir. Zarar, zarar görenin fiili nedeniyle ortaya çıkmış ya da zararın boyutları artmış ise, idarenin kusurlu-kusursuz sorumluluğu tamamen ortadan kalkabilir ya da azalabilir. Bu durumda, zarar görenin fiili etkili olabilmektedir. Zarar görenin kusurlu olması şart değildir. Zira bir kimsenin, kendisine zararı olacağını bilerek kusurlu bir eylemde bulunması hayatın olağan akışına uymamaktadır. Çünkü kusur, bir başkasına zarar veren ve hukuk düzeni tarafından ayıplanan davranış olarak kabul edilmektedir. Örneğin, bir kişinin intihar etmek amacıyla kendisini idare tarafından işletilen trenin önüne atması durumunda, intihar edenin yakınlarının idareye karşı tazminat talebinde bulunması mümkün bulunmamaktadır. Zira zararın ortaya çıkmasına bizzat zarar görenin kendisi neden olmuştur.

Zararı meydana getiren fiil sadece zarar görenin fiili değil ise idarenin sorumluluğu, zarar gören kimsenin kusuru oranında azalır.³⁵ Danıştay bir kararında mayınlı arazide bir köylünün koyunlarını otlatması neticesinde ortaya çıkan zarar nedeniyle idarenin gerekli uyarıları yapmış olduğu, zarar görenin kendi kusurunun söz konusu olduğunu, idare ile olay arasında illiyet bağı kopmuş olduğundan bahisle

³³ Gözler, Kemal. *İdare Hukuku*, Bursa: Yetkin Yayın Evi, 2003.

³⁴ Yıldırım, Ramazan. *İdare Hukukuna Giriş*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 2012.

Özgüldür, Serdar. *Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kararları Işığında Tam Yargı Davaları*. Ankara: Yetkin Yayınevi, 1996.

³⁵ Gözübüyük, Şeref. *Yönetim Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2011.

köylünün zararının tazmin edilmeyeceğine karar vermiştir.³⁶ Ayrıca, idarenin imar ve iskân planlarına aykırı olarak işyerinin altına kaçak bodrum katı inşa eden bir işyeri sahibinin, sel hadisesi dolayısıyla bodrum katını su basması olayında, idareden tazminat talep etmesi mümkün değildir. Bu iki durumda; zarar ve idari eylem arasındaki illiyet bağı tümüyle kalkmaktadır. Bu kusur sorumluluğu bakımından olduğu gibi kusursuz sorumluluk açısından da geçerlidir.³⁷

1.5.4. Üçüncü Kişinin Kusuru

Üçüncü kişiler tarafından yapılan eylemler zararın oluşmasına neden olur veya katkı sağlar ise idarenin işlem veya eyleminden dolayı meydana gelen zarar arasındaki nedensellik bağının kesildiğinden bahsedilir. Meydana gelen zarar, başka bir üçüncü kişinin hareketi neticesinde oluşmuş ise anılan zarar nedeniyle idari sorumluluktan söz edilemez.³⁸ Zararın meydana gelmesinde üçüncü kişinin açıkça kusurlu olması gerekmemektedir. Üçüncü kişi, idare ile hukuki anlamda bir bağı olmayan kişi olup, idare ile başka bir üçüncü kişi arasında organik veya hukuksal bağın mevcut olduğu durumlarda, idari sorumluluğun devam ettiği söylenebilir. Ayrıca üçüncü kişinin kusurunun ağırlığının da değerlendirilmesi gerekmektedir.³⁹ Eğer üçüncü kişinin kusuru hafifse, idari sorumluluğun, diğer üçüncü şahsın kusurunun oranında azalması söz konusu olur. Örneğin, idare tarafından yapılmış bir kanala, üçüncü bir kişi tarafından delik açılması neticesinde meydana gelen zarardan dolayı, kusur idarenin değil, üçüncü kişinin, idarenin sorumluluğu cihetine gidilemez.⁴⁰ Bu durumda zarara uğrayan kişi, devlete karşı idare mahkemelerinde, üçüncü kişilere karşı ise adli mahkemelerde tazminat davası açabilecektir. Ancak zarara uğrayanın ve üçüncü şahsın kusurundan dolayı, bazen idarenin kusursuz sorumluluğunun bütünüyle kalkmayacağı düşünülmektedir. Gözler, özellikle mesleki risk ilkesine göre zarara uğrayanın veya üçüncü şahsın kusurundan dolayı idarenin bazı durumlarda sorumluluğunun kalkmayacağını ileri sürmektedir.⁴¹ Askeri Yüksek İdare Mahkemesi bir kararında; etleri makine ile kıyma yapmakla görevli olan erin, kendisine verilen talimatlara uygun hareket etmeyerek, takozla itmesi gereken etleri, çıplak elleriyle makinaya yerleştirmesi neticesinde meydana gelen zarar nedeniyle,

³⁶ Danıştay 10. D. E. 1997/4889, K. 1998/6084, T. 24.11.1998.

³⁷ Yumuk, Hamit. *İdari Yargıda Tazminat Davaları*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi, 2005.

³⁸ Gözler, Kemal. *İdare Hukuku*, Bursa: 2003.

³⁹ Bereket Baş, Zuhâl. *Tam Yargı Davaları*, İdari Yargı Paneli: 2003, s. 384-401

⁴⁰ Danıştay 12. Daire, 1969/3894 E, 1972/2773 K, 25.1.1972 K. T.

⁴¹ Gözler, Kemal. *İdare Hukuku*, Bursa: 2003.

zarar görenin kusuruna rağmen idarenin sorumluluğuna hükmedilmiştir.⁴² Bir kararında, Danıştay, yaralanarak zarar görenin terör örgütü “sempatizan”ı olduğuna ilişkin resmi makamlarda bilgi bulunması nedeniyle Kanunun uygulanamayacağına karar verebilmiştir.⁴³

1.6. Zararın Tazmini

İdarenin, yapmış olduğu eylem veya işlemler nedeniyle kişilere vermiş olduğu zararlardan dolayı, sosyal hukuk ilkesi gereğince sorumluluğu söz konusudur. Bu zarar hem maddi hem de manevi olabilir. Anılan zararlarını gidermesi için, zarara uğrayan kimselerin idareye başvurmaları gerekir. Söz konusu başvuruların idarece reddi halinde, zararlarının giderilmesi talepleriyle idare mahkemelerinde dava açmaları gerekir. Bu davalar, tam yargı davaları olup, bu tür davalar, idarenin faaliyetleri nedeniyle, zarara uğrayan kimselerce idareye karşı İdari Mahkemelerinde ikame edilen tazminat davalarıdır.

İdare Mahkemeleri tarafından, davacının uğradığı tespit edilen gerçek zarar neticesinde hüküm kurulur. Tam yargı davaları, belirsiz alacak davası şeklinde açılır ve mahkemece gerçek zarar miktarı bilirkişilerce tespit edilir. Danıştay’ın yerleşmiş içtihatlarında mahkemece yaptırılan bilirkişi incelemesi neticesinde hüküm kurulacağı belirtilmektedir. Davacının, dava açtığı tarihte miktarı tam olarak bilememesi nedeniyle dava açılırken talep edilemeyen bir zarar var ise, ıslahla arttırılan dava değerinin tamamına davalı idarenin temerrüde düştüğü, idareye başvurma tarihinden itibaren yasal faiz yürütülmesi gerektir.

⁴² Askeri Yüksek İdare Mahkemesi 2. Daire’sinin 08.03.1989 gün ve E:1988/133, K:1989/74.

⁴³ Danıştay 15. Daire, E. 2011/11, K. 2011/335, T. 22.6.2011.

İKİNCİ BÖLÜM

İDARENİN SORUMLULUĞU

İdarenin hukuki sorumluluğundan bahsedebilmek için birtakım hususların gerçekleşmesi gerekir. Öncelikle idari bir eylem bulunmalıdır. Oluşan zararın, idarenin eylemi ya da işlemi neticesinde gerçekleştiğinin tespit edilmesi, yani bir *neden-sonuç ilişkisine bağlı olarak*, bir illiyet bağının bulunması gerekir.⁴⁴ Zarara neden olan olay ile bağlantılı olarak meydana gelen bir başka sebep varsa, bu durumda oluşan zarar da idarenin sorumluluğundadır. Yansıma zarar ise idarenin eylem veya işlemi neticesinde ortaya çıkan zararın, üçüncü kişilere etki etmesi ve onlara yansımadır.⁴⁵

2.1. İdarenin Kusurlu Sorumluluk Şartları

İdarenin kusurlu sorumluluğundan söz edebilmek için gerekli olan şartları şu şekilde sıralayabiliriz:

2.1.1. Fiil

İdari sorumluluktan bahsedebilmek için idarenin zarara neden olan eyleminin ya da işleminin bulunması gerekmektedir.⁴⁶ İdarenin, kamu yararını amaçladığı ve bir kamu hizmetinin görülmesi esnasında ortaya koyduğu iradesinin, kamu gücünden faydalanarak eylemde bulunması halinde, bu eylem veya işlemin, idari bir eylem veya işlem olduğundan ve idari yargının görev alanına girdiğinden söz edebiliriz. İdarenin eylem veya işlemlerde eşit iki taraftan bahsetmek söz konusu değildir.⁴⁷ Zarara neden olan idarenin eylem hem icrai hem de ihmali olabilir.⁴⁸ İdarenin eylem ve işlemlerini, ikiye ayırmak mümkündür.

⁴⁴Ünal, Mehmet. “Aile Başkanlığı Hakkında Karar Tahlili.” Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (1979): 1-4.

⁴⁵ Eren Fikret. *Sorumluluk Hukuku Açısından Uygun İlliyet Bağı Teorisi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları 1975.

Oğuzman, Kemal, ve Turgut Öz. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. İstanbul: Vedat Kitapçılık. 2010.

⁴⁶ Bayer, Çağrı. “Danıştay Kararları Işığında Sosyal Risk İlkesi.” *Selçuk Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dergisi* 1. 1 (2018).

Çağlayan, Ramazan. *İdare Hukuku Dersleri*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2016.

⁴⁷ Evren, Çınar Can. “Hizmet Kusuru-Haksız Fiil Ayrımı ve Yargı Düzeni.” *TBB Dergisi* (2011): 95.

⁴⁸ Candan, Turgut. *Açıklamalı İdari Yargılama Usulü Kanunu*. Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları, 2006.

2.1.1.1. İdari İşlem

İdari işlem, idarenin kamu gücünü kullanarak, kamu hizmetini yürütmek amacıyla, tek taraflı irade beyanı neticesinde yapılan kat'i ve gerçekleştirilmesi mecburi işlemler olarak tanımlanmaktadır.⁴⁹ Kamu hizmetlerinin kapsamındaki genişleme nedeniyle kamu hizmetlerinin bir kısmı tüzel kişilerce yerine getirilebilmektedir. Anılan tüzel kişilerin eylem veya işlemleri dolayısıyla bireylerin zarar görmesi durumunda, bu tüzel kişilerin acze düşmesi hariç olmak üzere, idarenin bir sorumluluğundan söz edilmektedir.⁵⁰

2.1.1.2. İdari Eylem

İdari eylem, idarenin, eylemleri, hareket ve tutumları olarak tanımlanabilir.⁵¹ İdarenin sorumluluğundan bahsedebilmek için fiilin idare tarafından gerçekleştirilmesi gerekmektedir. İdare, eylemleri yoluyla üçüncü kişilerin zarara uğramasına yol açabilir. Bu zararlardan dolayı idare mali açıdan sorumludur. Oluşan zararın, idarenin işleminden mi ya da idarenin eyleminden mi kaynaklandığının tespiti konusu son derece önem arz eder. Zira idareye karşı açılacak tam yargı davalarında farklı usuller yer almaktadır. 2577 sayılı İdari Yargılama Usul Kanunu madde 12'ye göre “İlgililer haklarını ihlal eden bir idari işlem dolayısıyla Danıştaya ve idare ve vergi mahkemelerine doğrudan doğruya tam yargı davası veya iptal ve tam yargı davalarını birlikte açabilecekleri gibi ilk önce iptal davası açarak bu davanın karara bağlanması üzerine, bu husustaki kararın veya kanun yollarına baş vurulması halinde verilecek kararın tebliği veya bir işlemin icrası sebebiyle doğan zararlardan dolayı icra tarihinden itibaren dava süresi içinde tam yargı davası açabilirler. Bu halde de ilgililerin 11 inci madde uyarınca idareye başvurma hakları saklıdır.” hükmü yer almaktadır. İdari işlemlerden kaynaklı zararlar nedeniyle açılacak olan tam yargı davalarında dava açma süresi 60 gün olarak belirlenmiştir.

2577 sayılı Kanun'un madde 13'e göre “İdari eylemlerden hakları ihlal edilmiş olanların idari dava açmadan önce, bu eylemleri yazılı bildirim üzerine veya başka suretle öğrendikleri tarihten itibaren bir yıl ve her halde eylem tarihinden itibaren beş yıl içinde ilgili idareye başvurarak haklarının yerine getirilmesini istemeleri gereklidir. Bu isteklerin

⁴⁹Candan, Turgut. *Açıklamalı İdari Yargılama Usulü Kanunu*. Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları, 2006.

⁵⁰ Özay, İl Han, *Günışığında Yönetim*. Ankara: Filiz Kitabevi, 2004.

Ergen, Cafer. Ankara: *İdari Yargı Davaları*. Seçkin Yayınevi, 2008.

Gözübüyük, Şeref, ve Güven Dinçer. *İdari Yargılama Usulü-Kanun-Açıklama-İçtihat*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2001.

⁵¹Gözler, Kemal. *İdare Hukuku*, Bursa: 2003.

kısmen veya tamamen reddi halinde, bu konudaki işlemin tebliğini izleyen günden itibaren veya istek hakkında altmış gün içinde cevap verilmediği takdirde bu sürenin bittiği tarihten itibaren, dava süresi içinde dava açılabilir.” Şeklinde düzenleme mevcuttur. İdari işlemler ile idari fiillerden kaynaklı davalarda, dava açma süreleri ve usulleri birbirinden farklıdır.

2.1.2. İdarenin Sözleşmeleri

İdari işlemler, genellikle tek taraflı olup, idarenin gerçek kişiler ya da tüzel kişilerle iki taraflı iradelerin uyuşmasına dayanır. İdarenin çeşitli türlerde yaptığı sözleşmelere “İdarenin Sözleşmeleri” denir. İdarenin yaptığı sözleşmenin, idarî bir sözleşme kabul edilebilmesi için şu özelliklere sahip olması gerekir:

- i. Sözleşmenin bir tarafının idare olması,
- ii. Sözleşmenin konusunun kamu hizmeti olması
- iii. Sözleşmenin amacının kamu faydası olması,
- iv. Sözleşmenin idareye, üstün yetkiler tanımış olması ve bazı ayrıcalıklar vermiş olması gerekir.⁵²

2.1.3. Kusur

Kusur, yapılması gereken ödevin ifası sırasında meydana gelen eksikliklerdir.⁵³ İdari fiilden kaynaklanan bir zarar nedeniyle sorumluluktan bahsedebilmek için öncelikle zararın ortaya çıkmasında bir kusurun olması gerekir. Ancak sosyal risk ve fedakârlığın denkleştirilmesi gibi durumlar nedeniyle idarenin kusursuz sorumluluğunun kabulü söz konusu olur. İdarenin kusurlu kabul edilebilmesi için, kamu gücü kullanarak kamu hizmetinin görülmesi sırasında söz konusu olması gerekir. Bu kusur, hizmet kusuru olarak kabul edilir.⁵⁴ Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu’nca verilen bir kararda, idarece ağır hizmet kusurunun varlığı, manevi tazminat kararı verilmesi açısından aranmamıştır. Kişinin olaydan duyduğu üzüntünün bir nebze de olsa azaltılması için manevi tazminata mahkûm edilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁵⁵

⁵² Odyakmaz, Zehra. “Genel Olarak İdarenin Sözleşmeleri.” *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 9. (1998).

⁵³ Gözler, Kemal. *İdare Hukuku*, Bursa: 2003.

⁵⁴ Güleç Uçakhan, Sema. *Maddi Tazminat Esasları ve Hesaplanması*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2009.

⁵⁵ Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu’nun 22.11.2007 gün ve E:2004/753, K:2007/2323.

2.1.4. Zarar

Hukuki anlamda sorumluluk, bir kimsenin yasalara aykırı bir eyleminin, bir başkasına yönelik verdiği zarar nedeniyle hesap vermesi gerekliliği, zarara uğrayanın da hakkına ulaşabilmek için zarar verenin malvarlığına el koyabilmesi halidir.⁵⁶ Zarar, bir kimsenin, kendi isteği dışında olmak üzere, maddi varlığında ya da manevi varlığında bir eksilme meydana gelmesi olarak tanımlanmaktadır.⁵⁷ İdarenin mali sorumluluğundan bahsedebilmek için zararın gerçekleşmiş olması gerektiği ifade edilmelidir.⁵⁸

2.1.4.1.Maddi Zarar

Bir maddi varlıktaki eksilme, ekonomik bir değere sahip olan bir varlıkta, fark edilebilir veya kesin olarak belirlenebilir, ekonomik olarak eksilmenin, azalmanın ya da pasifte bir çoğalmanın meydana gelmesidir. Gelecekte meydana gelmesi muhtemel olan, malvarlığı artışının gerçekleşmemesi de maddi zarar olarak nitelendirilir.⁵⁹

2.1.4.2. Manevi Zarar

Bir kişinin, kişilik değerindeki, kişinin zihni durumu, psikolojik bütünlüğü ya da huzurunda bir bozulmanın, kişilik haklarına yönelik olarak gerçekleştirilen haksız bir müdahalenin meydana gelmesi nedeniyle; bir kimsenin bedeni, manevi acı veya elem duyması, manevi durumunda, iradesi dışında meydana gelen⁶⁰ bir eksilmenin ortaya çıkmasıdır. Danıştay’a göre manevi zarar “*Kişinin fizik yapısını zedeleyen, yasama gücünü azaltan olaylar nedeniyle duyulan acıyı, ıstırapı veya kişilik haklarının zedelenmesi nedeniyle şeref ve haysiyetin rencide edilmesini ifade ettiği gibi; günlük yaşamı zorlaştıran belli ağırlıktaki her türlü üzüntü ve sıkıntıyı da kapsamaktadır.*”⁶¹

2.1.5. İlliyet Bağı

Zarar ile idarenin eylemi ya da işlemleri arasındaki illiyet bağının doğrudan kurulması gerekir. İlliyet bağının ispatı davacıya aittir.⁶² İlliyet bağının azalmasına ya da ortadan kalkmasına sebep olan hususlar aşağıda incelenmiştir.

⁵⁶ Başgil, Fuat. “Devletin ve Diğer Amme Hükmi Şahıslarının Mesuliyeti Meselesi.” *Adalet Dergisi* (1940).

⁵⁷ Eren, Fikret. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Yetkin Kitabevi, 2012.

⁵⁸ Gözübüyük, Şeref, ve Turgut Tan. *İdare Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2014.

⁵⁹ Eren, Fikret. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Yetkin Kitabevi, 2012.

⁶⁰ Eren, Fikret. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Yetkin Kitabevi, 2012.

⁶¹ Danıştay 10. Dairesi’nin 29.04.2008 gün ve E:2007/3301, K:2008/2939.

⁶² Odyakmaz, Zehra, and Oğuzhan Güzel. “Mahkeme Kararları Işığında Terör Olaylarında İdarenin Sorumluluğuna Genel Bir Bakış.” *Mevlâna Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1. 1

2.2. İdarenin Sorumluluğunun Tarihsel Gelişimi

İdarenin sorumluluğu konusu çok eskilere dayanmamaktadır. Dünyada hâkim olan anlayış, XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar, idarenin yürüttüğü faaliyetler sonucunda meydana gelen zararlardan, idarenin sorumlu tutulamayacağı şeklinde idi. Bu yüzyılın yarısından sonraki dönemde ise “herkesin neden olduğu zararı giderme zorunluluğunun” kabul görmesiyle, idarenin sorumluluğu ilkesi anlam kazanmıştır. Kara Avrupası Hukuk Sisteminde, idarenin sorumluluğu, ilk olarak, idarenin haksız fiil sorumluluğu olarak, özel hukuk alanında önem kazanmış, daha sonra idare hukuku kurallarına göre idarenin, hizmet yaptığı esnada meydana gelen kusuru sebebiyle kusurlu sorumluluğu, sonrasında ise idarenin sorumluluğunun kusursuz sorumluluk olduğu kabul görmüştür. Tarihsel gelişim sürecine bakıldığında, Fransa’daki gelişmelere göz atmak gerekir:

1873 Tarihinden Önce İdarenin Sorumsuzluğu:

1789 tarihinde, ihtilalden sonra, Fransa’da 1873 tarihine kadar idarenin sorumsuz olduğu kabul edilmiştir. Devletin sorumsuzluğu ilkesinin istisnaları söz konusuydu:

- i) İdarenin sorumsuzluğu ilkesi sözleşmeden doğan zararlar alanında geçerli değildi.
- ii) Devletin sorumsuzluğu ilkesine, kanunla istisna getirilebileceği kabul ediliyordu.
- iii) Kamulaştırmanın ancak bir tazminat karşılığında yapılabilirdi.
- iv) İdarenin “özel mallarından kaynaklanan zararları özel hukuk hükümlerine göre adliye mahkemelerce çözümleniyordu.”⁶³

1873 Tarihinden Sonra İdarenin Sorumsuzluğu:

Fransız Uyuşmazlık Mahkemesinin 8 Şubat 1873 tarihindeki Blanco kararında idarenin sorumsuz olduğu yönündeki ilkedan vazgeçilerek “devletin sorumluluğu ilkesi” benimsenmiştir.⁶⁴

Türkiye’de:

-1876 Kanun-u Esasi’de yer alan hükme göre, kişiler ile idare arasında meydana gelen uyuşmazlıkların çözümü Şurayı Devlet’te sağlanmazdı. Yetkili mercii genel

⁶³ Gözler, Kemal. *İdare Hukuku*. Bursa: Ekin Kitabevi. 2019.

⁶⁴ Gözler, Kemal. *İdare Hukuku*. Bursa: Ekin Kitabevi. 2019.

mahkemelerde idi. Bu nedenle idarenin kamu hukuku sorumluluğundan bahsetmek mümkün bulunmamakta idi.

-1924 Teşkilât-ı Esasiye Kanunu’nda İdareye ilişkin davalarda görevli ve yetkili mercii Şurayı Devlet idi. Bu nedenle bu döneme ilişkin İdarî sorumluluğun varlığından bahsedilebilir.

-1961 yılında hazırlanan Anayasa’da idarenin kendi fiil ve işlemleri nedeniyle meydana gelen zararları ödemek zorunda olduğu yönünde hüküm mevcuttur.

-1982 Anayasası’nda idarenin kendi fiil ve işlemleri nedeniyle meydana gelen zararları ödemek zorunda olduğu yönünde hüküm mevcuttur. 06.01.1982 tarihli 2577 sayılı İdarî Yargılama Usûlü Kanunu’nda “*İdarî eylem ve işlemlerden dolayı*” meydana gelen zararlar nedeniyle açılacak davaların görev alanı belirlenmiştir, anılan davalar, İdarî yargı çerçevesinde çözümlenmektedir.⁶⁵

2.3. İdarenin Özel Hukuk Sorumluluğu

İdarenin bu tür sorumluluğu, idarenin medeni sorumluluğu olup, bu tür uyuşmazlıklar adli yargıda çözümlenmektedir. Medeni Sorumlulukta, idarenin meydana getirdiği zararlar, özel hukuk kanun maddelerine göre giderilmektedir.⁶⁶ Bu sorumluluk türlerini şöyle sıralayabiliriz:

- i. Özel Hukuk Sözleşmeleri Nedeniyle
- ii. Sınaî ve Ticarî Kamu Hizmetleri Nedeniyle
- iii. İdarece Özel Malların İşletilmesi Nedeniyle
- iv. Usule Aykırı Müsadere Nedeniyle
- v. İdari Personellerin Şahsi Kusurları Nedeniyle
- vi. Yasalar ile Özel Hukuk Kapsamında Olan Zararlar

Bu zararlara ilişkin davalarda görevli mahkeme, idare mahkemeleri değil, adli mahkemelerdir.

⁶⁵ Gözler, Kemal. *İdare Hukuku*, Bursa: Ekin Kitabevi. 2003.

⁶⁶ Gözler, Kemal. *İdare Hukuku*, Bursa: Ekin Kitabevi. 2003.

2.4. İdarî Sorumluluğun Özerkliği

İdarî sorumluluk, özel hukuk sorumluluğu gibi idarenin yol açtığı zararların giderilmesini amaçlamaktadır. İdare, kamu hizmetleri kapsamında çalıştırdığı personellerinin eylemlerinden kaynaklanan zararlar nedeniyle sorumluluğu söz konusudur. Bu sorumluluk, Medeni Kanun hükümlerine tabi olmayıp; bu tür zarardan kaynaklanan davaların görüldüğü mahkemeler İdari Mahkemelerdir. Özel hukuk sorumluluğu ile İdari sorumluluk arasındaki en önemli fark; özel hukuk sorumluluğun medenî kanun ve borçlar kanunu ile düzenlenmiş olmasıdır. İdarî sorumluluğun kuralları kanunlarla düzenlenmemiş, İdarî yargı içtihatları tarafından ortaya konulmuştur. Bu hususu *İdarî Sorumluluğun Özel Hukuk Karşısında Özerkliği* olarak tanımlayabiliriz. İdarece istihdam edilen kişilerin fiillerinin yıl açtığı zararlarda dolayı devlete yüklenebilecek sorumluluğa ilişkin kurallarda, özel hukuk değil, kamu hukuku uygulanır. Bu nedenle İdarî sorumluluk, özel hukuk sorumluluğundan bağımsız bir sorumluluktur. Bu hususu *İdarî Sorumluluğun Adli Yargı Karşısında Özerkliği* olarak tanımlayabiliriz.⁶⁷

2.5. İdarenin İdari Nitelikte Olmayan Faaliyetlerinden Dolayı Sorumluluğu

İdarenin, idari nitelikte olmayan faaliyetlerinden dolayı sorumluluğu söz konusudur. Bu sorumluluk türleri aşağıda sıralanmıştır:

2.5.1. Yasama Faaliyetlerinden Dolayı İdarenin Sorumluluğu

Fransız ve Türk kamu hukukunda “Yasama organı kusurlu davranmaz” ilkesi geçerlidir. Bu ilkenin anlamı; yasama alanında “Devletin sorumsuzluğu”nun esas olmasıdır.⁶⁸ Danıştay 12. Dairesi 23.02.1966 tarihli 1966/547 karar sayılı kararda “Yasama organı tarafından çıkarılan yasaların uygulanmasından dolayı oluşan zararlardan devletin sorumlu tutulamayacağı” belirtilmiştir.⁶⁹

2.5.2. Yargı Faaliyetlerinden Dolayı İdarenin Sorumluluğu

Yargı faaliyetlerinden dolayı, idarenin sorumlu tutulamayacağı kabul edilmektedir. Yargıtay, yargısal faaliyetlerden dolayı, idarenin sorumlu tutulamayacağına karar vermektedir. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu’nun, 20.02.1991 tarihli 1990/4 E. 1991/1 K. sayılı kararında “*Hakimlerin vermiş oldukları kararlardan dolayı Borçlar Kanunu’nun 55’inci maddesine göre devlet aleyhine istihdam eden sıfatıyla tazminat*

⁶⁷ Gözler, Kemal. *İdare Hukuku*, Bursa: Ekin Kitabevi. 2003.

⁶⁸ Gözler, Kemal. *İdare Hukuku*, Bursa: Ekin Kitabevi. 2003.

⁶⁹ Danıştay Onikinci Dairesi. 23 Şubat 1966 Tarih ve E .1965/3669, K. 1966/547.

davası açılmayacağı ve Anayasa m.120/5'e dayanılarak idare aleyhine tazminat davası açılmayacağına" karar vermiştir.⁷⁰

Bu sorumsuzluk türünün bir istisnası bulunmaktadır; *Haksız Yakalama veya Tutuklama Nedeniyle Sorumluluk*; 7 Mayıs 1964 tarih ve 466 sayılı Kanun Dışı Yakalanan veya Tutuklanan Kimselere Tazminat Verilmesine Dair Kanun'a göre yasada yer alan şartlar dışında tutuklananlar ve yasalar çerçevesinde tutuklanmış, anılan kişi hakkında kovuşturmayaya yer olmadığına ilişkin, beraat kararı verilmiş olması durumunda, anılan kararlar nedeniyle kişilerde oluşan zararların devlet tarafından karşılanması söz konusudur. Anılan kanun yürürlükten kaldırılmış, yerine 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu madde 141 ile madde 144 arasındaki maddeler kabul edilmiştir. Anılan maddeler, savcılık soruşturması ya da mahkemece yürütülen kovuşturmada yasalarla belirlenen şartlardan başka hakkında yakalama emri çıkarılan, tutuklanan vb. sebeplerle zarar görmüş kişilerin uğradıkları maddi ve manevi zararlarının idarece karşılanmasını düzenler. Haksız yakalama veya tutuklama sebebiyle ikame edilecek olan tazminat davaları, davacının ikametindeki ağır ceza mahkemelerinde açılmalıdır. Söz konusu davalar idare Mahkemelerinde görülmez. Bu davalar, adlî yargı çerçevesinde görülmektedir.⁷¹

2.5.3. Hükümet Tasarruflarından Dolayı İdarenin Sorumluluğu

Hükümet işlemleri aleyhine ne adlî yargıda ne de idarî yargıda iptal davası veya tazminat davası açılabilir. Bu nedenle hükümet tasarruflarının meydana getirdiği zararlara ilişkin tazminat davası açılmaz.⁷²

2.6. Kusurlu Sorumluluk

İdarenin, hizmeti esnasında mevcut olan kusuru nedeniyle meydana gelen sorumluluk olarak bilinir. İdarenin hizmetinin kusurlu olması, hizmetin oluşturulması veya yürütülmesi esnasına oluşan kusur, idarenin sorumluluğunun koşulu şeklinde kabul edilmiş kusur türüdür. İdarenin hizmetinin kurulmasında ya da işleyişinde yer alan bir kusur ya da aksaklığı ifade eder.⁷³ Bu kusur ölçülebilir ya da tespit edilebilir bir kusur olmalıdır. Hizmet kusuru, idari personellerce yapılan ve idari olan hizmetler esnasında

⁷⁰ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, 20 Şubat 1991 Tarih ve E .1990/4 ve K.1991/1.

⁷¹ Gözler, Kemal. *İdare Hukuku*, Bursa: Ekin Kitabevi. 2003.

⁷² Gözler, Kemal. *İdare Hukuku*, Bursa: Ekin Kitabevi. 2003.

⁷³ Günday, Metin. *İdare Hukuku*. Ankara: İmaj Yayıncılık, 2002.

meydana gelen kusurlu davranışlardır ve bu davranışlar nedeniyle idari sorumluluk söz konusu olur.⁷⁴ Dolayısıyla hizmet kusuru, kamu hizmetinin icra edilmesi esnasında ya da bu nedenle idarenin görevlilerine yüklenebilir nitelikteki bir kişisel kusur ile ortaya çıkmış olmayan bir kusur türüdür. Bu kusur, kamu hizmetinin kuruluşu, işleyişi ya da örgütlenmesinde meydana gelen aksaklık, düzensizlik ve sakatlıktır.⁷⁵

Kamu personellerinin, hizmet kusuru oluşturan eylem fiil veya işlemi nedeniyle idari personeller aleyhine değil, idareye karşı tam yargı davası açılması gerekmektedir. Açıktır ki bu durumdaki ayırt edici husus, kişisel bir kusuru dolayısıyla kamu görevlisine atfedilebilir kusurun oluşmamış olmasıdır. Bu durumda, kamu görevlisinin şahsına yönelik olarak adli yargıda tazminat davası açılması gerekmektedir.⁷⁶

İdari eylem ve işlemlerdeki aksaklık, düzensizlik ya da sakatlık *hizmetin geç işlemesi, kötü işlemesi ya da hiç işlememesi*, şeklinde sıralanabilir. Kamu hizmetinin yerine getirilmesindeki eksiklik, aksaklık olarak ifade etmek de mümkündür.⁷⁷ Hizmetin geç işlemesi, kötü işlemesi ya da hiç işlememesi ya da hizmetin, olması gereken öz veri, dikkat ve yeterlilikte olmaması hizmet kusurunu oluşturur.

2.6.1. Hizmetin Kötü İşlemesi

Hizmetin kuruluşu ve işleyişi esnasında ortaya çıkan aksaklık ve eksiklikler, hizmet kusurudur. Hizmetin kötü işlemesi, idarenin eylemi veya işlemi olarak da karşımıza çıkabilir.⁷⁸ Danıştay'a göre; idare, kendisine verilmiş olan kamu hizmetlerinin gerektirdiği şekilde işlemesini yerine getirmekle görevlidir. Bunun için uygun teşkilatlanmayı yapmak ve uygun kamu görevlilerini istihdam etmek ve kullanmak durumundadır. Bu konuda mali, ayni ya da insani anlamdaki eksiklikler sorumluluktan kaçınmak için birer gerekçe teşkil etmemektedir. Şayet bu hususlarda bir aksaklık ya da eksiklik söz konusu ise bu durumda idare kusurlu sayılacaktır.⁷⁹ Bu noktada, hizmetin kötü işlemesi; hizmetin gereğine uygun şekilde yürütülememesi demektir. Bu durumu tespit etmek kolay değildir, zira sunulan hizmetin niteline göre değişir. Buna mukabil

⁷⁴Gözübüyük, Şeref, ve Turgut Tan. *İdare Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2014.

⁷⁵Akyılmaz, Bahtiyar. *Türkiye'de İdarenin Mali Sorumluluğu*. Konya: Seçkin Yayıncılık, 1994.

⁷⁶Gözler, Kemal. *İdare Hukuku*, Bursa: Ekin Kitabevi. 2003.

⁷⁷Günday, Metin. *İdare Hukuku*. Ankara: İmaj Yayıncılık, 2002.

⁷⁸Düren, Akın. *İdare Hukuku Dersleri*, Ankara: Ankara AÜHF Yayınları, 1979.

⁷⁹Danıştay, 12. D. 13.4.1970, E. 969/3435, K. 970/754.

belediyenin yol yapım işleri esnasında Karayolları Genel Müdürlüğü'nün denetimindeki malzemelerin hasar görmesi bu kapsamda sayılmıştır.⁸⁰

2.6.2. Hizmetin Geç İşlemesi

Yine Danıştay'ın bir kararı bu hususa ilişkin örnek olarak gösterilebilir: “İstanbul 5. İdare Mahkemesi'nce atama işleminin iptaline karar verilmiş olduğu halde, davalı idarece Mahkeme kararının uygulanmayarak ağır hizmet kusuru işlenmiş olması, anılan söz konusu ilam ile davacının iş ortamının verimli olmadığı, davacının 2002 tarihine ait sicil kaydının olumlu düzenlenmemesi, adı geçen kişinin çalıştığı müdürlüğe atama koşullarına haiz olmayan bir kişinin görevlendirilmiş olması, bu sürecin üç yıldan fazla sürmesi, çalıştığı sürece anılan kişinin memurluktan ayrılmış sayılması, yine 2000 tarihi ile 2003 tarihine ait sicil kaydının da olumlu olarak işlenmemesi hususu göz önünde bulundurulduğunda, yetkili kişinin uyguladığı bu kusurlu davranışlarından dolayı adı geçen kişinin, işyeri tarafından mağdur edildiği, davalı idarenin hizmetinin kötü işlendiği, adı geçen kişinin yaşadığı ıstırap nedeniyle, işyeri amirin kusurunun boyutunun mahkemece belirlenecek tazminat tutarının kanuni faizi ile birlikte tahsiline” karar verilmiştir.⁸¹

İdarenin hizmetinin geç işlemesi ise idarenin hizmetinin olağanın dışında, makul bir sürenin geçmesinden sonra meydana gelen gecikmeyle işlemesidir. Bir kişinin yakınının, devlet hastanesindeki tedavisi sırasında, gerekli tetkiklerin yapılmamasının, tedavide gecikmeye neden olduğu durumunun, sağlık hizmetinin geç işlemesine bir örnek olduğu ifade edilebilir.⁸² Buna benzer ihtilaflarda, İdare Mahkemelerince, idare hizmetinin süresinde isleyip işlemediği, tüm olaylar açısından, olayların işleyiş şekillerine göre kamu faydası da dikkate alınarak değerlendirilmektedir.⁸³ 1982 Anayasası'nın madde 138/4'e göre “*Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez.*” hükmü mevcuttur. 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun "Kararların sonuçları" hususunu düzenleyen

⁸⁰ Danıştay 8. Daire, E. 2004/596, K. 2004/3110, Karar Tarihi: 29.06.2004.

Deniz, Buket. “İdarenin Sorumluluğunu Doğuran Hizmet Kusuru ve Hizmet Kusuru-Kişisel Kusur Ayrımı.” *TBB Dergisi* (2021): 153.

⁸¹ Danıştay 8. Dairesi'nin 13.10.1988 gün ve E:1987/539 K:1988/690 sayılı kararı.

⁸² Deniz, Buket. “İdarenin Sorumluluğunu Doğuran Hizmet Kusuru ve Hizmet Kusuru-Kişisel Kusur Ayrımı.” *TBB Dergisi* (2021): 153.

⁸³ Özgüldür, Serdar. *Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kararları Işığında Tam Yargı Davaları*. Ankara: Yetkin Yayınevi, 1996.

madde 28/13 ile değişik 1. Bendine göre “*Danıştay, bölge idare mahkemeleri, idare ve vergi mahkemelerinin esasa ve yürütmenin durdurulmasına ilişkin kararlarının icaplarına göre idare, gecikmeksizin işlem tesis etmeye veya eylemde bulunmaya mecburdur. Bu süre hiçbir şekilde kararın idareye tebliğinden başlayarak otuz günü geçemez.*” Denilmiştir.

2.6.3. Hizmetin Hiç İşlememesi

İdarenin hizmetinin hiç işlememesi, idarenin üstlendiği faaliyetleri, yapmak zorunda olduğu idari bir hizmet veya tesis etmesi gerek bir işlemi hiçbir biçimde yerine getirmemesidir.⁸⁴ İdare, kendisine verilen yetkiyi kullanmaması sonucunda herhangi bir zarar doğmuşsa, anılan zarar, idarenin hizmetinin kusuru anlamına gelmektedir. İstanbul’da belediye tarafından işletilen bir çöplükte patlama meydana gelmesi sonucu 19 kişinin yaşamını yitirmesi olayında, idarenin üstlenmiş olduğu sorumluluğu yerine getirmemesi sebebiyle hizmet kusurundan bahsedilebilir. Yine, kişinin eski eşi hakkındaki defalarca yaptığı şikâyetle rağmen, devletin hiçbir tedbir almaması ve eski eşin, şikayetçinin annesini öldürmesi olayı, idarenin kamu hizmetini hiç yerine getirmediğini göstermektedir.⁸⁵

Hizmet kusurundan bahsedebilmek için idarenin bir eylemi veya işleminin varlığı ve bu işlem veya eylemden kaynaklanan bir zararın oluşması ve idarenin kusurlu olması gerekir. İdarenin kusurlu olduğunun ispatı bu iddiayı öne süren tarafa aittir. İdarenin işlem veya eylemlerinin hukuki olduğuna yönelik bir karine dolayısıyla aksi ispat edilinceye kadar idarenin eylem veya işlemleri hukuka uygundur; hizmet kusuru söz konusu olamaz.⁸⁶ Bu durumda, İdare Mahkemelerince davanın reddedilmesi gerekir. Fransız Danıştay’ına göre ise bazı durumlarda idari kusurun olduğu varsayılarak, idarenin sorumlu olmaması için idarenin kendisinin kusursuz olduğunu ispatlaması gerekir. Bu gibi durumlarda idare, gereken önlemleri aldığını, zarar nedeniyle herhangi bir kusurunun bulunmadığını kanıtlamakla yükümlüdür.⁸⁷

⁸⁴Odyakmaz, Zehra, ve Ümit Kaymak, ve İsmail Ercan, *Anayasa Hukuku-İdare Hukuku*. Ankara: İkinci Sayfa Dizisi Yayınları, 2006.

⁸⁵ Deniz, Buket. “İdarenin Sorumluluğunu Doğuran Hizmet Kusuru ve Hizmet Kusuru-Kişisel Kusur Ayrımı.” *TBB Dergisi* (2021): 153.

⁸⁶Yılmaz, Dilşat. “Türk İdare Hukukunda Bir İşlemin Kesinliği Üzerine Bir Değerlendirme: ‘Kime Göre?’, ‘Ne İçin?’ Kesinlik.” *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakóltesi Dergisi* 21 (2017).

⁸⁷Gözübüyük, Şeref, ve Turgut Tan. *İdare Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2014.

Hukuka aykırılıktan doğan her kusurda idarenin sorumlu olduğunu kabul etmek yeterli değildir. Danıştay’ın takdirde hata ya da içtihat hatası gibi belirsiz kavramlara dayalı olarak idarenin sorumluluğunu kabul etmediği durumlar öğretide eleştirilmektedir. Örneğin, Gözübüyük ve Tan hem kanunlardaki hem de görevlendirme ve yetkilendirme hususlarındaki karmaşıklığı, idari sorumsuzluk açısından bahane şeklinde kabul etmemek gerektiğini, “ıçtihat hatası” gibi soyut ve içeriği belirsiz gerekçelerdense daha objektif ve nesnel gerekçelerin öne sürölmesi gerektiğini ifade etmektedirler.⁸⁸

İdarenin hizmet kusurunu “basit hizmet kusuru” ve “ağır hizmet kusuru” şeklinde ikiye ayırabiliriz. Gözler’e göre ağır hizmet kusuru, basit hizmet kusurundan daha ağır olan kusur olarak tanımlanır. Diğer bir tanımla; iyi olmayan bir idarenin dahi gerçekleştiremeyeceği kusur şekli türü şeklinde tanımlanabilecek, ağır hizmet kusurunun, bariz bir hata ile idari hizmetin aksaklığı ya da eksikliği olduğu ifade edilmektedir. Danıştay’a göre ciddi bir zarar meydana gelmese bile idarenin kusurlu olduğunu kabul edilmesinin söz konusu olabilmesi, hukuksal bir sakatlık, belirli bir seviyeye kadar daha mühim ve ağırsa bu durumda hizmet kusurunun olduğundan bahsetmek gerekir.⁸⁹

İdarenin fiil ve işlemlerinin kurulması veya yürütölmesinde hizmet kusurundan söz edebilmek için mevcut hukuki sakatlığın, diğer idarelerin de yapabileceği şekil ve sıradan bir hukuki hata ya da yanlışlık olmaması gerekir. İdarenin hizmetine ilişkin, idari kusurdan bahsedebilmek için idarenin hizmetinin olması gerektiği gibi tesis edilemedi, yeterli yürütölmediğini ortaya koyacak şekilde net, kesin ve ağır olması gerekir.⁹⁰

2.7. Kusursuz Sorumluluk

İdarenin kusursuz sorumluluğu, ayrıık bir tür sorumluluktur.⁹¹ İdare eylem veya işlemlerinde hukuka uygun davranmış olmasına rağmen herhangi bir zarar meydana gelmiş ise ancak idari fiil ya da işlemleri arasında bir nedensellik bağı bulunmakta ise bu durumda idarenin kusursuz sorumluluğundan bahsedilir. Kusursuz sorumluluk, objektif sorumluluk olarak da tanımlanmaktadır. Bu sorumluluk türüne nedensellik bağına bağlı olarak sebep sorumluluğu da denilebilmektedir.⁹² Bunu *risk ilkesi* ya da *fedakârlılığın denkleştirilmesi* kavramları üzerinden değerlendirmek mümkündür.⁹³ Ayrıca *sosyal risk*

⁸⁸Gözübüyük, Şeref, ve Turgut Tan. *İdare Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2014.

⁸⁹Gözübüyük, Şeref, ve Turgut Tan. *İdare Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2014.

⁹⁰Gözübüyük, Şeref, ve Turgut Tan. *İdare Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2014.

⁹¹Gözübüyük, Şeref. *Yönetim Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2011.

⁹²Armađan, Tuncay. *İdarenin Sorumluluğu ve Tam Yargı Davaları*. Ankara: Seçkin Yayınları, 1997.

⁹³Yayla, Ahmet. *İdarenin Kusursuz Sorumluluğu*. İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 2015.

adı verilen bir kusursuz sorumluluk türü bulunmaktadır. Bu prensip genelde terör ya da doğal afet gibi belirli bir bölgede yaşamaktan dolayı, risklere katlanan insanların bu risk dolayısıyla zarar görmeleri durumunda zararlarının idare tarafından karşılanmasını ifade eder. Örneğin terör eylemlerinin hedefi olan kişiler, kendi hatalarından ve eylemlerinden dolayı değil, toplumun bir üyesi olarak zarar görmektedir. Devlete ve topluma yönelik eylemlerden kaynaklanan zararın mağdura bırakılması adalet ve hakkaniyet kurallarıyla örtüşmez. Meydana gelen zararın, toplumun diğer kesimleri ile zarar görenler arasında paylaşılması ve fedakarlıkların dengelenmesi, eşitlik ve toplumsal hukuk devleti ilkelerinin sonucudur. Devletin, engellemek zorunda olduğu halde engelleyemediği zararlar nedeniyle sosyal risk ilkesine göre sorumluluğu mevcuttur.⁹⁴ Türk Silahlı Kuvvetleri'nin terörle mücadeledeki olağanüstü başarısının, ekonomi açısından ve sosyal açıdan gerekli işlemlerin yapılması, toplumumuzun her kesimi tarafından benimsenmektedir.⁹⁵ Risk veya hasar ilkesinde, idarenin yürüttüğü faaliyetten ya da tehlikeli görevde bulunmaktan kaynaklanan zararlar için idarenin kusuru olup olmadığına bakılmaksızın, idarenin kusursuz sorumluluğundan bahsedilir. Risk ilkesi, mesleki riskler ve sosyal riskler olarak incelenebilir.⁹⁶ Mesleki riskte, kamu hizmeti esnasında görevinin başında olan şahsın, zarar görmesi durumunda, anılan zararın hizmetin öngörülemez ve sonucu kuvvetle muhtemel olan tehlikesinin varlığının kabul edildiği durumlarda söz konusu olur ve bu durumda idarenin kusursuz sorumluluğundan bahsedilir. Danıştay'ın bir kararında; bir bomba imha uzmanının görev esnasında meydana gelen patlama neticesinde hayatını kaybetmesi olayında bu görevin risk barındıran bir hizmet olduğundan idare her türlü tedbiri, araç, gereç ve ekipmanın alınması ile personelin sağlanması durumunda dahi ölüm ya da yaralanmanın meydana gelebileceğine dikkat çekilerek, meydana gelen ölüm olayından dolayı idari hizmetinin kusuruna ilişkin değil, idarenin kusursuz sorumluluğu ilkesi uyarınca idarece tazminat ödemesi şeklinde hüküm kurulmuştur.⁹⁷ İdareye atfedilebilecek sorumluluğun meşru ve olağan dışı olması gerekir. Ayrıca hizmet kusuru esasları bu kapsamda değerlendirilememelidir. Zira temel olan hizmet kusurudur.⁹⁸

⁹⁴ Yıldırım, Turan ve Yasin, Melikşah ve Kaman, Nur ve Özdemir, H. Eyüp ve Üstün, Gül ve Tekinsoy, Okan. *İdare Hukuku*. İstanbul: XII Levha Yayınları, 2016.

⁹⁵ 5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun, Yasama Dönemi 22, Yasama Yılı 2, Sıra Sayısı 650.

⁹⁶ Nohutçu, Ahmet. *İdare Hukuku* Ankara: Savaş Yayınevi, 2014.

⁹⁷ Danıştay, 10. D., E. 1997/3996, K. 1997/2544, KT. 23.06.1997.

⁹⁸ Yayla, Ahmet. *İdarenin Kusursuz Sorumluluğu*. İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 2015.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MANEVİ ZARAR VE İDARENİN MANEVİ TAZMİNAT SORUMLULUK ŞARTLARI

Manevi zarar, idarenin hukuka aykırı bir işlem veya eylemi neticesinde bir kimsenin malvarlığı dışında, kişilik değerlerinin ihlal edilmesi sonucu meydana gelen eksilmedir. Manevi zarar, gözle görülmez ama kişinin ruhsal değerlerinde acı ve keder şeklinde ortaya çıkar. Manevi tazminat davasının saiki, zarar gören kimsenin malvarlığının arttırılması değil bozulan ruhsal durumunun bir nebze dahi olsa onarılmasıdır.

3.1. Manevi Zarar Kavramı

Manevi zarar, herhangi bir kişinin kişi varlığını oluşturan hukuki değerlerin, ihlalden dolayı duyduğu bedensel ve ruhsal acı ve üzüntüler nedeniyle meydana gelen zararlardır. Manevi tazminat; manevi zararın giderilmesine yönelik parasal olarak⁹⁹ tazminat şeklinin ifa edilmesi olarak tanımlanabilir. Yargıtay manevi zararı şu şekilde tanımlamaktadır:¹⁰⁰

Manevi zarara ilişkin psikomatik, psikolojik ve hukuksal bilim verileri, “manevi zararın bölünemeyeceği” yönündedir. Gerçekten üzüntü ve onur değerlerinden oluşan manevi zarar, zamanlara yayılabilir ama bölünemez. Ne var ki manevi zararı gidermeye yönelik bir çare olan tazminat (manevi tazminat), özellikle para ile takdir edilmesi halinde para borçlarının akıbetine tabidir ve elbette ki bölünür. Yüce daire bozması, manevi zarar ile manevi tazminat arasındaki bu organik farkı gözetmediğinden, yanlış temel üzerine oturtulmuştur. Sözgelimi yedi sene evvel açılıp açılmamış sayılan davadaki 1 milyon TL’lik manevi tazminat, bugünkü emsallerde esas alınan 1 milyarlık tazminatın yerine geçemez. Enflasyon muhasebesini manevi tazminata uygulamamak, bu tazminat hakkını tanımamakla aynı anlama gelir. Öte yandan açılmamış sayılmanın oluşturduğu usulî fırsatı, manevi tazminatlar bakımından içtihatla etkisiz kılmanın adalet kurma ilkeleriyle de bağdaşır yanı bulunmamaktadır.”

⁹⁹Antalya, Gökhan. Manevi Zararın Belirlenmesi ve Manevi Tazminatın Hesaplanması. İstanbul: Legal, Yayıncılık, 2017.

¹⁰⁰Yargıtay 21. HD, K.T. 10.2.2009, E. 2008/7273, K. 2009/1707.

3.2. Manevi Zararın Hukuki Niteliğine Dair Görüşler

Manevi zararın hukuki niteliğine dair doktrinde çeşitli görüşler yer almaktadır. Aşağıda bu görüşler başlıklar halinde incelenmiştir.

3.2.1. Subjektif Görüş

Subjektif manevi zarar teorisine göre; kişinin kişilik haklarına ya da kişilik değerlerine yönelik olarak yapılan saldırılar ya da müdahaleler sonucunda oluşan ıstırap, üzüntü, keder ile yaşama sevincindeki azalması gibi duygusal zararı ifade etmektedir. Oluşan bu manevi zararın tazmin edilmesine manevi tazminat denilmektedir.¹⁰¹

Sübjektif manevi tazminat bakımından geçerli olan manevi unsur, kişinin saldırı sonrasında kişilik değerlerinde bir eksilmenin meydana gelmesidir, fakat bu yeterli değildir. Aynı zamanda kişi tarafından bu zararın algılanmış olması gerekmektedir. Bu algılama ise bireydeki ruhsal ve psikolojik olarak bir yansıma şeklinde kendisini göstermelidir. Kişilik haklarına yapılan hukuka aykırı saldırının kişide manevi olarak ruh dünyasında olumsuz bir sonuç doğurması gerekir.¹⁰² Manevi zarar, kişinin manevi varlığında, duygularında ve psikolojisinde meydana gelen azalmayı veya eksilmeyi ifade eder.¹⁰³

Kişinin içsel dünyasında gerçekleşen durum kişiden kişiye farklı olabilir. Bu nedenle manevi zararın denetlenebilir olmayan bir yönü olduğu gibi bu zararının ölçümünün de kesin ve net olarak yapılabilmesi mümkün değildir.

Ortaya çıkan zarar bağlamında, sübjektif görüş, işte bu zararın kapsamını değerlendirmeye çalışmaktadır. Kişinin gerçekten manevi olarak zarar görüp görmediğinin ortaya konulması gerektiği düşünülmektedir. Kişi tarafından tecrübe edilen ıstırap, acı veya elem bireyler arasında değişiklik gösterebilmektedir. Herkes kişilik haklarına yönelik aynı saldırıdan aynı derecede acı veya ıstırap duymuyor olabilir. Buna karşın ilgili görüş, kesin olarak tartılamayan, ölçülemeyen bir soyut durumun, acı veya ıstırapın kesin olarak ölçülmesini talep etmesi bakımından sorunludur. Zira manevi zarar, kişiden kişiye değişen ve ölçülemeyen bir durumdur. O halde; sübjektif olarak bir manevi zararın ortaya çıkıp çıkmadığının değerlendirilmesi ve onun yeniden ve çeşitli

¹⁰¹ Kırca, Çiğdem. “Manevi Tazminatın Fonksiyonu ve Niteliği.” *Yargıtay Dergisi* 25. 3 (1999): 244. Gökcan, Hasan Tahsin. *Haksız Fiil Sorumluluğu ve Tazminat Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2016.

¹⁰² Kırca, Çiğdem. “Manevi Tazminatın Fonksiyonu ve Niteliği.” *Yargıtay Dergisi* 25. 3 (1999).

¹⁰³ Atlan, Hüya “Beden Bütünlüğünün İhlali Halinde Manevi Tazminat Miktarının Belirlenmesi.” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 65. 4 (2016): 2662.

durumlarda daha ağır olarak ortaya çıkacağına yönelik bir değerlendirmenin yapılması veya yapılacak olması, zarar görenin bu zararın yeniden değerlendirmeye tabi tutulması nedeniyle tekrar zarar görmesine dahi neden olabilir.¹⁰⁴

Subjektif görüşe yöneltilecek eleştiriler arasında, söz konusu acı veya ıstırapın bilimsel yöntemler ile ölçülemeyecek olması ve kişilerin somut olaylar karşısında farklı tepkiler verebilmesidir. Diğer yandan zararın tekrar edebilmesi veya görme/duyma gibi yetileri gelişmemiş/ayırt etme gücü olmayan kişilerin manevi zarara uğramayacaklarından bahisle lehlerine manevi zarara hükmedilemeyecek olması gibi durumlar adil olamayacağı gerekçesiyle eleştirilmektedir.¹⁰⁵

Danıştay bir kararında; manevi zararın, bir kişinin fiziki yapısının ve iç huzurunun bozulmasına yol açtığını, onun yaşama gücünü ve sevincini azalttığını ve kişilik haklarında bir zedelenme meydana getirdiğini, kişinin onurunu rencide ettiğini, kişinin günlük yaşamını zorlaştıracak şekilde acı ve ıstırap duymasına neden olduğunu belirtmiş, onun ruhsal dengesini bozduğuna karar vermiştir.¹⁰⁶

3.2.2. Objektif Görüş

Objektif görüşe göre kişilerin kişilik haklarına yönelik müdahaleler saldırılar dolayısıyla çektiği elem ve üzüntünün ölçülmesi gerektiği belirtilir. Burada, kişinin manevi bütünlüğünde ve kişi varlığında meydana gelen objektif eksilme ele alınır.

Bu teori, bir kimsenin kişilik değerlerine yönelik olarak hukuka aykırı olarak yapılan saldırıların neticesinde meydana gelen eksilmeyi ifade etmektedir. Manevi zararın kişinin kişiliğinden bağımsız olarak ele alınması gerektiği bu görüş açısından ön plandadır. Kişisel değerler hukuk tarafından korunmaktadır. Bunun bir neticesi olarak, kişilik değerlerine yapılan haksız saldırının cezalandırılması burada söz konusudur. Öznel durumun saldırının cezalandırılması gerekliliğinden bağımsız olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

¹⁰⁴ Antalya, Gökhan. Manevi Zararın Belirlenmesi ve Manevi Tazminatın Hesaplanması. İstanbul: Legal, Yayıncılık, 2017.

¹⁰⁵ Kırca, Çiğdem. “Manevi Tazminatın Fonksiyonu ve Niteliği.” *Yargıtay Dergisi* 25. 3 (1999): 244. Gökcan, Hasan Tahsin. *Haksız Fiil Sorumluluğu ve Tazminat Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2016.

¹⁰⁶ Kırca, Çiğdem. “Manevi Tazminatın Fonksiyonu ve Niteliği.” *Yargıtay Dergisi* 25. 3 (1999): 244. Gökcan, Hasan Tahsin. *Haksız Fiil Sorumluluğu ve Tazminat Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2016.

Kişinin, kişi varlığına yönelik olarak saldırının hukuka aykırı olması, bu saldırı sonucu kişinin yoğun acı ya da elem duyması gerekmemektedir. Manevi zarar açısından eksilmenin meydana gelmesi yeterli bir şarttır.

Yargıtay bir kararında şu şekilde belirtmiştir: *“Manevi zarar, kişilik değerlerinde oluşan objektif eksilmedir. Bilindiği üzere kanunlar manevi tazminat verilebilecek olguları sınırlamıştır. Bunlar, kişinin ve ailenin onur ve saygınlığına yönelik suçlar, kişilik değerlerinin zedelenmesi, isme saldırı, nişan bozulması, evlenmenin feshi, babalığın benimsenmemesi, bedensel zarar ve öldürme ile kişilik haklarının zedelenmesidir. Kişilik hakkı ise; kişisel varlıkların korunmasıyla ilgilidir. Kişisel varlıklar, insanın insan olmasından güç alan varlıklar ya da kişinin adı, onur ve sır alanı gibi dolaylı varlıklar olarak iki kesimlidir. Davaya konu olayın, bu çerçevede kapsamında kaldığı, özellikle manevi zararın esaslı unsurunu teşkil eden kişilik değerlerindeki objektif eksilme noktasına ulaştığı saptanabilmiş değildir.”*¹⁰⁷ Demıştır.

Kişinin psikolojik olarak değerlendirilmesi, uğradığı zararın kesin olarak belirlenmesinin mümkün olmaması nedeniyle Objektif görüşün, söz konusu acı, ıstırap, elem ve üzüntünün ölçülmesinin çok zor olması sebebiyle salt kişilik değerlerindeki eksilmeye dikkat çekmesi önemli bir husustur.

Manevi tazminat açısından zararın ortaya çıktığının kanıtlanması zorunlu değildir. Bu durum, kişilik değerleri ihlal edilmiş ve kişinin acı ve keder duyması ile ortaya çıkan psikolojik sonuçlara yer vermemesi nedeniyle eleştirilmektedir. Bazı yazarlar ise kişilik değerlerindeki objektif azalmanın ele alınmasının yeterli görüldüğü kanaatindedir.¹⁰⁸

Yerli doktrinde objektif zarar teorisini savunan yazarlar bulunmaktadır. Eren’e göre; zarara uğrayanın kişilik haklarında oluşan objektif olan eksilmenin zaten kişinin manevi huzurunu ve duygusal sağlığını bozucu bir etki doğuracağı açıktır. Bu durumda zarar görenin ruhsal dünyasında birden fazla manevi zarar ortaya çıkabilir. Eksilmelerin büyük bir kısmı manevi zararı oluşturduğundan, hâkimin yapması gereken zarar kalemleri üzerinden manevi zararı ölçmek olacaktır.¹⁰⁹ Bu yazarlara göre kişinin uğradığı acı, elem, ıstırap gibi duygular, manevi tazminat yoluyla elde edeceği paranın sağladığı

¹⁰⁷ Yargıtay 4. HD, K.T. 18.4.2016, E. 2015/14922, K. 2016/5149.

¹⁰⁸ Antalya, Gökhan. *Manevi Zararın Belirlenmesi ve Manevi Tazminatın Hesaplanması*. İstanbul: Legal, Yayıncılık, 2017.

¹⁰⁹ Eren, Fikret. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. İstanbul: Beta Yayınevi, 1998.

avuntu ile ortadan kalkacak değildir. Kaldı ki buna gerek de bulunmamaktadır. Duygusal zararlar ölçülemez ve belirlenemez. Bunun gerçekleştirilebilmesi için zarara uğrayan kişinin detaylı bir kişilik analizine tabi tutulması gerekmektedir. Kaldı ki bu durumda ayırt etme gücünden yoksun olanlar, görme ya da duyma yetisi uygun şekilde işlemediği için duygusal zarar görmesi mümkün olmayan kimselerin, manevi tazminat istememesi mümkün olmayacağından kişiler arasında eşitsiz bir durumun ortaya çıkması söz konusu olacaktır. Bu durumda, objektif görüş, bireyin hukuk kapsamında korunan kişilik haklarının ihlal edilmesini yeterli görmektedir. Bu ihlal neticesinde eksilme söz konusu olur ve bireyin manevi zararlarının tazmin edilmesini isteme hakkı doğar.¹¹⁰

Objektif görüşe göre, bir kişinin duyduğu elem ve acıya odaklanmaktansa, kişilik haklarına dönük saldırı bakımından, manevi zarar bireylerden bağımsız olarak değerlendirmek gerekmektedir. Bu noktada, bireyin kişilik haklarının zedelenip zedelenmediğini bilmesi gerekmez. Öğretide objektif zarar teorisini savunan yazarlar bulunmaktadır. Eren'e göre zarara uğrayan kişinin kişilik haklarında oluşan objektif eksilme neticesinde, zarar görenin ruhsal dünyasında ortaya çıkan zararların çoğunu manevi zarar oluşturur. Bu durumda hâkimin yapması gereken manevi zararın boyutunu tespit etmek, ölçmektir.¹¹¹ Duygusal zararlar ölçülemez ve belirlenemez. Objektif görüşe göre, bireyin hukuk kapsamında korunan kişilik haklarının ihlal edilmesi yeterlidir. Bu ihlal neticesinde, kişinin kişilik haklarında oluşan eksilme nedeni ile ortaya çıkan manevi zararlarının tazmininin talep hakkı olağandır.¹¹²

Objektif görüşe karşı doktrinde eleştiriler yer almaktadır. Öncelikle, haksız fiil unsurları bakımından, hukuka aykırı eylem dolayısıyla bir kişinin kişilik haklarının ihlali ve bu ihlalden kaynaklan zararın ortaya çıkması durumunda, ihlal ve zararın birbirine indirgenmesi ya da ihlal ve zararın ayırt edilmesinin güçleşmesi tehlikesi söz konusudur. Bu durumda bireyin manevi boyutu göz ardı edilebilir ve insani duyguları anlamsızlaştırılabilir. Kaldı ki Yargıtay objektif görüş bağlamında eksilmeye vurgu yaptığı kadar kişinin yaşama zevkindeki azalmayı da incelemektedir. Buna göre:¹¹³

¹¹⁰ Erlüle, Fulya. *Türk Borçlar Kanunu'na Göre Bedensel Bütünlüğün İhlalinde Manevi Tazminat*. Ankara: On İki Levha Yayıncılık, 2015.

Kırca, Çiğdem. "Manevi Tazminatın Fonksiyonu ve Niteliği." *Yargıtay Dergisi* 25. 3 (1999): 244. Gökcan, Hasan Tahsin. *Haksız Fiil Sorumluluğu ve Tazminat Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2016.

¹¹¹ Eren, Fikret. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. İstanbul: Beta Yayınevi, 1998.

¹¹² Kırca, Çiğdem. "Manevi Tazminatın Fonksiyonu ve Niteliği." *Yargıtay Dergisi* 25. 3 (1999): 244. Gökcan, Hasan Tahsin. *Haksız Fiil Sorumluluğu ve Tazminat Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2016.

¹¹³ Yargıtay 6. HD, 2.4.2013, E. 2012/10956, K. 2013/5886.

“Sözleşmeye aykırı davranış manevi zarara yol açabilir. Manevi zarar mal varlığında bir azalmayı değil ve fakat kişilik haklarına vaki tecavüz nedeniyle bir kimsenin duyduğu cismani ve manevi acı ve ızdırabı, elemi ve böylece yaşama zevkinde bir azalmayı ifade eder. TBK’nın 114.(BK 98) maddesinin ikinci fıkrasında "haksız fiil sorumluluğuna ilişkin hükümler kıyas yoluyla sözleşmeye aykırılık hallerine de uygulanır" tarzında yapılan yollamanın kapsamına manevi tazminat da girmektedir. Manevi tazminat talep edilebilmesi için kişilik hakkına hukuka aykırı tecavüzle yani borca aykırı bir davranışla manevi zarar (kişilik hakkına vaki tecavüzden duyulan acı, elem ve ıstırap) arasında uygun illiyet bağı bulunmalıdır. Davacının iddia ettiği olayların kişilik hakkını nasıl ihlal ettiği hususu ispatlanamamıştır. Bu durumda mahkemece manevi tazminat isteminin reddine karar verilmesi gerekirken yazılı gerekçe ile davanın kısmen kabulüne karar verilmesi doğru değildir.”

İdari ihtilaflar açısından, Sarsıkoğlu, devletin, kamunun faydasına göre davranmakla mükellef olduğunun, bu sebeple hukuka aykırı olan işlem veya eylem neticesinde söz konusu işlem veya eylemin kişinin kişilik haklarına ilişkin olmasının idarenin oluşan zarar nedeniyle sorumlu olması açısından yeterli olduğunu ifade eder.¹¹⁴

3.2.3. Karma Görüş

Karma görüş, manevi zararın değerlendirilmesi açısından hem objektif kriterlerle hem de sübjektif olgularla birlikte değerlendirilmesini ifade etmektedir. Manevi zararın meydana gelmesi bakımından, idarece yapılan ihlalin hem nesnel hem de öznel olarak birbirini tamamlayıcı şekilde ele alınmaktadır. Öğretide karma görüş şeklinde bir isimlendirme bulunmamakla beraber, manevi zarardan bahsedebilmek için hem objektif hem de sübjektif unsurun birlikte gerçekleşmesi gerektiği yönünde görüşler mevcuttur.¹¹⁵

Karma görüşe göre, kişilik haklarına yönelen saldırının kişi tarafından ve aynı zamanda kişilik bilincinde bir yansımanın gerçekleşmiş olması gerekir. Kişide bir acı, ıstırap bulunmalı ve bu keder nedeniyle oluşan manevi zararın objektif olarak tazmin edilmesi gerekir. Kişide bir acı ya da keder etkisi bulunacağı gibi, manevi zararın objektif olarak tazmin edilmesi gerektiği yönünde bir görüş oluşmalıdır. Kişilik haklarının saldırıya uğramış olması ve kişi varlığında objektif şekilde bir eksilmenin söz konusu olması gerekmektedir. Kişilik haklarının korunması bakımından, saldırı tehlikesinin

¹¹⁴ Eren, Fikret. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. İstanbul: Beta Yayınevi, 1998.

¹¹⁵ Eren, Fikret. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Yetkin Kitabevi, 2012.

engellenmesi veya mevcut bir saldırının sona ermesi konusunda dışsal bir saldırının bertaraf edilmesi söz konusu iken manevi tazminat davalarında şahıs varlığındaki eksilmenin söz konusu olduğuna dikkat çekilmektedir. Dolayısıyla ilgili kişinin kişilik varlığında negatif bir etki doğurması gerekir. Burada önemli olan zararı gören kimsenin birey olduğunu fakat hak olmadığıdır.¹¹⁶

Manevi zararın kişinin hissettiği acı, ıstırap ve kederin salt sübjektif görüş etrafından değerlendirilebileceği anlamına gelmemeli, kişinin öznel yaşam tecrübeleri ve objektif bilgi ve tecrübelerden yararlanılması da söz konusu olmalıdır. Zararın belirlenebilmesi ve tespiti için objektif kriterler ile birlikte sübjektif hususlar birlikte değerlendirilmelidir.¹¹⁷

3.3. Manevi Zararın Hukuki Fonksiyonuna Dair Görüşler

Manevi tazminatın hukuki fonksiyonuna ilişkin görüşler; *Ceza Görüşü*, *Telaifi Görüşü* ve *Tatmin Görüşü* olmak üzere 3 başlık şekilde incelenir:

3.3.1. Ceza Görüş

Manevi tazminatın, zarara sebebiyet veren kişinin cezalandırılması amacını taşıdığı kanaatinde olan kişilerin bu görüşünün temeli Roma hukukuna dayanır. Bu durum, ceza hukuku anlamında bir cezalandırma olmamakla beraber saldırıyı gerçekteşiren kişiden ceza olarak bir miktar paranın alınmasını ifade eder. Fakat teknik olarak ceza hukuku anlamındaki bir cezalandırma söz konusu olmayıp, özel hukuk anlamında hükmolunan bir cezadan bahsedilebilir.¹¹⁸

Ceza görüşüne göre; manevi tazminata karar verilebilmesi için asıl failin kusurunun önemli olduğu, mağdurun zararının çok fazla önemsenmediği belirtilir. Bu nedenle mağdurun zararı ya da kanaati ön planda değildir. Mağdurun yaşadığı elem ve kederin ölçülebilmesinin güç olduğu, ancak failin kusurunun tespitinin kolay olduğunu

¹¹⁶ Antalya, Gökhan. *Manevi Zararın Belirlenmesi ve Manevi Tazminatın Hesaplanması*. İstanbul: Legal, Yayıncılık, 2017.

Genç Arıdemir, Fulya. *Sözleşmeye Aykırılıktan Doğan Manevi Tazminat*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2008.

¹¹⁷ Antalya, Gökhan. *Manevi Zararın Belirlenmesi ve Manevi Tazminatın Hesaplanması*. İstanbul: Legal, Yayıncılık, 2017.

¹¹⁸ Erlüle, Fulya. *Türk Borçlar Kanunu'na Göre Bedensel Bütünlüğün İhlalinde Manevi Tazminat*. Ankara: On İki Levha Yayıncılık, 2015.

Kılıçoğlu Ahmet Mithat, "Tüzel Kişi Manevi Tazminat İsteyebilir mi?" *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1. (1983).

Kırca, Çiğdem. "Manevi Tazminatın Fonksiyonu ve Niteliği." *Yargıtay Dergisi* 25. 3 (1999): 244. Gökcan, Hasan Tahsin. *Haksız Fiil Sorumluluğu ve Tazminat Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2016.

ifade ederler. Bu nedenle, manevi tazminatı mağdur üzerinden değil fail üzerinden belirlemek daha kolay olacaktır. Burada odak noktası faildir. Manevi tazminatın ceza olduğu görüşünü ileri süren yazarlara göre; bu tazminat diğer cezalardan ayrılmaktadır. Bunun en belirgin özelliği; failden alınan paranın devletin hazinesine eklenmesinin söz konusu olmayıp, doğrudan mağdura ödenmesi hususudur. Ancak anılan fiilin hem cezai anlamda suç olarak kabul edilmesi durumu, mevcutsa cezai hukuk açısından da faile para ödeme cezası da verilebilir. Özel hukuk anlamındaki cezalandırmadaki saki, manevi tazminat ile birlikte failin aynı eylemi bir kez daha yapmasını engellenmek, failin caydırılması ve cezalandırılmasını sağlamaktır. Manevi tazminatı bir ceza olarak görmenin de kolaylıkları söz konusudur. Örneğin, mağdurun çektiği acı ve kederin ölçülmek zorunda kalınmamasıdır. Failin kusurunun ve sorumluluğunun bulunması durumunda manevi tazminata hükmedilir. Kusursuz sorumluluğun söz konusu olduğu durumlarda da tazminat miktarı kusura göre hesaplanır.¹¹⁹

Manevi tazminatın ceza olduğu görüşü zamanla terk edilmiştir. Çünkü Medeni Hukuk ile Ceza Hukuku'nun temel motivasyonları birbirinden farklıdır. Manevi tazminatın ceza olduğu görüşü adalet duygusunu zedelediği gerekçesi ile eleştirilmiştir. Zira failin cezalandırılması ve zarar görenin manevi zararının karşılanması birbirinden farklı iki amaç olarak ortaya çıkar ve aynı anda gerçekleştirilmeye çalışılır. Kusur sorumluluğun ortaya çıkması durumunda, manevi tazminatın kabulü, ceza görüşünün yetersiz olmasına neden olur.¹²⁰

Ceza görüşünün muhalifleri arasında yer alanlardan biri Kılıçoğlu'dur. Yazara göre hem ceza hukuku bağlamında hem de medeni hukuk bağlamında faile ceza vermenin amaçlanmış olduğu kabul edilemez. İkisinin motivasyonu farklıdır. Ceza hukukunda cezaların şahsiliği temel esastır. Fakat medeni hukuk bağlamındaki kusursuz sorumluluk söz konusu olduğunda dahi manevi tazminat talep edilebilmektedir. Eğer manevi

¹¹⁹ Kılıçoğlu Ahmet Mithat, "Tüzel Kişi Manevi Tazminat İsteyebilir mi?" *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1. (1983).

Keskin, s. 120; Erlüle, Fulya. Türk Borçlar Kanunu'na Göre Bedensel Bütünlüğün İhlalinde Manevi Tazminat. Ankara: On İki Levha Yayıncılık, 2015.

¹²⁰ Erlüle, Fulya. Türk Borçlar Kanunu'na Göre Bedensel Bütünlüğün İhlalinde Manevi Tazminat. Ankara: On İki Levha Yayıncılık, 2015.

Kılıçoğlu Ahmet Mithat, "Tüzel Kişi Manevi Tazminat İsteyebilir mi?" *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1. (1983).

tazminatı bir cezalandırma aracı olarak kabul etmek gerekiyorsa bu durumda manevi tazminatın alanının sınırlandırılması söz konusu olacaktır.¹²¹

Yargıtay 4. Hukuk Dairesi'nin 1977 tarihli bir kararında “*Esasen manevi tazminat ne bir ceza, ne de gerçek anlamda bir tazminattır. 22.6.1966 günlü ve 7/7 sayılı İçtihadı Birleştirme Kararının gerekçesinde belirtildiği gibi, ceza değildir; çünkü davacının yararı düşünülmezsizin sorumlu olana hukukun ihlalinden dolayı yapılan bir kötülük değildir. Mamelek hukukuna ilişkin bir zararın karşılanması amaç edinmediği için de gerçek anlamda bir tazminat sayılmaz. Manevi tazminat yukarıda da belirtildiği veçhile mağdurda veya zarara uğrayanda bir huzur hissi, bir tatmin duygusu doğurmalıdır. Manevi tazminatta temel olan ana düşünce budur.*” Şeklinde manevi tazminata ilişkin hüküm kurmuştur.

Anayasa Mahkemesi bir kararında şu hususlara değinmiştir “*Ceza, suçu, kusuru bulunanlar için söz konusu olabilir. Şahsi menfaatleri haksız saldırıya uğrayan bir kimsenin, manevî tazminat davası açmasını ve davayı kazanmasını, o kimse için bir ceza, hem de insan haysiyeti ile bağdaşamayacak bir ceza saymanın yersizliği ise, tartışmayı gerektirmeyecek bir açıklıkla ortadadır.*”¹²²

3.3.2. Telafi Görüşü

Söz konusu görüş açısından İdare hukukunda manevi tazminatın saiki, oluşan manevi zararın nakdi olarak giderilmesidir.¹²³ Bazı yazarlara göre manevi tazminatın temel işlevi telafi üzerine odaklanmaktadır. Bu durum, fiilden zarar gören kimseye ödenecek tazminatın miktarı, kişinin duyduğu acı ve kederinin telafi edilmesini gerektirmeli ve objektif olarak değerlendirilmelidir. Bu nedenle söz konusu görüşün temelinde objektif manevi zarar teorisi yer almaktadır. Bu görüşü savunan yazarların temel dayanak noktası, manevi zararın oluştuğundan bahsedilebilmesi için bireyin bundan acı, ıstırap ve elem duyması gerekmektedir. Kendisini değersiz hissetmesi ve aşağılanmış hissetmesi gerekmektedir. Fail tarafından, mağdura manevi tazminat olarak ödenecek bir miktar para karşılığında, mağdurun çektiği acı ve kederin neden olduğu manevi yıkımın bir nebze olsun telafi edileceği ifade edilmektedir. Fail tarafından mağdura manevi tazminat olarak ödenecek bir miktar para karşılığında, mağdurun çektiği

¹²¹ Kılıçoğlu Ahmet Mithat, “Tüzel Kişi Manevi Tazminat İsteyebilir mi?” *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1. (1983).

¹²² Anayasa Mahkemesi'nin 11.02.1969 tarih ve E:1968/33, K:1969/12.

¹²³ Eren, Fikret. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Yetkin Kitabevi, 2012.

acı ve ıstırapın neden olduğu manevi yıkımın telafi edileceği, böylece zarar görenin moral bulması, yatışması amaçlanmaktadır.¹²⁴ Yargıtay kararında şu şekilde görüş bildirmiştir. *“TBK’nın 56. maddesi uyarınca, hâkimin özel durumları dikkate alarak hükmedeceği manevi tazminat miktarı, olay nedeniyle duyulan elem ve ızdırabı kısmen dahi olsa telafi etmeye elverişli, makul ve adalete uygun olmalıdır.”*¹²⁵

Yargıtay yine bir kararında: *“Boşanmada manevi tazminatın amacı, boşanmaya sebep olan olaylar yüzünden kişilik hakkı saldırıya uğrayan tarafın, bozulan ruhsal dengesini telafi etmek, manevi değerlerindeki eksilmeyi karşılamaktır. Onun için, kişilik haklarını ihlal eden fiille, tazminat miktarı arasında makul bir oranın bulunması gerekir. Bir tarafın zenginleşmesine yol açacak sonuçlar doğurur miktarda manevi tazminat takdiri, müesseseyi amacından saptırır.”*¹²⁶

3.3.3. Tatmin Görüşü

Yargıtay bazı kararlarında tatmin görüşünü benimsemiştir. Bu görüşe göre; manevi tazminatın acıları giderme ve öfkeyi yatıştırma parası olarak değerlendirildiği görülmektedir. Manevi tazminat, zarara uğrayan kişide meydana gelen manevi zararı yok etmeyecek ancak kişinin yaşadığı acıyı dindirecek veya hafifletecek, huzur ve rahatlama duygusu hissettirecektir.¹²⁷ Tatmin görüşüne göre, mağdurun uğramış olduğu acının ve üzüntünün dindirilmesi ve tatmin edilmesi amaçlanmaktadır. Mağdura yapılacak ödeme, mağdurun yaşamış olduğu acıyı tamamen dindiremeyecektir, ancak manevi acıya neden olan fiil dolayısıyla içinde bulunulan durumun ve haksızlığın hâkim tarafından kabul ve tespit edilmesi ve fail tarafından bunun karşılığında bir miktar ödemenin gerçekleştirilmiş olması durumunda, bir miktar rahatlamanın ve iç huzurun sağlanması hedeflenmektedir. O halde manevi tazminat bir tür teselli ve haksızlık duygusunun tatmini amacına yönelmektedir.¹²⁸

¹²⁴ Erlüle, Fulya. Türk Borçlar Kanunu’na Göre Bedensel Bütünlüğün İhlalinde Manevi Tazminat. Ankara: On İki Levha Yayıncılık, 2015.

Eren, Fikret. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Yetkin Kitabevi, 2012.

¹²⁵ Yargıtay 11. HD, K.T. 20.4.2018, E. 2016/11039, K. 2018/3004.

¹²⁶ Yargıtay 2. HD, 25.6.2012, E. 2012/28, K. 2012/17527.

¹²⁷ Çelik, Ahmet. *Cana Gelen Zararlarda Tazminatın Ölçüsü ve Kazanç Kavramı*, İstanbul: Legal Yayıncılık, 2006.

Erlüle, Fulya. Türk Borçlar Kanunu’na Göre Bedensel Bütünlüğün İhlalinde Manevi Tazminat. Ankara: On İki Levha Yayıncılık, 2015.

Antalya, Gökhan. Manevi Zararın Belirlenmesi ve Manevi Tazminatın Hesaplanması. İstanbul: Legal, Yayıncılık, 2017.

¹²⁸ Çelik, Ahmet. *Cana Gelen Zararlarda Tazminatın Ölçüsü ve Kazanç Kavramı*, İstanbul: Legal Yayıncılık, 2006.

Bazı yazarlar, tatmin görüşünün, manevi tazminatın amacına hizmet eden bir yönü olduğunu belirtirler. Bu yönüyle hukuki anlamda, manevi tazminat durumunun tek bir görüş planında açıklanması söz konusu olmaz. Kişinin, kişilik haklarına yönelen bir saldırı boyutundaki eylem dolayısıyla katlandığı acıların sübjektif manevi zarar bakış açısından hareketle tanımlamak da mümkündür. Kişinin acılarını, üzüntülerini ve kayıplarını para ile gidermek mümkün olmasa bile belirli bir miktar ödeme bu acıları hafifletecektir. Öngörülen tazminat miktarının kişinin acılarının tanınması ve kabul edilmesi anlamına da gelecektir.¹²⁹ Yargıtay bir kararında: “Sözleşme tarihinde yürürlükte olan Türk Borçlar Kanunu’nun 58. maddesi gereğince kişilik haklarında zarara uğratılan kimse, kusur varsa zararın tazminini ve bu kapsamda manevi zarar sebebiyle de manevi tazminatın ödetilmesini isteyebilir. Hâkim, manevi tazminatın miktarını tayin ederken saldırı teşkil eden eylem ve olayın özelliği yanında tarafların kusur oranını, yapılan işin bedeli ve işin türü ile tarafların sıfatını, işgal ettikleri makamı ve diğer sosyal ve ekonomik durumlarını da dikkate almalıdır.”¹³⁰

Yargıtay’ın aynı anda manevi tazminatın caydırıcı, tatmin edici, telafi edici yönlerine de atıf yaptığı kararlar bulunmaktadır: “Yargıtay Hukuk Genel Kurulu’nun 01.03.2006 tarih ve 2006/2-14 E, 2006/26 K. sayılı kararında ifade edildiği üzere manevi tazminat, zarar görenin kişilik değerlerinde bedensel bütünlüğünün iradesi dışında ihlali hallerinde meydana gelen eksilmenin (manevi zararın) giderilmesi, tazmin ve telafi edilmesidir. Zarar görene tanınmış olan manevi tazminat hakkı kişinin sosyal, fiziksel ve duygusal kişilik değerlerinin saldırıya uğraması durumunda öngörülen bir tazminat türüdür. Amacı ise kişinin, hukuka aykırı olan eylemden dolayı bozulan manevi dengesinin eski haline dönüşmesi, kişinin duygusal olarak tatmin edilmesi, zarar vereni bir daha böyle bir eylemde bulunmaktan alıkoyması gibi olguları karşıladığı bir gerçektir. Manevi tazminat, kişinin çekmiş olduğu fiziksel ve manevi acıları dindirmeyi, hafifletmeyi amaçlar. Bu tazminat bizzat yaşanan acı ve elemin karşılığıdır.”¹³¹

Erlüle, Fulya. Türk Borçlar Kanunu’na Göre Bedensel Bütünlüğün İhlalinde Manevi Tazminat. Ankara: On İki Levha Yayıncılık, 2015.

Antalya, Gökhan. Manevi Zararın Belirlenmesi ve Manevi Tazminatın Hesaplanması. İstanbul: Legal, Yayıncılık, 2017.

¹²⁹Erlüle, Fulya. Türk Borçlar Kanunu’na Göre Bedensel Bütünlüğün İhlalinde Manevi Tazminat. Ankara: On İki Levha Yayıncılık, 2015.

¹³⁰Yargıtay 15. HD, 4.12.2018, E. 2018/5308, K. 2018/4852.

¹³¹Yargıtay 21. HD, K.T. 29.04.2014, K.T. 2013/18775, K. 2014/9445.

Danıştay kararlarında tatmin görüşüne değinilmiştir: “*Manevi tazminat, gerçekte bir tazmin aracı değil, doyurma (tatmin) aracıdır. İdarenin hukuka aykırı eylem veya işlemi nedeniyle manevi değerlerinde bir eksilme meydana gelen, duyduğu acı (elem, ıstırap), üzüntü ve sarsıntı nedeniyle yasama zevki azalan kişiye manevi tazminat adı ile bir miktar para verilerek, onun bu yoldan doyurulması (tatmin edilmesi) sağlanır.*”¹³²

3.4. Manevi Tazminata Konu Olan Olaylar

Manevi tazminata konu olan olaylar değişiklik gösterebilir. Bunların başlıcaları, ölümün meydana gelmesi durumunda manevi tazminat, bedende oluşan zararlar sebebiyle oluşan zararlar dolayısıyla tazminat, kişiye sıkı sıkıya bağlı haklarının zedelenmesi ve yargı kararlarının uygulanmaması dolayısıyla oluşan tazminat olarak karşımıza çıkar. Bu başlık altında ilgili zararlar ve manevi tazminat olgusu incelenecektir.

Manevi tazminata konu olabilecek olaylar aşağıda sıralanmıştır:

3.4.1. Ölüm Sebebiyle

Ölüm sebebiyle manevi tazminat, ölüm dolayısıyla ortaya çıkacak zarar nedeniyle, ölen kişinin yakınları tarafından talep edilebilecek zarardır. TBK md. 56/2 maddesine göre “*Ağır bedensel zarar veya ölüm hâlinde, zarar görenin veya ölenin yakınlarına da manevi tazminat olarak uygun bir miktar paranın ödenmesine karar verilebilir.*” Ölüm nedeniyle, ölen kişinin yakınlarına manevi tazminata hükmedilmesi, ölüm dolayısıyla ölenin yakınlarının duyduğu acı ve ıstırapın az da olsa azalması amaçlanmaktadır. Mahkemece uygun bir tazminata hükmetmesi gerekir.¹³³ Manevi tazminat hesaplanırken, failin kusuru ile birlikte tarafların sosyal ve ekonomik durumları da dikkate alınır.¹³⁴

¹³² Danıştay 5. Dairesi’nin 18.05.1990 gün ve E:1988/470, K:1990/929. Danıştay 10. Dairesi’nin 18.03.2008 gün ve E:2007/8532, K:2008/1231.

¹³³ Yargıtay 4. HD, K.T. 22.06.2022, E. 2021/22338, K. 2022/9290. “*Somut olayda, murislerin ölümü yanında, tarafların kusur oranı, ekonomik ve sosyal durumu, kaza tarihi, duyulan acı gibi nedenler dikkate alındığında, davacı için hükmedilen manevi tazminat miktarı, duyulan acıyı, çekilen sıkıntıyı hafifletebilecek düzeyde değildir. Hükmedilen manevi tazminat miktarı davacı için bir miktar az olup, daha üst düzeyde manevi tazminat takdiri için hükmün bozulması gerekmiştir.*”

¹³⁴ Yargıtay 5. HD, 30.9.2021, E. 2021/17097, K. 2021/5908. “*her iki yakınlarını da olayda kaybetmeleri nedeniyle manevi yönden acı çekmeleri ve çektikleri acının bir ölçüde dindirilmesi gerektiği, meydana gelen trafik kazasında vefat edenlerin ve davalı sürücünün kusur oranları, tarafların sosyal ekonomik durumları dikkate alınarak manevi tazminat davasının kısmen kabul kısmen reddi ile maddi tazminat yönünden davanın; maddi tazminatın bozma kapsamında olmadığından bu hususta yeniden karar verilmesine yer olmadığına, manevi tazminat yönünden davanın kısmen kabulü ile; davacı müteveffa yönünden eşi ...’ın ölümü nedeni ile 20.000 TL, Oğlu...’ın ölümü nedeni ile 20.000 TL olmak üzere toplam 40.000 TL manevi tazminatın kaza tarihi olan 31/10/2016 tarihinden itibaren işleyecek yasal faizi ile birlikte davalılardan müştereken ve müteselsilen alınarak müteveffa....Sulh*

İdare hukuku bakımından, ölümden kaynaklanan zarar nedeniyle tazminat bakımından kendisine özgü belirli kuralları bulunmakta ise de kural olarak özel hukuktaki prensiplerden yararlanmak mümkündür. İdari yargılama bakımından, bir kişinin ölümüne neden olan olay, idarenin faaliyeti neticesinde gerçekleşen olay nedeniyle bir kimsenin ölümü gerçekleşmiş ise idare zarar görenin yakınlarına tazminat ödemekle yükümlüdür. Danıştay tarafından ölenin yakınlarını anne, baba, eş, çocuk, torun, nişanlı ve kardeşler olarak ele alır.¹³⁵

Danıştay'ın kararlarına göre anne ve baba, kardeşler manevi tazminat talep edebilir. Bu açıdan anne ve babanın çocuklarının yaşı, cinsiyeti, tek çocuk olup olmadığı fark etmemektedir. Bu durum, aynı zamanda manevi tazminatın miktarını azaltan bir unsur olarak da değerlendirilmemiştir.¹³⁶ Anne veya babalarının ölümü nedeniyle çocukların açacakları manevi tazminat davaları kabul edilmektedir. Davacının üvey evlat olması bu durumu değiştirmemektedir. Fakat üvey evlat, öz evladın aksine, ölüm hadisesi nedeniyle acı ve ıstırap duyduğunu ispat etmek mecburiyetindedir.¹³⁷ Ölümün gerçekleşmesi durumunda kardeşler de acı, keder ve ıstırap duyacağından kardeşler de manevi tazminat talep edebilir. Yaşı küçük olan kardeşin de manevi tazminat hakkı bulunmaktadır. Aynı evde büyüyen üvey kardeşler de manevi tazminat talep edebilir.¹³⁸

Hukuk Mahkemesi nin 2013/442 esas 2013/478 karar sayılı mirasçılık belgesindeki hisselerine göre mirasçıları ... ve ...'na verilmesine, davacı ... yönünden annesi Sevim'in ölümü nedeni ile 20.000 TL, kardeşi ...'ın ölümü nedeni ile 20.000 TL olmak üzere toplam 40.000 TL manevi tazminatın kaza tarihi olan 31/10/2016 tarihinden itibaren işleyecek yasal faizi ile birlikte davalılardan müştereken ve müteselsilen alınarak davacı ...'na verilmesine,"

¹³⁵ Akkoca, Ahmet. *Türk İdari Yargı Sisteminde Maddi ve Manevi Tazminat*. (Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi, 2008.

Nomer, Haluk. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. İstanbul: Beta Basım Yayın, 2023

Reisoğlu, Safa. *Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2014.

Akyılmaz, Bahtiyar. *Türkiye'de İdarenin Mali Sorumluluğu*. Konya: Seçkin Yayıncılık, 1994.

¹³⁶ Bal, Yakup ve Şahin, Yahya ve Akbulut Mustafa, *Danıştay 10.Dairesinin Tazminat Davalarına İlişkin Seçilmiş Kararları*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2003.

Orhun, Öz. *Ölüm ve Cismani Zararlarda Manevi Tazminat*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 1999.

¹³⁷ Bal, Yakup ve Şahin, Yahya ve Akbulut Mustafa, *Danıştay 10.Dairesinin Tazminat Davalarına İlişkin Seçilmiş Kararları*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2003.

Şahin, Karabulut, Orhun, Öz. *Ölüm ve Cismani Zararlarda Manevi Tazminat*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 1999.

¹³⁸ Karahasan, Mustafa Reşit. *Tazminat Hukuku Manevi Tazminat*. İstanbul: Beta Yayınları, 2001.

Eroğlu Müzeyyen. *Tam Yargı Davalarında Manevi Tazminat*. (Doktora Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi, 2009.

Bal, Yakup ve Şahin, Yahya ve Akbulut Mustafa, *Danıştay 10.Dairesinin Tazminat Davalarına İlişkin Seçilmiş Kararları*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2003.

Şahin, Karabulut, Orhun, Öz. *Ölüm ve Cismani Zararlarda Manevi Tazminat*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 1999.

Orhun, Öz. *Ölüm ve Cismani Zararlarda Manevi Tazminat*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 1999.

Danıştay bir kararında ölenin nişanlısının manevi tazminat taleplerini kabul etmiştir:

“Dava konusu istem: İstanbul ili, Beşiktaş ilçesinde bulunan ... isimli gece kulübüne 01/01/2017 gecesi yapılan silahlı saldırıda hayatını kaybeden ...'in annesi ..., ablası ...ile nişanlısı ...tarafından, olay sonucunda uğranıldığı ileri sürülen manevi zararlarına karşılık her bir davacı için ayrı ayrı 250.000,00 TL olmak üzere toplam 750.000,00 TL manevi tazminatın olay tarihinden itibaren işleyecek yasal faizi ile ödenmesine karar verilmesi istenilmektedir. Bölge Mahkemesi kararının özeti: ...Bölge İdare Mahkemesi İdare Dava Dairesince; tarafların istinaf başvurularının reddine karar verilmiştir.¹³⁹ Ölen nişanlı ile aralarındaki duygusal ilişkinin yetersiz olması, evlilik ile sonuçlanma ihtimalinin düşük olması gibi durumlarda tazminat talebinin reddi mümkün olabilir.¹⁴⁰ Yine nikahsız eş açısından da aynı mantık söz konusudur. Nikahsız eşin, ölüm nedeniyle gerçekten acı ve üzüntü duyup duymadığının kanıtlanması gerekir. “Davalı ... Valiliği tarafından; olayda görevli polis memuru hakkında açılan ceza davasının derdest olduğu, Yargıtay'ın bozma kararı verdiği ve polis memurunun kusurunun taksir derecesinde değerlendirildiği, illiyet bağının ortadan kalktığı, İçişleri Bakanlığına olayla ilgili olarak maddi ve manevi tazminat talepli başvuru yapıldığı ancak idarelerine bu yönde yapılmış bir başvuru bulunmadığı, müteveffanın davacı eşi resmi nikahsız olduğundan evlilik dışı ilişkinin gerçekliği ve çocukların velayet durumunun araştırılması gerektiği, olayda müteveffanın müterafik kusurunun bulunduğu ileri sürülerek Danıştay Onuncu Dairesince verilen kararın düzeltilmesi istenilmektedir.”¹⁴¹ Üvey anne ve üvey babanın da idareden manevi tazminat talep etme hakları bulunur. Danıştay, öz anne ile birlikte üvey annenin açtığı davada her ikisine de ayrı ayrı manevi tazminata hükmedebilmektedir. “(...) manevi tazminatın zenginleşme aracı olamayacağı ilkesi de gözetilerek değerlendirilmesi gerektiği, dosya içeriğinde mevcut idarece yürütülen disiplin soruşturma dosyasından, gözetim altında tutulması gereken müteveffanın taburcu edilmesi nedeniyle idarece yürütülen sağlık hizmetinin eksik işletildiği gerekçesiyle müteveffanın eşi, çocukları, annesi ve üvey annesi olan davacıların her biri için ayrı ayrı 5.000,00 TL olmak üzere toplam 35.000,00 TL manevi tazminatın davalı idare tarafından

¹³⁹ Danıştay 10. D, E. 2019/10662, K. 2022/500, K.T. 9.2.2022.

¹⁴⁰ Orhun, Öz. *Ölüm ve Cismani Zararlarda Manevi Tazminat*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 1999.

¹⁴¹ Danıştay 10. Daire, E. 2016/3697, K. 2021/4564, K.T. 05.10.2021.

davacılara ödenmesine; açılan bir tam yargı davasında istenilen tazminatın miktarının, ancak bilirkişi incelemesi ve benzeri araştırmalardan sonra elde edilen verilere göre mahkemece takdir edildiği...”¹⁴² Ayrıca ceninin (henüz doğmamış bebeğin) manevi tazminat hakkı vardır. Danıştay’ın bir kararında “*Davacı tarafından, babasının şehit olduğu tarihte cenin durumunda olduğu, davanın açılmasının 18 yaşını bitirmesinden sonra mümkün olması nedeniyle davanın süresinde olduğu ileri sürülmektedir.*”¹⁴³ Ceninin tam ve sağ doğması ile dava hakkına sahip olacağı hukukun gereğidir. Anne ve babanın, idarenin kusurlu eylemi dolayısıyla vefat eden henüz cenin olan bebeklerinin desteğinden yoksun kaldıkları gerekçesiyle açtıkları manevi tazminat davası reddedilmiştir. “*Desteğinden yoksun kaldığı iddia edilen bebeğin tam ve sağlıklı olarak doğmuş olmadığı, anne karnında iken vefat ettiği, bu nedenle hukuk aleminde kişilik kazanmadığı anlaşıldığından, kişilik kazanamayan ve hak ehliyeti de bulunmayan ceninin ileride davacılara destek olacağının düşünülmesine hukuken imkan bulunmadığı, ölü doğarak hukuki anlamda kişilik kazanamayan bebeğin desteğinden yoksun kaldığının kabulüne olanak bulunmadığı, hukuken destek sıfatını kazanamayan ceninin, ileride davacılara destek olacağı kabul edilerek davacılar lehine toplam 277.400,21-TL destekten yoksun kalma tazminatının kabulü yönünde verilen temyize konu İdare Mahkemesi kararında isabet bulunmadığından bozulması gerekmektedir.*”¹⁴⁴

3.4.2. Bedensel Zarar Sebebiyle

Bedensel zarar, kişinin bedeni ve ruhsal bütünlüğünün ihlal edilmesi olarak ifade edilir. Aynı zamanda cismani zarar olarak da isimlendirilir Cismani zarar, kişinin bedensel ve ruhsal bütünlüğünün ihlali olarak değerlendirilebilir. Türk Borçlar Kanunu Madde 56/1’e göre: “*Hâkim, bir kimsenin bedensel bütünlüğünün zedelenmesi durumunda, olayın özelliklerini göz önünde tutarak, zarar görene uygun bir miktar paranın manevi tazminat olarak ödenmesine karar verebilir.*” Yaralanma, organlardan birinin kırılması, zedelenmesi, yitirilmesi, işlev kaybı gibi durumlar cismani zarar olarak nitelendirilir.

¹⁴² Danıştay 10. D, E. 2019/11579, K. 2021/3618, K.T. 23.6.2021.

¹⁴³ Danıştay 10. D, E. 2017/2998, K. 2022/2027, K.T. 13.4.2022. “Davacı tarafından, babasının şehit olduğu tarihte cenin durumunda olduğu, davanın açılmasının 18 yaşını bitirmesinden sonra mümkün olması nedeniyle davanın süresinde olduğu ileri sürülmektedir.”

¹⁴⁴ Danıştay 15. D, E. 2016/4602, K. 2017/1155, K.T. 13.3.2017.

Cismani zarar, ruhsal ve sinir sisteminin bütünlüğünün de bozulmasına neden olan zararlar olarak kabul edilir.¹⁴⁵

İdari yargı açısından, bedensel zararın manevi tazminata hak kazandırması söz konusu değildir. Ancak bahsedilen cismani zararın, kişinin ruhsal bunalımına sebep olması ve üzüntünün varlığı şarttır. İdari yargıda, idarenin kusuru manevi tazminat bakımından aranmaz. İdare kusursuz olsa dahi bazı durumlarda idare aleyhine manevi tazminata hükmedilmesi mümkündür. “*Bingöl Emniyet Müdürlüğü Özel Harekat Şube Müdürlüğünde polis memuru olarak görev yapmakta iken 17/11/1996 tarihinde Bingöl İli ... ve ... köyü kırsalında bölücü terör örgütü mensuplarıyla girişilen silahlı çatışma sonucu yaralanan davacı tarafından, uğranıldığı ileri sürülen zararlarının karşılığı olarak 245.000,00 TL maddi (miktar artırımı sonrası 467.427,88 TL) ve 5.000,00 TL manevi tazminatın olay tarihinden itibaren işleyecek yasal faizi ile birlikte ödenmesine karar verilmesi istenilmiştir. Zarar verici fiili yasaklayan bir hukuk kuralı bulunmasa bile, ahlaka aykırı bir fiille başkasına kasten zarar veren de, bu zararı gidermekle yükümlüdür.*”; “*Bedensel Zarar*” başlıklı 54. maddesinde, “*Bedensel zararlar özellikle şunlardır: 1. Tedavi giderleri. 2. Kazanç kaybı. 3. Çalışma gücünün azalmasından ya da yitirilmesinden doğan kayıplar. 4. Ekonomik geleceğin sarsılmasından doğan kayıplar.*” hükmü; “*Belirlenmesi*” başlıklı 55. maddesinde, “*Destekten yoksun kalma zararları ile bedensel zararlar, bu Kanun hükümlerine ve sorumluluk hukuku ilkelerine göre hesaplanır. Kısmen veya tamamen rücu edilemeyen sosyal güvenlik ödemeleri ile ifa amacını taşımayan ödemeler, bu tür zararların belirlenmesinde gözetilemez; zarar veya tazminattan indirilemez. Hesaplanan tazminat, miktar esas alınarak hakkaniyet düşüncesi ile artırılmaz veya azaltılamaz.*”¹⁴⁶

Bedensel zararı, manevi tazminat yönüyle ele aldığımızda; talebin kim tarafından yöneltileceği hususu önem arz eder. Bir kimsenin yüzünde yara izi kalması durumunda veya bir organının şekil değiştirmesi durumunda yaşayacağı ruhsal bunalımın doğrudan zarara uğrayan kişi tarafından tazmin edilmesini istenmesi gerekmektedir.¹⁴⁷ Yargıtay’a

¹⁴⁵ Karahasan, Mustafa Reşit. *Tazminat Hukuku Manevi Tazminat*. İstanbul: Beta Yayınları, 2001. Eroğlu Müzeyyen. *Tam Yargı Davalarında Manevi Tazminat*. (Doktora Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi, 2009.

Orhun, Öz. *Ölüm ve Cismani Zararlarda Manevi Tazminat*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 1999.

¹⁴⁶ Danıştay 10. D, E. 2017/696, K. 2022/3537, K.T. 27.6.2022.

¹⁴⁷ Akyılmaz, Bahtiyar. *Türkiye’de İdarenin Mali Sorumluluğu*. Konya: Seçkin Yayıncılık, 1994.

göre, bedensel zarar dolayısıyla manevi tazminat doğrudan zarara uğrayan kişi tarafından talep edilebilir.¹⁴⁸

Danıştay'ın bir kararında “*Kişinin gözündeki rahatsızlık nedeniyle hastaneye başvurduğu, göz üst kapağında salozyon teşhisi ile ameliyata alınan kişinin ameliyatı esnasında lokal anestezi uygulanmasında kullanılan 22 numaralı anestezi iğnesinin sol göz saat altı katranına isabet etmesi sebebiyle sol gözünün görme yeteneğini tamamen kaybettiği anlaşıldığından, manevi tazminat isteminin kabulüne karar verilmiştir.*”¹⁴⁹

Danıştay’a göre bedensel zarar nedeniyle tazminat talep edilebilmesi için zararın ortaya çıkmış olması ve zararın kapsamının net olarak bilinmesi gerekir. “*Özellikle; eylem nedeniyle oluşan bedensel zararın bütün unsurları ile öğrenildiğinin kabul edilebilmesi için, eylemin doğurduğu zarar tüm unsurları ile oluşmalı ve sonlanmalıdır. Yani; eylem nedeniyle oluşan zararın şiddeti, büyüklüğü, etki alanı henüz sonlanmamış ve süreç içerisinde devam ediyorsa -Yargıtay kararında ifade edildiği üzere; gelişen durum söz konusuysa- burada zarar henüz tamamen gerçekleşmiş olmayacağı için, zamanaşımı süresi, bu gelişen durum nedeniyle duracaktır veya ortadan kalktığıının öğrenilmesiyle birlikte işlemeye başlayacaktır. Yine, belirtmek gerekir ki; bu durumun tespiti ancak kesin sağlık kurulu raporu ile mümkündür.*”¹⁵⁰

3.4.3. Kişilik Haklarının Zedelenmesi Sebebiyle

Kişiyi sıkı sıkıya bağlı hakların zarar görmesi sebebiyle de manevi tazminat davası açılabilir. Şahısların, hak ehliyetleri ve fiil ehliyetleri, insanın insan olduğu için sahip olduğu, kişiyi sıkı sıkıya bağlı olan, vücudunun tümlüğü ve manevi değerleri gibi unsurların bütünü “Kişilik” kavramını oluşturur.¹⁵¹ Kişinin, kişilik haklarına yönelik meydana gelen haksız bir saldırı neticesinde, kişinin manevi değerlerinin zedelenmesi, onurunun kırılması, idari bir eylem neticesinde ortaya çıkmış ise kişi lehine İdare Mahkemelerince manevi tazminata hükmedilmelidir. Ancak idarenin eylem veya işleminin bilimsel bir araştırma çerçevesinde söz konusu olması durumunda, bu eylem veya işleminden kaynaklanan bir zararın oluştuğunun ispatı davacıya aittir. Danıştay, cinsiyet değiştirme operasyonları konulu TV yayını dolayısıyla, programda adı geçen

¹⁴⁸ Orhun, Öz. *Ölüm ve Cismani Zararlarda Manevi Tazminat*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 1999.

Karahasan, Mustafa Reşit. *Tazminat Hukuku Manevi Tazminat*. İstanbul: Beta Yayınları, 2001.

Eroğlu Müzeyyen. *Tam Yargı Davalarında Manevi Tazminat*. (Doktora Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi, 2009.

¹⁴⁹ Danıştay 10. Dairesi’nin 22.11.1999 gün ve E:1998/190, K:1999/6198.

¹⁵⁰ Danıştay 10. D. E. 2020/4072, K. 2022/4022, K.T. 10.6.2022.

¹⁵¹ Oğuzman, Kemal, ve Özer Seçili, ve Saibe Oktay Özdemir, *Kişiler Hukuku*, Ankara: Filiz Kitapevi, 2024.

doktorun kişilik haklarının saldırıya uğradığından bahisle açtığı manevi tazminat davası reddedilmiştir. Anılan Danıştay kararında “*idarenin gerçek olguları yansıtan dava konusu yayınında davalı idarenin yayıncılık ilkelerine aykırı bir hareketi görülmediği gibi, davacının kişilik haklarını, onurunu, saygınlığını zedeleyici, manevi tazminatın ön koşulunu oluşturan "hususî ağırlığı olan bir hatasının" olduğu sonucuna varılmadığı, davacı hakkında, dava konusu TV yayınında konu edinilen operasyonlarla ilgili olarak çalışmakta olduğu Üniversite tarafından verilen disiplin cezasının da hususî ağırlığı olan hatanın dava konusu olayda oluşmadığının diğer bir kanıtı olduğu gerekçesiyle manevi tazminat isteminin reddine*” karar vermiştir.¹⁵²

Kişilik hakları kavramı, sadece onur ve şerefle ilişkin haklar olarak algılanmamalıdır, kişinin özel hayatına ve meslek hayatına ilişkin gizemler, ad ve isimler, sanatsal üretim üstündeki haklar, siyasal haklar, mesleğe ilişkin itibar gibi birçok hakları kapsar.¹⁵³ Bu durum, umumi alanda gerçekleşmeyen, kişinin özel alanında gerçekleşen hadiselerin aleni şekilde ortaya çıkarılması veya kaydedilmesi açısından söz konusu olur.¹⁵⁴ Danıştay’ın bir kararında hukuka aykırı olarak yapılan bir telefon dinlemesi neticesinde manevi zarar olduğundan bahisle açılan manevi tazminat davasında “*Anayasa ile güvence altına alınan haberleşmenin gizliliği esasının hukuk kurallarına uyulmaksızın davacıya ait telefon konuşmalarının idare ajanlarıncı dinlenmesinde idarenin ağır hizmet kusuru bulunduğu, davacı hakkında gerek çevresinde gerekse kamuoyunda şüphe ve tereddütler doğmasına neden olduğundan hakları zedelenen davacının ve davalı idarenin olaydaki ağır hizmet kusuru da dikkate alınarak uğradığı manevi zararın kısmen de olsa giderilmesi amacıyla 1.000.000.000.- lira manevi tazminatın ödenmesi gerektiği*” ne karar verilmiştir.¹⁵⁵

Anayasa Mahkemesi bir kararında “*Manevî varlıkların hiçbir saldırıdan zarar görmeyeceğine inanan veya manevî kayıpları için herhangi bir tatmin yolunu gerekli görmeyen kimi insanlar bulunabilir. Ama bunların sayısı pek azdır. Büyük çoğunluk genel olarak uğradığı haksız saldırıların hesabını sorar ve zararlarının karşılanması yollarını arar. Bunu başarınca da bir tatmin edilmişlik duygusuna, hafifliğe, ferahlığa kavuşur.*”¹⁵⁶

¹⁵² Danıştay 10. D, E. 1987/802, K. 1989/2731, K.T: 28.12.1989.

¹⁵³ Oğuzman, Kemal, ve Özer Seçili, ve Saibe Oktay Özdemir, *Kişiler Hukuku*, Ankara: Filiz Kitapevi, 2024.

¹⁵⁴ Karahasan, Mustafa Reşit. *Tazminat Hukuku Manevî Tazminat*. İstanbul: Beta Yayınları, 2001.

¹⁵⁵ Danıştay 10. Dairesi’nin 21.01.2004 gün ve E:2002/6052, K:2004/472.

¹⁵⁶ Anayasa Mahkemesi, 11.02.1969, E: 1968/33, K: 1969/12, RG: 02.07.1969, Sayı: 13238.

Özlük hakları ihlal edilen kişi, bizzat manevi zararın giderilmesi talebinde bulunabilir. Söz konusu zarar dolayısıyla kişinin yakınlarının da acı ve keder duyması söz konusu ise onların da manevi tazminat talep etme hakları mevcut olur. Ayrıca anlama ve kavrama yetisi olmayan küçük ve kısıtlıların kanuni temsilcileri de onlar adına manevi tazminat talebinde bulunabilirler. Tüzel kişilerin yasal temsilcileri, tüzel kişilik adına manevi tazminat talep hakları mevcuttur.¹⁵⁷ Devlet, tüzel kişiler de dahil olmak üzere, ülkesindeki tüm kişilerin manevi varlıklarını korumakla yükümlüdür. Danıştay bir kararında “*Düşüncesi: Anayasamızın "Cumhuriyetin nitelikleri" başlıklı 2. maddesinde; "Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devletidir." hükmüne yer verilmiştir. Hukuk devleti kavramından; Devlet'in, hakimiyetinin olduğu topraklar üzerinde yaşayan gerçek ya da tüzel kişilerin, ayırım gözetilmeksizin tamamına hukuksal korumanın sağlandığı, hukuk dışı bir muameleye tabi tutulduklarında ise bu muamelenin yarattığı maddi hak kaybını ya da manevi tahribatı giderecek etkili yolların tanındığı Devlet anlaşılmaktadır.*”¹⁵⁸ Demiştir.

Danıştay bir kararında “*Tüzel kişilerin kişilik haklarını, saygınlık, ticari itibar, sosyal ilişkiler bakımından sahip olunan değer, diğer kurumlar nezdinde algılanış, mesleki çevrelerdeki konum, güvenilirlik gibi değerlerin oluşturduğu, tüzel kişiliğin, saygınlığını yitirmesine, itibar kaybına uğramasına veya amaçlarını gerçekleştirmek bakımından zor duruma düşürülmesine yol açan hukuka aykırı tasarrufların manevi zarara yol açtığı kabul edilerek bu tür zararların tazmin edilmesinin idare hukukunun temel prensiplerinden olduğu, uyuşmazlık konusu somut olayda ise hukuka aykırılığı yargı kararı ile tespit edilen ve bu hukuka aykırı işlem nedeniyle davacıya ait işyerinin 15 gün süre ile kapalı kalması, davacının bulunduğu çevredeki ticari itibarını açıkça zedeleyeceği anlaşıldığından, olayda manevi tazminata ilişkin koşulların oluştuğu sonucuna varılmıştır.*”¹⁵⁹ Demiştir.

¹⁵⁷ Ede Nejat. “Manevi tazminat konusundaki gelişmeler ve tüzel kişilerin manevi tazminat istemleri.” *Ankara Barosu Dergisi*, (1992). <https://www.oral.av.tr/yayinlarimiz/manevitazminat.pdf>

¹⁵⁸ Danıştay 5. D, E. 2021/4555, K. 2022/775, K.T. 7.3.2022.

¹⁵⁹ Danıştay 2. D, E. 2022/363, K. 2022/2593, K.T. 17.5.2022.

3.4.4. Yargı Kararlarının Uygulanmaması Sebebiyle

İlamların uygulanmamasından dolayı kişinin manevi zarara uğraması dolayısıyla manevi tazminat talep etme hakkı söz konusu olur. 1982 Anayasası'nın madde 138/4'e göre;

"Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez." Hükmü yer alır. İdari Yargılama Usulü Kanunu Madde 28'e göre "1.(Değişik:10/6/1994-4001/13 md.) Danıştay, bölge idare mahkemeleri, idare ve vergi mahkemelerinin esasa ve yürütmenin durdurulmasına ilişkin kararlarının icaplarına göre idare, gecikmeksizin işlem tesis etmeye veya eylemde bulunmaya mecburdur. Bu süre hiçbir şekilde kararın idareye tebliğinden başlayarak otuz günü geçemez. (İptal cümle: Anayasa Mahkemesi'nin 10/7/2013 tarihli ve E.: 2012/107 K.: 2013/90 sayılı Kararı ile.) (...) (Ek cümleler: 21/2/2014-6526/18 md.; Değişik üçüncü ve dördüncü cümleler: 10/9/2014-6552/97 md.; İptal üçüncü cümle: Anayasa Mahkemesi'nin 25/11/2015 tarihli ve E.: 2014/86, K.: 2015/109 sayılı Kararı ile.) (...)22 (İptal dördüncü cümle: Anayasa Mahkemesi'nin 25/11/2015 tarihli ve E.: 2014/86, K.: 2015/109 sayılı Kararı ile.) (Ek cümle: 10/9/2014-6552/97 md.) (...)22 ancak disiplin hükümleri saklıdır.

2. (Değişik: 2/7/2012-6352/58 md.) Konusu belli bir miktar paranın ödenmesini gerektiren davalarda hükmedilen miktar ile her türlü davalarda hükmedilen vekalet ücreti ve yargılama giderleri, davacının veya vekilinin davalı idareye yazılı şekilde bildireceği banka hesap numarasına, bu bildirim tarihinden itibaren, birinci fıkrada belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde yatırılır. Birinci fıkrada belirtilen süreler içinde ödeme yapılmaması halinde, genel hükümler dairesinde infaz ve icra olunur.

3. Danıştay, bölge idare mahkemeleri, idare ve vergi mahkemeleri kararlarına göre işlem tesis edilmeyen veya eylemde bulunulmayan hallerde idare aleyhine Danıştay ve ilgili idari mahkemede maddi ve manevi tazminat davası açılabilir.

4. (Değişik: 21/2/2014-6526/18 md.) Mahkeme kararlarının süresi içinde kamu görevlilerince yerine getirilmemesi hâlinde tazminat davası ancak ilgili idare aleyhine açılabilir.

5. Vergi uyuşmazlıklarına ilişkin mahkeme kararlarının idareye tebliğinden sonra bu kararlara göre tespit edilecek vergi, resim, harçlar ve benzeri mali yükümler ile zam ve cezaların miktarı ilgili idarece mükellefe bildirilir.

6. (Değişik: 2/7/2012-6352/58 md.) Tazminat ve vergi davalarında idarece, mahkeme kararının tebliğ tarihi ile ödeme tarihi arasındaki süreye 21/7/1953 tarihli ve 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanunun 48 inci maddesine göre belirlenen tecil faizi oranında hesaplanacak faiz ödenir. Ancak mahkeme kararının davacıya tebliği ile banka hesap numarasının idareye bildirildiği tarih arasında geçecek süre için faiz işlemez.” Hükmü yer alır.

Danıştay, yargı kararlarının hiç uygulanmaması ya da uygulanmasının gecikmesi halinde, manevi tazminata karar verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Danıştay bir kararında “Zamanaşımı süresi içinde kararın uygulanması ve zamanında yerine getirilmemesi nedeniyle uğranılan zararın giderilmesi istemiyle ilgililerce idareye başvurulduğu takdirde, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanununun 7 ve müteakip maddelerinde yer alan hükümlere göre dava açma sürelerine ilişkin işleyiş başlamış olacağından, tazminat davasının açılabilceği, sürenin bu kurallara göre saptanması gerekir.”¹⁶⁰

İlamların hiç uygulanmaması ya da olması gereken süreden daha geç uygulanması sebebiyle açılan manevi tazminat davalarında, davacının, kararın uygulanmaması ya da geç uygulanması nedeniyle elem ve keder duyduğunu ispatlamasına gerek yoktur, sadece kararın uygulanmaması manevi tazminat talebi için yeterlidir.¹⁶¹

3.5. Manevi Zararın Değerlendirilmesi ve İspatı

Ayırt etme yeteneğinden mahrum kişilerin ve tüzel kişilerin manevi tazminat taleplerine ilişkin değerlendirmeler aşağıda iki başlık halinde incelenmiştir. Ayrıca açılan manevi tazminat davalarında ispat külfetinin hangi tarafta olduğu konusuna değinilmiştir.

¹⁶⁰ Danıştay 6. D, E. 2019/2218, K. 2022/6776, K.T. 8.6.2022.

¹⁶¹ Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, E. 2021/607, K. 2021/1897, K.T: 18.10.2021. “Adil yargılanma, mülkiyet ve yargı yerinde hukuki dinlenilme haklarının ihlal edildiği, tazminata hükmedilmesi için yargı kararının uygulanmamasının yeterli olduğu, “Benzer yönde: Danıştay 10. D, 2021/2031, K. 2021/2852, K.T. 31.5.2021. “davacı tarafından salt yargı kararının uygulanmaması nedeniyle manevi tazminat istenildiği, idarece karar üzerine .. Yargı kararının uygulanmamasından kaçınıldığı ve hukuka olan inancının sarsılmasına yol açıldığı, olayda ağır hizmet kusurunun bulunduğu ve salt bu nedenle takdiren 5.000,00 TL manevi tazminatın, dava tarihinden itibaren işleyecek yasal faizi ile birlikte davalı idare tarafından davacıya ödenmesine karar verilmiştir.”

3.5.1. Ayırt Etme Yeteneğinden Mahrum Kişilerin Durumu

Manevi tazminat talep edilebilmesi için bazı özel durumlar bulunmaktadır. Bunlardan ilki, ayırt etme yeteneğinden mahrum olan kişilerin durumudur. Ayırt etme yeteneğinden mahrum olanların durumu; hareketlerinin, fiil ya da işleminin neden ve neticelerini idrak edebilme, benimseme, karşılaştırabilme, fark edebilme yeteneği olmayan şahısların kendi iradeleriyle borç altına girme, hak tesis etme ehliyetinden bahsedilemez. Medeni Kanun'un madde 9'a göre "*Fiil ehliyetine sahip olan kimse, kendi fiilleriyle hak edinebilir ve borç altına girebilir*" demiştir. Yine Medeni Kanun'un madde 10'a göre fiil ehliyetine sahip olabilmenin şartları sayılmıştır: "*Ayırt etme gücüne sahip ve kısıtlı olmayan bir ergin kişinin fiil ehliyeti vardır.*" denilmiştir.

"Ayrım yapma gücü" aynı zamanda eylem ve görev ehliyeti olarak da tanımlanmakta olup, aynı kanunun 13. maddesinde "*Yaşının küçüklüğü yüzünden veya akıl hastalığı, akıl zayıflığı, sarhoşluk ya da bunlara benzer sebeplerden biriyle akla uygun biçimde davranma yeteneğinden yoksun olmayan herkes bu kanuna göre ayırt etme gücüne sahiptir*" denilmektedir. Bu ilkeler, söz konusu kanunda ve diğer kanunların çeşitli hükümlerinde de yer almaktadır.

Ayrıca Medeni Kanun'un 15. maddesinde de belirtildiği gibi, ayrım gücüne sahip olmayan kişinin geçerli bir iradesi bulunmadığından, karşı tarafın iyi niyeti, yapacağı işlemler nedeniyle o işlemi geçerli kılmaz. Kanunda belirtilen istisnai haller saklı kalmak kaydıyla, icra işlemi sonuçlandırılmaz.¹⁶² Söz konusu ilkeler ve yasa maddeleri kapsamında, konuya baktığımızda kişinin ehliyetinin belirlenmesinin, kişilik ve eşya hukuku bakımından sonuçları açısından ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu halde, taraflarca sunulan tüm delillerin toplanması, tanıklardan bu konuda somut ve açıklayıcı bilgilerin alınması, ehliyetsiz olduğu iddia edilen kişinin tıbbi raporlarının, hasta gözlem kayıtlarının ve filmografisinin eksiksiz olarak getirilmesi zorunludur. Ayrıca HUMK madde 286'da belirtilen bilirkişinin kanaatinin hâkimi bağlamayacağı hususu itiraz yeteneğinin az olması, reşit olmama, akli rahatsızlık, akli zayıflık, sarhoşluk gibi biyolojik nedenlerin yanı sıra bilinç, algı ve irade gibi psikolojik faktörlere de bağlı olduğundan, akli rahatsızlık, akli zayıflık ile buna bağlı

¹⁶² Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararı 11.6.1941 tarih 4/21.

olarak ortaya çıkan biyolojik ve buna bağlı psikolojik sebeplerin belirlenmesi genellikle zordur. Yargılama mesleğinin ötesinde özel ve teknik bilgi gerektirir.¹⁶³

Ayrım yapabilme gücünden yoksun olanların beden bütünlüğünün ihlal edilmesi mümkündür. Bu nedenle ayrım yapabilme yeteneğinden mahrum olan kişilerin, bedensel açıdan acı çekmedikleri ileri sürülebilir. Dolayısıyla da manevi tazminat talep edemeyecekleri ifade edilebilir. Diğer yandan başka bir görüş ise bu kişiler lehine manevi tazminat talep edilebilir ise de miktarının ayırt etme gücü olanlara kıyasla daha düşük bir miktar belirtilebilir.¹⁶⁴ Bu kimselerin içinde bulundukları duruma göre değerlendirilmesi gerekecektir. Bu kimselerin kanuni temsilcileri eliyle manevi tazminat talep etmeleri mümkündür. Diğer yandan bu kimselerin fiziksel acıyı hissedebiliyor olmalarına karşın ruhsal bir acıyı hissedemedikleri iddiası mesnetsiz görünmektedir. Örneğin, ayırt etme gücünden yoksun küçüklerin ruhsal ve psikolojik olarak yaşadıkları hadiseler karşısında elem ve ıstırap duymayacaklarını savunmak mümkün değildir. Zira bugün pek çok araştırma bebeklerin dahi psikolojik olarak acı çektiklerini ortaya koyar niteliktedir.¹⁶⁵ Kaldı ki; bazı durumlarda, bu kişilerin ayrım yapma yeteneği olan yetişkinlere kıyasla daha fazla elem ve acı duyabileceği de söylenmelidir. Buradan hareketle söz konusu kişilerin bilişsel düzeylerinin mevcut hadisenin gelişimi ve bu hadisenin kişi üzerindeki etkisini ayrıca tartışmak ve olaya özgü bir şekilde değerlendirmek gerekmektedir.¹⁶⁶

3.5.2. Tüzel Kişilerin Durumu

Konuya ilişkin olarak incelenecek bir diğer unsur ise tüzel kişilerdir. Tüzel kişiler sinir sistemi ya da biyolojik unsurları olmayan bir yapı arz eder. Dolayısıyla kendilerine yönelik saldırılardan acı, üzüntü, elem ya da keder duymaları mümkün değildir. O halde bu kişilerin kendilerine yönelik saldırılar dolayısıyla manevi tazminat talep etmesi mümkün müdür? Doktrinde, tüzel kişilerin manevi zarara uğramayacağı, dolayısıyla tüzel kişiliği temsil eden gerçek kişiler adına dava açılmasının usul ekonomisi açısından da

¹⁶³ Yargıtay 1. HD, 14.11.2007, E. 2007/9050, K. 2007/10841.

¹⁶⁴ Antalya, Gökhan. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019.

Antalya, Gökhan. *Manevi Zararın Belirlenmesi ve Manevi Tazminatın Hesaplanması*. İstanbul: Legal, Yayıncılık, 2017.

¹⁶⁵ Genç ,Murat, ve Özlem Çakmak Tolan. *Okul Öncesi Dönemde Sık Görülen Psikolojik ve Gelişimsel Bozukluklarda Oyun Terapisi Uygulamaları*. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 2021..

¹⁶⁶ Atay, Ender Ethem, ve Hasan Odabaşı, ve Hasan Tahsin Gökcan. *Teori ve Yargı Kararları Işığında İdarenin Sorumluluğu ve Tazminat Davaları*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2003.

uygun olacağı ifade edilmektedir. Fakat tüzel kişinin kişiliği kendisini temsil edenlerden bağımsızdır. Dolayısıyla kabul görmemiştir.¹⁶⁷

Danıştay kararları incelendiğinde ise ticari işletmelere yönelik hukuka aykırı idari eylem ve işlemler dolayısıyla bir saldırının söz konusu olması dolayısıyla ortaya bir zarar çıkacağı açıktır. Bireylerin onuruna yönelik eylem ve işlemlerin onların manevi zararına yol açacağı açıktır. Tüzel kişiler açısından ise onur, ticari itibardır. Devlet, tüzel kişiler de dahil olmak üzere, ülkesindeki tüm kişilerin manevi varlıklarını korumakla mükelleftir.¹⁶⁸ Saldırı dolayısıyla ise bu itibarın zarar görmesi, manevi zarar olarak değerlendirilmektedir.¹⁶⁹

“Tüzel kişilerin kişilik haklarını, saygınlık, ticari itibar, sosyal ilişkiler bakımından sahip olunan değer, diğer kurumlar nezdinde algılanış, mesleki çevrelerdeki konum, güvenilirlik gibi değerlerin oluşturduğu, tüzel kişiliğin, saygınlığını yitirmesine, itibar kaybına uğramasına veya amaçlarını gerçekleştirmek bakımından zor duruma düşürülmesine yol açan hukuka aykırı tasarrufların manevi zarara yol açtığı kabul edilerek bu tür zararların tazmin edilmesinin idare hukukunun temel prensiplerinden olduğu, uyuşmazlık konusu somut olayda ise hukuka aykırılığı yargı kararı ile tespit edilen ve bu hukuka aykırı işlem nedeniyle davacıya ait işyerinin 15 gün süre ile kapalı kalması, davacının bulunduğu çevredeki ticari itibarını açıkça zedeleyeceği anlaşıldığından, olayda manevi tazminata ilişkin koşulların oluştuğu sonucuna varılmıştır. Yukarıda açıklanan nedenlerle, ticari itibar kaybına dayalı manevi zararın kısmen de olsa giderilmesi amacıyla, Mahkemece takdir edilecek manevi tazminatın, manevi tatmin aracı olmasından dolayı zenginleşmeye yol açmayacak miktarda, fakat aynı zamanda işletmenin niteliği dikkate alınarak oluşan ticari itibara dayalı manevi zararı giderecek oranda tazminat tutarı saptanarak davalı idare tarafından davacıya ödenmesine hükmedilmesi

¹⁶⁷ Fulya. *Sözleşmeye Aykırılıktan Doğan Manevi Tazminat*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2008.

¹⁶⁸ Danıştay 5. D, E. 2021/4555, K. 2022/775, K.T. 7.3.2022.

“Düşüncesi: Anayasamızın "Cumhuriyetin nitelikleri" başlıklı 2. maddesinde; "Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devletidir." hükmüne yer verilmiştir. Hukuk devleti kavramından; Devlet'in, hakimiyetinin olduğu topraklar üzerinde yaşayan gerçek ya da tüzel kişilerin, ayırım gözetilmeksizin tamamına hukuksal korumanın sağlandığı, hukuk dışı bir muameleye tabi tutulduklarında ise bu muamelenin yarattığı maddi hak kaybını ya da manevi tahribatı giderecek etkili yolların tanındığı Devlet anlaşılmaktadır. “

¹⁶⁹ Danıştay 2. D, E. 2022/363, K. 2022/2593, K.T. 17.5.2022.

gerektiğinden, temyize konu İdare Mahkemesi kararının, manevi tazminat isteminin reddine yönelik kısmında hukuki isabet görülmemiştir.”

Buradan hareketle, ülkemizde, tüzel kişilerin uğradığı manevi zararların da tam yargı davası yoluyla giderilebileceği söylenebilir.

3.5.3. Manevi Zararın İspatı

Manevi zararın ne olduğu ortaya konulduktan sonra, manevi tazminatın ispatına ilişkin hususlar değerlendirilmelidir. Zarar gören zararın varlığını ispat etmelidir. Aksi durumda ispatlanamayan zararların tazmin edilmesi mümkün olmayacaktır. Manevi zarar açısından da ispat yükümlülüğü zarar gören üzerindedir.¹⁷⁰ İdari yargılama süreci açısından da manevi zararın ispatlanması davacının üzerine bırakılmıştır.¹⁷¹

Manevi zararın ne şekilde ele alınacağı önemlidir. Bazı yazarlara göre manevi zarar subjektif teori çerçevesinde izah edilmektedir. Fakat bu görüş acı ve elemi ölçmeye dönük ikna edici bir yöntem ortaya koymadığından, ispat yükünün manevi zarar açısından ters çevrilmesi gerektiği ve eğer ortada hukuka aykırı bir saldırı söz konusu ise zararın gerçekleştiğinin kabul edilmesi gerektiği ileri sürülmektedir. Danıştayın uygulamasının da bu yönde olduğu ve idarenin eylemi/eylemsizliği ile zarar arasında illiyet bağının kurulabiliyor olması durumunda manevi zararın oluştuğuna karar vermektedir.¹⁷²

Bazı durumlarda manevi zararın varlığı kanundan kaynaklı olarak kabul edilmektedir. Örneğin, ölüm ya da bedensel zararın söz konusu olduğu durumlarda, durum bu şekildedir. Diğer durumlarda ise doktrinde belirlenen ölçütler çerçevesinde ispat külfetinin belirlenmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bazı yazarlar ise TBK md. 50/2’de yer alan ve zararın miktarının tam olarak tespit edilemediği durumlarda, hâkimin olayın akışı ve zarar görenin zarara uğramamak için aldığı tedbirler çerçevesinde

¹⁷⁰ Atay, Ender Ethem. *İdare Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi. 2006.

¹⁷¹ Danıştay 10. D. E. 2019/12419, K. 2022/1898, K.T. 6.4.2022. “İlk Derece Mahkemesi kararının özeti: ... İdare Mahkemesinin ... tarih ve E: ..., K: ... sayılı kararıyla; dava konusu işlem yönünden; Diyarbakır İli, Sur İlçesinde sokağa çıkma yasağı ve çatışmalar nedeniyle iş yerinin zarara uğramasında idarenin hizmet kusuru bulunduğu bahisle uğranıldığı ileri sürülen maddi ve manevi zararlarının tazmini istemiyle 2577 sayılı Kanun’un 13. maddesi kapsamında yapılmış olan başvurunun, idare hukukunun tazminata ilişkin sorumluluk ilke ve kuralları çerçevesinde 2577 sayılı Kanun’un öngördüğü usullere tabi olarak maddi ve manevi tazminat ödenip ödenmeyeceğine ilişkin inceleme yapılmak üzere Diyarbakır Valiliği yerine İçişleri Bakanlığınca sonuçlandırılması gerektiğinden dava konusu işlemde hukuka uyarlık bulunmadığı gerekçesiyle dava konusu işlemin iptaline, maddi ve manevi tazminat istemi yönünden; Sur ilçesinde söz konusu dönemlerde meydana gelen olaylarda davacının iş yerinin zarar gördüğünün açık ve net bir şekilde ortaya konulmadığı, zararın ve zarar ile eylem arasındaki illiyet bağını ispat külfetinin davacı üzerinde bulunduğu dikkate alındığında dava konusu maddi ve manevi tazminat istemlerinin ise reddine karar verilmiştir.”

¹⁷² Genç Aydemir, s. 187; Danıştay. 8. D. 15.05.2015 t. E:2012/5071; K:2015/4747

hakkaniyete uygun bir tazminata hükmetme yetkisinin kıyasen burada da uygulanması gerektiğini ifade etmektedir.¹⁷³

3.6. Manevi Tazminat Açısından İdarenin Sorumluluk Şartları

İdarenin eylem veya işlemleri nedeniyle oluşan manevi zararlardan dolayı idarenin sorumluluğu cihetine gidilmektedir. İdarenin sorumluluğunun şartları aşağıda irdelenmiştir.

3.6.1. İdari İşlem ve İdari Eylem

İdarenin hukuk kurallarına göre tesis ettiği işlemler ve eylemler nedeniyle sorumluluğu mevcuttur. İdarenin işlem ve eylemleri iki başlık halinde incelenmiştir.

3.6.1.1. İdari İşlem

İdari işlem, kamu hukuku kurallarına uygun olarak, idarelerin idari faaliyetleriyle ilgili olarak ve kamu gücünün kullanılmasıyla gerçekleştirilen, hukuki bir sonuç doğurmayı amaçlayan ya da mevcut hukuki bir neticeyi anlatmak saikiyle tek taraflı olarak yapılan, tarafları, bazı hukuki külfet altına sokan, hak sahibi yapan idarenin işlemleridir. Hukuki sonuç doğurmayan işlemler, idari işlem olarak kabul edilemez.¹⁷⁴ Taraflardan birinin idare olmadığı, özel hukuk tüzel kişisi niteliğindeki kişilerin taraf olduğu, bu kişilerce yapılan işlemler idarenin tasarrufları olarak nitelendirilemez.¹⁷⁵ Ancak tüzel kişi olanın, kamu güç ve yetkisini elinde bulundurarak yaptığı işlemler, idari işlem olarak kabul edilebilir.¹⁷⁶ Danıştay 10. Dairesi'ne göre ise idarenin işlemleri, idarenin makam ya da idari mercilerce, idari konularda ve idari faaliyetler kapsamında, kamusal alanda gerçekleştirilen işlemlerdir. İdari işlemler tek taraflı olup, icra edilebilirliği doğrudan olan işlemlerdir.¹⁷⁷ İdari işlemler bazen icrai bir eylem ile bazen de idarenin sessiz kalması şeklinde gerçekleşir.¹⁷⁸

İdari işlemin özellikleri aşağıda sıralanmıştır.

¹⁷³ Ertaş, s. 87; Kocayusufpaşaoğlu, s. 148.

¹⁷⁴ Bahtiyar Akyılmaz, *İdari İşlemin Yapılış Usulü*, Ankara, Yetkin Yayınları, 2000, s. 27; Tahsin Belir Balta, *İdare Hukukuna Giriş*, TODAİE, 1970, s. 155;

Gözübüyük, Şeref, ve Turgut Tan. *İdare Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2014. Yasin Yayla,, *İdare Hukuku*, Arısan Matbaacılık, Ankara, 1983, s. 108; Akyılmaz, Sezginer, Kaya, s. 370.

¹⁷⁵ Gözler, Kemal. *İdare Hukuku*. Bursa: Ekin Kitabevi. 2019.

¹⁷⁶ Günday, Metin. *İdare Hukuku*. Ankara: İmaj Yayıncılık, 2002.

¹⁷⁷ Danıştay 10. Dairesi, 30.04.2008 tarih ve 2007/6407 Esas ve 2008/3039.

¹⁷⁸ Lütfi Duran, *İdari Usul İlkeleri ve Kapsadığı Konular*, Amme İdaresi Dergisi, 31 (2), 1998, s. 3-13.

3.6.1.1.1. Kamu Gücü Ayrıcalıklarının Kullanılması

İdari işlem, kamu gücü yetkisinin kullanılarak yerine getirilen işlemlerdir.¹⁷⁹ İdarece tek yanlı olacak şekilde, kamu gücü eliyle idare hukuku alanına ilişkin tesis edilen işlemler idari işlemlerdir.¹⁸⁰ İdarelerin işlem yaparken sahip oldukları üstün yetki, muhataplarının iradelerinden bağımsız ve bazen muhataplarının iradelerinin aksine olacak şekilde tek yanlı olacak şekilde hukuksal neticeler ve durumlar yaratacak işlemleri tesis edebilme gücü tanır.¹⁸¹

3.6.1.1.2. Tek Yanlı İrade Açıklamasının Ürünü Olması

İdari işlemler, tek yanlı irade açıklamalarının ürünü olan işlemlerdir.¹⁸² Bazı durumlarda, idari işlemlerin tesisi için birden fazla idari makam veya merciinin iradesi gerekir. Birden fazla idare iradesinin varlığı, söz konusu işlemin “tek yanlı” olma özelliğini zedelemeyiz. Danıştay bir kararında “*“Tek yanlılık, kavram olarak tek bir irade açıklaması demektir. Buradaki iradenin tek yanlılığı, tek bir kişi ya da organın iradesi anlamında değil, işlemin tek yanlı bir irade açıklaması ile oluşması anlamındadır. Birden fazla idari makam ya da organ, tek bir irade açıklaması için bir araya gelebilir. İşte tüm bu hallerde idari işlem tek yanlıdır.”*”¹⁸³

İdari işlemin tek yanlı olması, hukuk ilişkide tarafların eşit olmadığını, kamu gücü kullanan idarenin üstün olduğunu ifade etmektedir.¹⁸⁴

3.6.1.1.3. Kesin Olması

İdari işlemin kesin olabilmesi için sürecin son aşamasının bitmiş olması yani başkaca bir idari organın onayına ihtiyaç duyulmamış olması gerekir. Şayet onay ihtiyacı söz konusu olur ise, idari işlem onay sonrası gerçekleşmiş olur. İdari işlemin kesin olması, söz konusu işlemin, ortaya çıkması için gerekli aşamaların tamamlanarak, hukuki etki doğuracak niteliği kazanması, davaya konu olabilecek bir hal alması anlamına gelir.¹⁸⁵

¹⁷⁹ Günday, Metin. *İdare Hukuku*. Ankara: İmaj Yayıncılık, 2002.

¹⁸⁰ Danıştay 13. Daire, K.T. 09.03.2007, E. 2006/1511, K. 2007/1189.

¹⁸¹ Celal Erkut, *İptal Davasının Konusunu Oluşturma Bakımından İdari İşlemin Kimliği*, Ankara: Doktora Tezi, 1990.

¹⁸² Erkut, Celal. *İptal Davasının Konusunu Oluşturma Bakımından İdari İşlemin Kimliği*. Ankara: Danıştay Yayınları, 2015.

¹⁸³ Danıştay 2. Dairesi, K.T. 17.11.2021, E. 2021/15077, K. 2021/4304.

¹⁸⁴ Özey, İl Han, *Günüşğinde Yönetim*. Ankara: Filiz Kitabevi, 2004.

¹⁸⁵ Erkut, Celal. *İptal Davasının Konusunu Oluşturma Bakımından İdari İşlemin Kimliği*. Ankara: Danıştay Yayınları, 2015.

3.6.1.1.4. İcrailik

İcrailik, idarenin işlemin başkaca şahıslar üstünde, farklı bir işlem yapmaya gerek olmadan, işlemin derhal uygulanmasını ifade eder.¹⁸⁶ İdarenin kendi iç yazışmaları icrailik vasfını kazanmadığı için idari işlem olarak kabul edilmez. *“Bir idari işlemde, idari davaya konu olması bakımından aranılan bu özellikleri taşımayan hazırlık niteliğindeki çalışmaların, idarenin içyapısı ve işleyişiyle ilgili işlemlerin, tavsiye, mütalaa, teklif, düşünce gibi bilgi verici veya hazırlığa esas işlemlerin ve üçüncü kişilerin henüz hukukunu etkilemeyen, yani menfaatlerini ihlal etmeyen işlemlerin dava konusu olamayacağı açıktır...Bu durumda, davalı idare işleminin bilgi verici mahiyetinde, kesin ve yürütülebilir bir işlem olmadığı gerekçesiyle davanın incelenmeksizin reddine karar verilmesi gerekmekte iken dava konusu işlemin iptaline ilişkin İdare Mahkemesi kararında hukuki isabet bulunmamaktadır.”*¹⁸⁷ İdarenin "mevcut hukuk sisteminde farklı bazı neticeler doğuracak şekilde oluşması", işlemde "yürütme" özelliğinin ortaya çıkması için tek başına yeterli olabilir; "Hukuki durumlarda yeni etkiler doğurma becerisini elinde bulundurması", yürütülebilirlik işlemlerini diğerlerinden ayırmada önemli bir unsur meydana getirir.¹⁸⁸

3.6.1.2. İdari Eylem

"İdari eylem" İdarenin, bazen bilerek ve isteyerek, bazen de iradesi dışında, bazen ise hareketsiz kalması sonucunda kamu hukuku alanındaki, fiziki anlamda görülen iş ve maddi fiillere denir. İdari eylemler, yapıldıkları anda hukuki sonuç doğurduğundan, iptal davasına konu olamazlar, sadece tam yargı davalarına konu olabilirler.¹⁸⁹

3.6.2. Kusur

Kusur, manevi tazminat açısından, idarenin sorumluluk şartlarından biridir. Bu nedenle kusur konusuna yukarıda ayrıntılı yer verdiğimiz için burada kısaca değineceğiz.

¹⁸⁶ Danıştay 8. Daire, K.T: 28.4.2022, E. 2019/7136, K. 2022/3204.

¹⁸⁷ Danıştay 8. Daire, K.T: 28.4.2022, E. 2019/7136, K. 2022/3204.

¹⁸⁸ Erkut, Celal. *İptal Davasının Konusunu Oluşturma Bakımından İdari İşlemin Kimliği*. Ankara: Danıştay Yayınları, 2015.

¹⁸⁹ Erkut, Celal. *İptal Davasının Konusunu Oluşturma Bakımından İdari İşlemin Kimliği*. Ankara: Danıştay Yayınları, 2015.

3.6.2.1. İdarenin Hizmet Kusuru

İdarenin, eylem veya işlemleri tesis ederken, hukuki sorumluluğu mevcuttur. İdarenin hizmetinden kaynaklı bir aksaklık veya eksikliğin olması halinde idarenin sorumluluğu cihetine gidilir. İdarenin hizmet kusuru aşağıda irdelenmiştir.

3.6.2.1.1. İdarenin Hizmet Kusurunun Temeli

İdarenin eylem ve işlemlerinden dolayı sorumlu olması ilk kez 1924 Anayasası'nda yer almıştır idari dava ve uyuşmazlıkların çözümü için Danıştay, yüksek bir mahkeme sıfatı ile göreve başlamıştır.¹⁹⁰

Anayasanın 125. maddesine göre “*İdare kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür.*” İdari Yargılama Usulü Kanunu (İYUK) madde 2'ye göre “*İdari eylem ve işlemlerden dolayı kişisel hakları doğrudan muhtel olanların*” idari yargıda dava açabilir

3.6.2.1.2. İdarenin Sorumluluğunun Şartları: Zarar, İlliyet ve Kusur

Sorumluluk, bir kişinin hukuk kurallarına aykırı olarak işlem veya eyleminin başka birine zarar vermesi, zarar görenin ise hakkına ulaşabilmek saiki ile zarar veren kişinin malvarlığına el koyabilmesidir.¹⁹¹

İdarenin mali sorumluluktan söz edebilmek için ortada gerçekleşmiş zararın bulunması gerekir.¹⁹² İdarenin eylemi ya da işlem ile zarar oluşumunda nedensellik bağının bulunması gerekir.¹⁹³ Zarar ile idarenin eylem veya işleminin arasındaki illiyet bağının kesilmemiş olması gerekir.

İdarenin kamu yararı saiki ile kamu gücünden yararlanarak gerçekleştirdiği idari eylem veya işlemlerde eşit iki taraf mevcut değildir.¹⁹⁴ Bu durumun istisnaları ise imtiyaz sözleşmeleri, personel alımları yapılan sözleşmeler, görevlendirme sözleşmeleri gibi *idari sözleşmeler* veya kira sözleşmeleri, bayilik sözleşmeleri gibi sözleşmelerdir.

¹⁹⁰ A. L. D De Lamothe, “İdarenin Haksız Fiil Dolayısıyla Mesuliyeti Konusunda Fransız Kamu Hukukundaki Gelişmeler”, (Çev. S. Derbil). *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 17. (1960): 1-4.

¹⁹¹ Atay, Ender Ethem. *İdare Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi. 2006.

Başgil, Fuat. “Devletin ve Diğer Amme Hükmi Şahıslarının Mesuliyeti Meselesi.” *Adalet Dergisi* (1940).

¹⁹² Gözübüyük, Şeref, ve Turgut Tan. *İdare Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2014.

¹⁹³ Ünal, Mehmet. “Aile Başkanlığı Hakkında Karar Tahlili.” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* (1979): 1-4.

¹⁹⁴ Evren, Çınar Can. “Hizmet Kusuru-Haksız Fiil Ayrımı ve Yargı Düzeni.” *TBB Dergisi* (2011): 95.

İdarenin, sebep-sonuç ilişkisi içerisinde, illiyet bağının bulunduğu durumlarda sebep sorumluluğu olarak da bilinen kusursuz sorumluluk halleri mevcut olabilir.¹⁹⁵ Bunu *risk ilkesi* ya da *fedakârlığın denkleştirilmesi* kavramları çerçevesinde irdeleyebiliriz.¹⁹⁶ Genelde terör ya da doğal afet gibi risk dolayısıyla zarar görenlerin zararlarının idare tarafından karşılanması Sosyal risk ilkesi gereğidir.

3.6.2.1.3. İdarenin Temel Sorumluluk Alanı: Hizmet Kusuru

Hizmet kusuru, hizmetin ya da işleyişinde oluşan kusuru ifade eder. Bu kusur, kamu görevlileri tarafından yürütülen hizmetlere ilişkin yapılan, ölçülebilir bir kusur olduğundan idarenin sorumluluğunu gerektirir.¹⁹⁷ Bu kusur, kamu hizmetinin kuruluşu, işleyişi ya da örgütlenmesi bağlamındaki aksaklık, düzensizlik ve sakatlıktır.¹⁹⁸

Kamu görevlisinin kişisel kusuru varsa adli yargıda kamu görevlisine karşı tazminat davası açılmalıdır.¹⁹⁹

3.6.2.1.4. Hizmet Kusuru Sayılan Haller

Hizmetin geç ifası, kötü ifası ya da hiç ifa edilmemesi hizmet kusurunu oluşturur. Danıştay’a göre idare uygun teşkilatlanmayı yapmak ve uygun kamu görevlilerini istihdam etmek ve kullanmak durumundadır. Bu durumda bir aksaklık ya da eksiklik yaşanması halinde bu durumda idarenin kusurlu olduğu kabul edilmelidir.²⁰⁰

Hizmetin geç işlemesi, hizmetin olağanın dışında yani normal ve makul bir sürenin geçmesinden sonra yapılan hizmetler, hizmetin geç işlemesi kapsamında değerlendirilir. Hizmetin hiç ifa edilmemesi ise idarenin yapmakla mükellef olduğu idari hizmetin hiç gerçekleştirilmemesidir.

3.6.2.1.5. Hizmet Kusuru Bakımından Hukuka Aykırılık, Karine ve Kusur

Hizmet kusurundan idarenin kusurlu bir eylemi veya işleminin mevcudiyeti gerekir. Bir idari işlem ya da eylemin yapılmasında ya da işlenmesinde hizmet kusuru olabilmesi için yanlışlığın veya aykırı durumun hizmetin olması gerektiği şekilde

¹⁹⁵ Servet Armağan, *İdarenin Sorumluluğu ve Tam Yargı Davaları*, s. 93.

¹⁹⁶ Yayla, Ahmet. *İdarenin Kusursuz Sorumluluğu*. İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 2015.

¹⁹⁷ Gözübüyük, Şeref, ve Turgut Tan. *İdare Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2014.

¹⁹⁸ Akyılmaz, Bahtiyar. *Türkiye’de İdarenin Mali Sorumluluğu*. Konya: Seçkin Yayıncılık, 1994.

¹⁹⁹ Gözler, Kemal. *İdare Hukuku*. Bursa: Ekin Kitabevi. 2019.

²⁰⁰ Danıştay, 12. D. 13.4.1970, E. 969/3435, K. 970/754.

yapılamadığı, düzgün yürütülmediğini ortaya koyacak şekilde net ve kesin olması gerekir.²⁰¹

3.6.3. İlliyet Bağı

İdarenin faaliyetleri neticesinde ortaya çıkan zarar ile zararı oluşturan işlem ya da fiil arasında sebep-sonuç ilişkisinin bulunması ve bu eylem veya işlemin idareye yüklenebilir nitelikte olması gerekir.²⁰² Meydana gelen zarar bakımından, illiyet bağı ortadan kalktığı zaman idarenin sorumluluğunun ortadan kalkması veya azalması söz konusu olur. Manevi tazminat açısından, illiyet bağı idarenin sorumluluk şartlarından biridir. Yukarıda daha ayrıntılı olarak nedensellik bağı anlatılmıştır.

3.7. İdarenin Kusursuz Sorumluluk Durumları

Kusursuz sorumluluk, kamu barışı ve huzuru için idarenin kusurlu olmasa dahi karşılaması gerekli olan zararları ifade etmektedir.

3.7.1. İdarenin Kusursuz Sorumluluğunun Özellikleri

İdare bazı durumlarda kusursuz sorumluluk ilkesine tabidir. Bunun gerçekleşmesi açısından aşağıdaki şartların gerçekleşmesi gerekmektedir.

- i. *Kusursuz sorumluluk istisnai bir kuraldır.*
- ii. *Zarar gören, idarenin kusurlu olduğunu ispatlamak zorunda değildir.*
- iii. *İdari eylem ya da işlem kamu yararına ilişkin olmalıdır.*
- iv. *Nesnel bir sorumluluktur.*
- v. *Mağdur lehine işletilmelidir.*

3.7.2. Kamu Külfetleri Karsısında Eşitlik veya Fedakârlıkların Denkleştirilmesi

Kusursuz sorumluluk türleri bakımından, uygulamada genel olarak risk ilkesi ve fedakârlıkların denkleştirilmesi ilkelerinin kullanıldığı görülür.²⁰³

Kamusal hizmetlerin yürütülmesi sırasında bazen kamusal eşitlik bozulabilir. İdarenin hiçbir kusuru olmasa dahi bu eşitlik ilkesi, yürütmüş olduğu idari faaliyetler nedeni ile bazı kişilerin olağandışı zararlara uğraması söz konusu olması durumunda, zarara uğrayan kişilerin zararlarının karşılanması gerektiği hususunu benimser. Bu

²⁰¹ Gözübüyük, Şeref, ve Turgut Tan. *İdare Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2014.

²⁰² Danıştay. 10. D. 20.01.2016 t. E:2013/4403; K:2016/293

²⁰³ Köksal, Mustafa. "Risk İlkesinin İdareye Yüklendiği Külfetler ve Güncel Yargı Kararları." *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*

durumda, ilgili kimselerin uğradığı zararların ve üstlendikleri külfetlerin onarılması veya tazmin edilmesi de hizmetlerden yararlanan diğer vatandaşların üzerine bırakılır. Bu durum fedakârlıkların ilkesi olarak adlandırılmaktadır²⁰⁴. Danıştay bir kararında “Kusursuz sorumluluk sebeplerinden olan “kamu külfetleri karşısında eşitlik” ya da diğer adıyla “fedakârlığın denkleştirilmesi” ilkesi, nimetlerinden tüm toplum tarafından yararlanılan idarenin eylem ve işlemlerinden doğan külfetlerin, sadece belli kişi veya kişilerin üstünde kalması durumunda, bu kişi veya kişilerin uğradığı zararların, kusuru olmasa dahi idarece tazminini öngörmektedir. Risk sorumluluğundan farklı olarak burada, kazalardan kaynaklanmayan, diğer bir deyişle arızı nitelikte olmayan, önceden öngörülebilir zararların tazmini söz konusudur. İdari faaliyetin doğal sonucu olan bu zarar, etki alanı bakımından sınırlı, özel ve olağan dışı nitelik arz etmektedir.”²⁰⁵

Eşitlik ilkesinin sağlanması, idarenin yükümlendiği kamu hizmetlerinin yerine getirilmesi ve hizmetin sunulması bakımından temel teşkil etmektedir. Anayasanın madde 10 kapsamında yer alan eşitlik hususuna bakmak gerekecektir. Anılan maddeye göre “Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.

(Ek fıkra: 7/5/2004-5170/1 md.) Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. (Ek cümle: 7/5/2010-5982/1 md.) Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz.

(Ek fıkra: 7/5/2010-5982/1 md.) Çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz.

Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz.

Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde (...) [9] kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar.”

Burada birkaç husustan bahsetmek gerekir. Öncelikle zarar, temel olarak bir riskten ya da bir kazadan kaynaklanmamalı, zarar ya da kamu hizmeti geçici bir nitelik de taşımamalı, söz konusu işlem dolayısıyla zarara uğrayan kişilerin zararlarının giderilmesi söz konusu olmalıdır. Danıştay bir kararında “İdare Mahkemesince, her ne

²⁰⁴ Atay, Ender Ethem. *İdare Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi. 2006

Kalaabalık, s. 214 Günday, Metin. *İdare Hukuku*. Ankara: İmaj Yayıncılık, 2002.

²⁰⁵ Danıştay 10. Daire, 25.4.2022, 2021/6900 E, 2022/2323 K.

kadar meydana gelen olayın idarenin kusurlu eyleminden kaynaklandığı belirtilmiş ise de, davacıların taşınmazında değer kaybına neden olan ... köprülülük kavşak yapımının, mevcut kavşağın trafik yoğunluğunu karşılamaması nedeniyle farklı seviyeli kavşak yapılarak çevrede yaşayan insanların ana yoldan en verimli şekilde yararlanması amacıyla kamu yararı gözetilerek yapıldığı ve aktarılan amacın inşaatın tamamlanmasıyla gerçekleştiği işbu dosya ile Dairemiz esasına kayıtlı aynı kavşak yapımından kaynaklı tazminat davalarına ait dosyaların incelenmesinden anlaşılmıştır.

Bu durumda, davalı idarenin kendisine mevzuat hükümleriyle verilen görev ve yetkisi kapsamında projesine uygun olarak yapılan ve inşa amacını gerçekleştiren kavşağın, hizmetin gereği olduğu ve kavşak yapım eyleminde herhangi bir hizmet kusuru bulunmadığı, bununla birlikte söz konusu idari eylemin doğal ve öngörülebilir sonucu olarak ortaya çıkan (davacılar a ait olan dahil) bazı taşınmazlarda oluşan değer kaybı gibi özel ve olağan dışı zararların, zarar görenler üzerinde bırakılmayarak kavşağın hizmetine sunulduğu tüm topluma paylaştırılması gerektiği, bu itibarla bakılmakta olan davada uğranıldığı ileri sürülen zarardan davalı idarenin kusursuz sorumluluk ilkesi uyarınca sorumlu olduğu sonucuna varılmaktadır”²⁰⁶ şeklinde hüküm kurmuştur. Yine bir başka Danıştay kararında “yol yapım çalışması sebebiyle davacıya ait taşınmazda %100 oranında değer düşüklüğü meydana geldiğinin ve zararın 38.423,45 TL olduğunun tespit edildiği, davacının istemiyle bağlı kalınarak 30.000,00 TL maddi tazminatın kusursuz sorumluluk ilkesi (fedakarlığın denkleştirilmesi) uyarınca davalı idarece davacıya ödenmesi gerektiği; öte yandan, yol yapım çalışması kapsamında taşınmaza hafriyat döküldüğü tespit edilmiş ise de; taşınmazın %100 oranında değer kaybına uğrayarak kullanılamaz hale gelmesi ve hafriyat dökümünden önceki vasfına uygun kullanımının mümkün olmaması karşısında, hafriyat dökülen kısmının eski haline getirilmesi için harcanması gereken tutarın, tazminat hesabına dahil edilmesine olanak bulunmadığı gerekçesiyle davanın kabulüne, 30.000,00 TL maddi tazminatın dava tarihinden itibaren işleyecek yasal faiziyle birlikte davacıya ödenmesine karar verilmiştir.” idare tarafından fedakârlığın denkleştirilmesi ilkesi bağlamında tazmin edilmesine hükmedilmiştir.²⁰⁷

²⁰⁶ Danıştay 10. Daire Başkanlığı, 18.4.2022, 2018/5497 E., 2022/2140 K.

²⁰⁷ Danıştay 10. Daire Başkanlığı, 26.4.2022, 2019/10138 E. , 2022/2417 K.”

3.7.3. Risk İlkesi

İdarenin kusursuz sorumluluğunun ele alınması bakımından incelenecek bir diğer sorumluluk ise hasar ya da tehlike ilkesi bağlamında risk sorumluluğudur. İdarenin yürüttüğü kamusal hizmetleri, zaman zaman tehlikeli ya da riskli olabilmektedir. Bu nedenle bazı zararların ortaya çıkması muhtemeldir. Bu durumda, idarenin kullandığı araçların ya da yöntemlerin ortaya çıkartabileceği zararlar dolayısıyla idarenin bu zararlardan sorumlu olması gerektiği kabul edilmektedir. Söz konusu sorumluluk olgusunun geçerli kabul edilebilmesi için riskin istisnai bir nitelik taşıması ve zararın olağanın dışında ve belirli bir eğin üzerinde olması gerektiği kabul edilmektedir.²⁰⁸

Risk sorumluluğu ise idarenin eyleminden kaynaklanan bir hizmet kusur olmamasına rağmen idarenin sorumlu tutulması anlamına gelir. Bu durumda, idarenin tehlikeli faaliyetleri nedeniyle sorumlu tutulabilmesi için kusursuz sorumluluğu söz konusu olur.²⁰⁹

İdari yargıda evvela idarenin eylemi dolayısıyla bir zararın meydana gelip gelmediğini inceler. Akabinde ise söz konusu eylemin hukuka uygunluğunun denetimi yapılmalıdır. Eğer eylem hukuka uygun şekilde gerçekleşmiş ise, idarenin bundan sorumluluğunun sağlanabilmesi için eylemin risk ilkesi çerçevesinde olup olmadığının da incelenmesi gerekmektedir.²¹⁰

Mağdurların zararlarının karşılanması devlet hazinesinden veya bir “FON” aracılığı ile olabilir. 5233 sayılı Kanun örneğinde olduğu gibi bir fon kurulmaksızın kanun kapsamına giren zarar gören kişilere hazineden tazminat ödenmektedir.

²⁰⁸ Günday, Metin. *İdare Hukuku*. Ankara: İmaj Yayıncılık, 2002.

Ender Ethem. *İdare Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2006.

Gözler, Kaplan, s. 778-779; Bayer, s. 50; Işıklar, s. 121-123.

²⁰⁹ Özgüldür, Serdar. *Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kararları Işığında Tam Yargı Davaları*. Ankara: Yetkin Yayınevi, 1996.

Akyılmaz, Bahtiyar. *Türkiye’de İdarenin Mali Sorumluluğu*. Konya: Seçkin Yayıncılık, 1994.

Yayla, Ahmet. *İdarenin Kusursuz Sorumluluğu*. İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 2015.

²¹⁰ Günday, Metin. *İdare Hukuku*. Ankara: İmaj Yayıncılık, 2002.

Yayla, Ahmet. *İdarenin Kusursuz Sorumluluğu*. İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 2015.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MANEVİ ZARARIN TAZMİNİ

Hukuka aykırı bir fiil nedeniyle manevi olarak zarara uğrayan kişinin, kişilik değerlerinde iradesi dışında meydana gelen eksilme sebebiyle çekilen manevi üzüntülerin, kederlerin ve acıların dindirilmesi ve telafisi için açılan davayı “manevi tazminat davası” olarak tanımlayabiliriz. Bu davanın kabul edilebilmesi için bir takım şartların varlığı gerekmektedir.

4.1. Manevi Zararın Özellikleri

Manevi zararın özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz. Ortada manevi bir zarar olmalıdır, söz konusu zarar gerçekleşmiş olmalıdır, zararın kesin ve özel olması gerekir, zararın hukuken korunan bir menfaate dair olması ve parayla ölçülebilir olması gerekir:

4.1.1. Manevi Bir Zararın Varlığı:

İdari sorumluluktan söz edebilmek için mevcut manevi zararın olması gerekir. Danıştay kararında, davacının ticari itibarının sarsılmasına neden olan bir zararın bulunmadığı gerekçesiyle manevi tazminat istemini reddetmiştir.²¹¹

4.1.2. Zararın Gerçekleşmiş Olması:

İdari sorumluluktan bahsedebilmek için “gerçekleşmiş mevcut bir zarar” olmalıdır. Manevi tazminatın amacı cezalandırmak olmayıp, orta çıkan zararı gidermektir. İdare hukukundaki sorumluluk kavramı kusura değil, zararın varlığına dayanır.²¹²

4.1.3. Zararın Kesin Olması:

İdarenin sorumluluğundan bahsedebilmek için zararın kesin varlığı veya yakın tarihte doğacak olmasının kuvvetle muhtemel olan bir zararın olması gerekir. Danıştay’a göre idari işlemlerden kaynaklanan zarardan bahsedebilmek için mevcut bir zararın olması veya yakın tarihte doğacak olmasının kuvvetle muhtemel olması gerekmektedir.

213

²¹¹ Danıştay 11D, E. 1973/1350, K. 1976/2732, KT. 31.05.1976.

²¹² Gözler, Kemal. *İdare Hukuku*, Bursa: 2003.

²¹³ Danıştay 10D, 15.09.1990, E 87/1324, K 90/278.

4.1.4. Zararın “Hukuken Korunan Bir Menfaate Yönelik Olması:

Manevi zararın, yasalar ile korunan bir menfaati ihlal etmiş olması gerekir. Örneğin, hazine arazisine gecekondur yapan kişinin idarece gecekondusunun yıkılması nedeniyle gecekondusu yıkılan kişi tarafından manevi zarar talep edilemez.²¹⁴

4.1.5. Manevi Zararın “Özel” Olması:

Zararın özel ve olağan dışı olması gerekir. Danıştay bir kararında “davacının uğradığını ileri sürdüğü zararın net ve doğmuş, farklı özellikte bir zarar olmadığı” gerekçesiyle davanın reddine karar vermiştir.²¹⁵

4.1.6. Zararın “Parayla Ölçülebilir” Olması:

Maddi zararlar açısından parayla ölçülebilir olma özelliği söz konusu olmakla beraber, manevi zararlar yönünden de parayla ölçülebilirlik kabul edilmektedir.

4.2. Manevi Tazminatın Tespiti ve Ödenmesi

Tazminatın amacı, kişinin eksilen değerlerinin nitelik ve nicelik anlamında zarardan önceki hal getirmek, şayet eski hale getirmek mümkün olmaz ise nicelik anlamında eş değer bir miktarın ödenmesini sağlamaktır. İdare hukukunda, kişinin zararlarının tazmin edilebilmesi için özel hukuktaki tazmin yöntemleri devreye girer. Bunun için de idare hukukunun öne çıkan yönlerinin imkân verdiği kadarıyla söz konusu tazmin geçerlilik kazanır.²¹⁶

Zararın tazmin edilmesi için idarenin eylem ve işlem dolayısıyla kullandığı yetkinin kaynağı ve hiyerarşik olarak bağlı olduğu birimin tespiti son derece önemlidir. Örneğin, valilik ya da kaymakamlık veyahut da il sağlık müdürlüğü tarafından alınan bir karar için söz konusu idari birimlere ek olarak, onların da bağlı bulunduğu merkez teşkilatına husumet yöneltilmesi de mümkündür.²¹⁷

Zarar görenin, zararının tazminini talep etmek için öncelikle idareye bir yıl, her durumda ise zararın doğduğu andan sonraki beş yıl içine yazılı başvuruda bulunması gerekir. Sürenin başlaması, kişinin zararı tüm unsurlarıyla öğrendiği tarihten itibaren başlar. Aksi takdirde zamanaşımı süresi işlemeye başlamaz. Danıştay bir kararında

²¹⁴ Gözler, Kemal. *İdare Hukuku*. Bursa: Ekin Kitabevi. 2019.

²¹⁵ Danıştay 10. Dairesi, 31.10.1996, E:1995/37, K:1996/6551

²¹⁶ Başar, N. (1980). Genel Olarak Manevi Tazminatın Şartları ve Sonuçları, Atatürk Üniversitesi İşletme Dergisi, 4 (3-4), s. 185 vd; Çağlayan, s. 219; Gözübüyük ve Dinçer, s. 260.

²¹⁷ Gözler, Kemal. *İdare Hukuku*. Bursa: Ekin Kitabevi. 2019.

“Zarar görenin mahkeme önünde ciddi bir dava açarak tazminat isteminde bulunabilmesi ve bu istemini objektif bir şekilde destekleyen, etkili gerekçelerini ortaya koyabilmesi için oluşan zararın niteliğini, kapsamını ve bütün unsurlarını öğrenmesi gerekir. Aksi hâlde, doğal olarak zamanaşımı süresi de işlemeye başlamayacaktır. Zarar görenin uğradığı zararın varlığını, zarar verenin kim olduğunu, kapsam ve miktarının neden ibaret bulunduğunu öğrendiği andan itibaren, zarar verenden bunun tazminini isteme hakkının doğacağı ve bu hakkına ilişkin yasal zamanaşımı süresinin de o tarihte başlayacağı açıktır. Buna karşılık, ortaya çıkan zarar, kendi özel yapısı içerisinde sonradan değişme eğilimi gösteriyor, zararı doğuran eylem veya işlemin doğurduğu sonuçlarda (zararın nitelik veya kapsamında) bir değişiklik ortaya çıkıyor ise artık "gelişen durum" ve dolayısıyla gelişen bu durumun zararın nitelik ve kapsamı üzerinde ortaya çıkardığı değişiklikler (zarardaki değişme) söz konusu olacaktır. Böyle hâllerde zararın kapsamını belirleyecek husus, gelişmekte olan bu durumdur ve bu gelişme sona ermedikçe zarar henüz tamamen gerçekleşmiş olmayacağı için zamanaşımı süresi bu gelişen durumun durduğunun veya ortadan kalktığının öğrenilmesiyle birlikte işlemeye başlayacaktır. (HGK'nın 06.11.2002 tarihli ve 2002/4-882 E., 2002/874 K. sayılı kararı) ..." gerekçesine yer verilmiştir.”²¹⁸. Danıştay bir kararında “2015 yılından beri düzenli olarak antiepileptik aldığı ve hastanın mevcut klinik ve radyolojik bulgularıyla değerlendirildiğinde bahsi geçen yaralanma nedeniyle nöroşirurjikal açıdan ciddi ve ağır şekilde etkilendiği tespitlerine yer verilmiş olup; somut olayda, zararın henüz tüm yönleriyle ortaya çıkmadığı için bir ve beş yıllık zamanaşımı süresinin işlemeye başlamadığı” belirtilmiştir.²¹⁹

4.3. Manevi Tazminatın Tespitine İlişkin İlkeler

İdare mahkemelerince belirlenecek olan tazminatın tespit edilebilmesi için ilkeler mevcuttur. Bu ilkeler başlıklar halinde incelenmiştir:

4.3.1. Nakden Tazmin İlkesi

Aynen tazmin, zarar görenin görmüş olduğu zararın tamamıyla ortadan kaldırılmasını ve kişinin maddi/manevi durumunun olduğu gibi eski hale getirilmesini ifade etmektedir. Manevi Tazminat davalarında Aynen Tazmin söz konusu olmaz. Nakden tazmin, davalının, zarar gören ve kişilik hakları ile malvarlığı değerinde azalma olan

²¹⁸ Danıştay 8. Daire, K.T. 10.6.2022, E. 2020/4072, K. 2022/4022

²¹⁹ Danıştay 8. Daire, K.T. 10.6.2022, E. 2020/4072, K. 2022/4022.

davacıya, söz konusu zararların tazmini maksadıyla bir parasal değeri ödemesidir. Uygulamada, *eski haline getirilmesi için gerekli olan masrafları* oluşturan parasal değer hesaplanarak zarar görene iade edilmektedir.²²⁰

4.3.2. Sorumlu Olunan Tutardan Fazlasına Hükmedilmemesi

Davacının açmış olduğu tazminat davasında, davacının, talep ettiği tazminat miktarını dava dilekçesinde açıkça belirtmesi gerekir. İdare vermiş olduğu zararın tamamını tazmin ile yükümlüdür. İdarenin vermiş olduğu bir zarar söz konusu değilse idarenin herhangi bir zarar nedeniyle sorumluluğundan da bahsedilemez. Doğmuş mevcut bir “zarar” söz konusu değilse belirtilen zarar ve idari işlem ya da fiiller arasında nedensellik bağı mevcut değilse mahkemece idare aleyhine tazminata hükmedilemez. İdare, söz konusu zarar nedeniyle sorumluluğu bulunmasa bile sorumluluğunu kabul etmesi halinde bile Mahkemece idarenin tazminat ödenmesine yönelik hüküm kurulamaz. Danıştay bir kararında “Anayasa'nın 125. Maddesine göre, “İdare, kendi eylem ve

²²⁰ Danıştay 10. Dairesi, K.T. 06.0.1.2021, E. 2019/658, K. 2021/14.“ ... *İdare Mahkemesinin ... tarih ve E: ..., K: ... kararıyla; davacı şirketin işlettiği Aydın İli, Kuşadası İlçesi, ... Mahallesi, ... Sokak, No: ... adresinde bulunan yaşlı bakım merkezinin 21/10/2015 tarihinde Güzelçamlı Deresinin (Belderesi) taşması sonucu su baskınına maruz kalması üzerine ... Sulh Hukuk Mahkemesinin ... D.İş dosyası kapsamında yaptırılan delil tespiti sonucunda düzenlenen 17/12/2015 ve 18/12/2015 tarihli bilirkişi raporlarında yapının eski haline getirilebilmesi için 75.150,00 TL harcamanın yapılması gerektiği, hasar gören ve kullanılamayacak eşyaların maddi değerinin ise 241.707,85-TL olarak tespit edilmesi üzerine meydana gelen maddi zarara karşılık olarak 316.857,85-TL maddi ve davacı şirket temsilcisi ...'un uğradığı manevi zararın giderilmesi için 20.000,00-TL manevi tazminatın ödenmesine karar verilmesi istemiyle açılan davada, olay sonrası DSİ 211. Şube Müdürlüğü tarafından düzenlenen 20/10/2015 tarihli tespit ve değerlendirme raporunda, dere üzerinde kurumlarınca inşa edilmeyen ve inşa edilirken kurumlarından izin alınmayan, inşa tarihi dahi bilinmeyen 3,00x3,00 m=200 m ve 3,00x3,00 m= 100 m uzunluğunda iki adet tek gözlü menfez bulunduğu, menfezlerin üzerinin kapatılarak yol olarak kullanıldığı, üzerinin kilit taşı ile döşendiği, hatta bir adet elektrik trafo köşkünün konulduğunun tespit edildiği, aşırı yağış nedeniyle membadan taşınan rüsubat ve dere yatağında bulunan çöp, inşa artıkları, dolgu malzemelerinin menfezin giriş ağzını tıkadığı, kabaran suyun taşkına neden olduğu, taşkın yaklaşık 2 hektarlık arazide etkili olduğu tespitlerine yer verildiği, ayrıca DSİ 21. Bölge Müdürlüğü Taşkın Koruma ve Taşkın Rusubat İstikşaf Raporu ve Proje Hazırlaması 7. kısım ihalesinin 30/06/2015 tarihinde yapılp 03/08/2015 tarihinde işe başlanıldığı, harita alımı ve hidroloji çalışmalarının başladığı ve devam ettiği, Balderesinin bu ihale muhtevasında yer aldığı, söz konusu taşkın koruma işlerinin yatırım programına alınabilmesi için ilgili belediyesince proje güzergahı boyunca gerekli olan taşınmaz alanların, kamulaştırmasız ve sorunsuz tahsis edilmesi gerektiği, gerekli yer tesliminin yapılması halinde yatırım programına alınacağı ve bu durumda ıslah çalışmalarına başlanılacağı belirtiltiği, olayda, taşkın anındaki sel felaketinin neden olduğu hasar durumunun ve hangi idarelerin hangi oranda kusurlu olduğunun tesbitinin olay tarihinden sonra ve şu anki durumu ile tesbitinin güç olması, hatta mümkün olmaması nedeniyle mahallinde keşif ve bilirkişi incelemesi yaptırılmasının uyumsuzluğunun çözümüne bir katkı sağlamayacağı ve dosyadaki bilgilere göre değerlendirilme yapılması gerektiği belirtilerek, dosyada mevcut bilgi ve belgeler ile fotoğrafların birlikte değerlendirilmesinden, olayın meydana gelmesinde davalı idarelerin hizmet kusurlarının bulunduğu gerekçesiyle davanın kısmen kabulü ile kayıp olduğu belirtilen eşya değeri olarak 34.750,00-TL, kurban bağışlarından gelen et bedeli olarak 8.000,00-TL, 1998 model ... marka plakalı aracın hurda değeri olarak 1.250,00-TL olmak üzere toplam 44.000,00-TL'nin tazmini istenilen 316.857,85-TL'den düşüldükten sonra **75.150,00-TL'si eski hale getirme masrafları olmak üzere toplam 272.857,85-TL'nin idareye başvuru tarihinden itibaren işletilecek yasal faiziyle birlikte davalı idareler tarafından müteselsilen davacıya ödenmesine**, fazlaya ilişkin maddi tazminat ile davacı ... için talep edilen manevi tazminat isteminin reddine karar verilmiştir.”*

işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür” ancak sorumlu olduğundan daha fazlasına yönelik idare aleyhine hüküm kurulamayacağı” belirtilmiştir. ²²¹

4.3.3. Taleple Bağlılık İlkesi (İstemle Bağlılık Kuralı)

Kişinin idareye yönelik olarak tazminat talebinin uygun görülmesi halinde, Mahkemenin araştırması sonucunda, mevcut zararın, başvurucunun talebini aştığı tespit edilse dahi ise başvurucunun talebi kadar idare aleyhine hüküm kurulur. Şayet zarar başvurucunun talebinden daha az ise de zarar miktarı dikkate alınarak hüküm kurulur. Danıştay bir kararında *“Bu durumda, kararın gerekçe kısmında toplam 200.000,00 TL manevi tazminat takdir edildiği belirtilse de hüküm kısmında İdare Mahkemesince hükmedilen 160.000,00 TL'ye ek olarak 200.000,00 TL daha, daha açık bir ifadeyle toplam 360.000,00 TL tazminata hükmedildiği davacıların tazminat taleplerinin ise 300.000,00 TL olduğu dikkate alındığında, taleple bağlılık ilkesi aşıldığı ve gerekçe ile hüküm fıkraları arasında çelişki bulunduğu anlaşıldığından, temyize konu kararda bu yönüyle de hukuka uygunluk bulunmamaktadır.”*²²²

Tam yargı davalarında, zararın miktarının tespiti için uzman kişiler, bilirkişi heyetleri ve idarenin elinde bulunan bilgi ve evraklardan yararlanarak bir belirlenim ortaya konulmalıdır.²²³ Danıştay bir kararında *“Bu durumda; İdari Dava Dairesince, sadece dava konusu maddi tazminata ilişkin kısmı yönünden inceleme yapılarak hüküm kurulması gerekirken, dava konusu edilmeyen manevi tazminata ilişkin olarak da fazladan hüküm kurulmasında hukuki isabet hukuki isabet görülmemiştir.”*²²⁴

Bazı durumlarda idare mahkemelerinde dava ikame edilmesi gerekirken adli mahkemelerde dava açılması söz konusu olduğunda “Görevsizlik kararının” verilmesi ve davanın tekrar idari yargıda açılması sürecinde adli ve idari yargı mercilerine sunulan dava dilekçelerinde talep edilen tazminat tutarlarındaki farklı miktarların olması durumunda, davacının ilk açtığı yargı yerinde talep ettiği tazminat miktarının kabul edilmesi esastır.

²²¹ Danıştay 10. D., 16.03.2021, E., 2019/5114 K., 2021/679

²²² Danıştay 10. Dairesi, K.T. 21.3.2022, E. 2020/4227, K. 2022/1483.

²²³ Güran, S. (1980). Tazminat Miktarının Saptanması, Sorumluluk Hukukunda Yeni Gelişmeler III. Sempozyumu, İstanbul, s. 169.

²²⁴ Danıştay 6. Dairesi, K.T: 19.4.2022, E. 2022/1519, K. 2022/4393.

4.3.4. Gerçek Zararın Tazmini İlkesi

İdari Mahkemelerince davacının uğradığı gerçek zarar tespit edilip, zararın ödenmesi yönünde hüküm kurulur. Tam yargı davaları belirsiz alacak davası şeklinde açılır ve mahkemece gerçek zarar miktarı bilirkişilerce tespit edilir. Danıştay'ın bir kararına göre “*Mahkemece yaptırılan bilirkişi incelemesi veya ıslah dilekçesinin verildiği tarihte değil, esasen olay tarihinde ya da idarelere başvuru tarihinde ortaya çıktığı, ancak, davacılar tarafından miktarı tam olarak bilinemediğinden ve tespit edilemediğinden dava açılırken talep edilemeyen bir zarar olduğunun kabulü, bu kabul doğrultusunda da ıslahla arttırılan dava değerinin tamamına davalı idarenin temerrüde düştükleri idareye başvurma tarihinden itibaren yasal faiz yürütülmesinin hukuka ve hakkaniyete uygun olduğunun kabulü gerekmektedir.*”²²⁵

İdarenin gerçek zararın tespit edilmesinden sonraki süreçte, ödeme gücü, iktisadi durumu gibi nedenler bir kenara bırakılarak, gerçek zarardan doğrudan sorumlu olduğu ifade edilmektedir. Bu durum, hizmet kusuru açısından böyle olduğu gibi kusursuz sorumluluk durumlarında da bu şekilde kabul edilmektedir.²²⁶

4.3.5. Talebin Arttırılması (Islah)

Taleple bağıllık ilkesi gereğince, tam yargı olarak kabul edilen davalarda, dava dilekçelerinde belirlenen davaya konu tazminat tutarı arttırılamaz iken, İYUK'ta yapılan değişiklik ile Islah söz konusu olmaktadır. 6459 Sayılı kanunun Madde 4'e göre “6/1/1982 tarihli ve 2577 sayılı *İdari Yargılama Usulü Kanununun 16. maddesinin dördüncü fıkrasına aşağıdaki cümle eklenmiştir: “Ancak, tam yargı davalarında dava dilekçesinde belirtilen miktar, süre veya diğer usul kuralları gözetilmeksizin nihai karar verilinceye kadar, harcı ödenmek suretiyle **bir defaya mahsus olmak üzere** artırılabilir ve miktarın arttırılmasına ilişkin dilekçe otuz gün içinde cevap verilmek üzere karşı tarafa tebliğ edilir.”*” İYUK 16'da belirtilen ıslah, iddianın genişletilmesi yasağının istisnası olarak kabul edilebilir. Hukuk yargısında dava nedenleri ve davanın türü ıslah ile değiştirilebilir, ancak idari yargılamada Islah müessesesi sadece dava dilekçesinde belirtilen miktar

²²⁵ Danıştay 8. Daire, K.T: 24.6.2022, E. 2018/783, K. 2022/4403.

²²⁶ Danıştay 10. Daire, K.T. 23.2.2022, E. 2021/4446, K. 2022/989. *Toplumsal nitelikli bir riskin gerçekleşmesi sonucu meydana gelen özel ve olağandışı zararların karşılanmasında, devletin ödeme gücü, ekonomik durumu, zarar görenlerin sayısı, zarar doğuran olayların uzun süreli ve yaygın olması gibi nedenleri gözeterek idare, hizmet kusuru ve kusursuz sorumluluk hallerinde meydana gelen gerçek zarardan sorumlu olurken, sosyal risk ilkesinde sulh yoluyla ödenecek tazminat miktarının yasa koyucu tarafından yasayla belirlenmesi Anayasa'da güvence altına alınan sorumluluk hukukunun temel ilkelerine aykırılık oluşturmaz...”* değerlendirmesinde bulunularak itirazın reddine karar verilmiştir.”

arttırılmasına ilişkin yapılabilir. Dolayısıyla davacıların, uzman kişiler tarafından gerçekleştirilen değerlendirmeler sonucunda yapmış oldukları ıslah sonrasında talep ettikleri tazminat miktarı, uyuşmazlığa konu olayın gerçekleştiği ve idareye başvuru anında ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Danıştay bir kararında “ *bu gerçek zararın, Mahkemece yaptırılan bilirkişi incelemesi veya ıslah dilekçesinin verildiği tarihte değil, esasen olay tarihinde ya da idarelere başvuru tarihinde ortaya çıktığı, ancak, davacı tarafından miktarı tam olarak bilinemediğinden ve tespit edilemediğinden dava açılırken talep edilemeyen bir zarar olduğunun kabulü, bu kabul doğrultusunda da ıslahla arttırılan ve Mahkemece kabul edilen dava değerine davalı idarenin temerrüde düştüğü idareye başvurma tarihinden itibaren yasal faiz yürütülmesinin hukuka ve hakkaniyete uygun olduğunun kabulü gerekmektedir.*”²²⁷

Davacının davanın açıldığı sırada, uyuşmazlık konusu miktarı dava dilekçesinde göstermeksizin ya da temsili ve asgari bir miktar göstererek sonrasında bu miktarın, zararın tam ve net olarak tespiti ile arttırabilmesi hukukun gereğidir.

Danıştay sonradan meydana gelen hadiseler nedeniyle, davacının manevi açıdan yeterince etkilendiğinin tespit edilmesi durumunda manevi tazminat talebinin de ıslah edilebileceğine yönelik bir değerlendirmede bulunduğu görülmektedir. Danıştay bir kararında “*Ayrıca manevi tazminat talepleri açısından konunun manevi tazminatın amacı ve niteliğinin dikkate alınması suretiyle ele alınması gerektiğinde de duraksama bulunmamaktadır. Manevi tazminat, olay nedeniyle duyulan elem ve ızdırabı kısmen de olsa hafifletmeyi amaçlar. Manevi zararın niteliği gereği sonradan gelişen veya öğrenilen yeni bir olgu olmadığı sürece kişinin manevi varlığında oluşan zararın arttığından bahsedilemez. Dolayısıyla somut olayda manevi tazminat miktarın sonradan arttırılmasına neden olacak olay anında olmayan sonradan gelişen veya öğrenilen yeni olgularında davacılara sorularak bu durumların manevi varlıklarında oluşan zararı ne şekilde arttırdığı hususlarının da dosya da açıkça ortaya konulması gerekmektedir.*”²²⁸

Danıştay bir kararında “*2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu’nda, 6459 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle tam yargı davalarında dava dilekçesinde belirtilen miktarın, kanun yolu aşaması dâhil, yürürlük tarihinde derdest olan davalarda da süre veya diğer usul kuralları gözetilmeksizin artırılmasına olanak tanınmıştır. Görüldüğü üzere, Yasanın “tam yargı davalarında, dava dilekçesinde belirtilen miktarın*

²²⁷ Danıştay 8. Daire, K.T. 25.11.2021, E. 2020/7209, K. 2021/5668.

²²⁸ Danıştay 10. Daire, K.T. 23.3.2021, E: 2019/1235, K. 2021/1333.

artırılabilirliği” ifadesine yer verdiği; tazminat tutarının maddi veya manevi zararların karşılanmasına yönelik olup olmamasına ilişkin olarak bir ayırmadan söz etmediği anlaşılmaktadır. Bu itibarla, söz konusu artırım olanağının maddi tazminat tutarının yanında manevi tazminat tutarı içinde uygulanabileceği sonucuna varılmaktadır” denilmektedir.”²²⁹

4.4. Zararın Hesaplanması

Manevi zarar, bir kimsenin ruhsal durumunun bozulması, hayat enerjisinin azalması ve neşesinin eksilmesi veya yok olması, kişilik haklarının zarar görmesini, onurunun kırılmasını, duyulan acı ve elemin, kişinin günlük hayatını zorlaştırması anlamına gelir. Hayatı bu denli zorlaşan kişinin, manevi olarak zarar gördüğü anlamına gelir. Manevi tazminat, kişinin manevi değerlerinde meydana gelen eksilme yaşayan kişinin duyduğu üzüntünün bir nebze olsun hafiflemesi için ödenen tazminattır. Manevi zararda eski hale getirme söz konusu olamayacağı için, manevi tazminatın nakdi olarak belirlenmesi söz konusudur. Manevi tazminat, üzüntü yaratan olaylar nedeniyle hissedilen üzüntü ve kederin az da olsa hafifletilmesini hedefler.²³⁰

4.5. Tazminatın Hesaplanması

Manevi zarar nedeniyle açılacak olan davalarda tazminatın hesaplanmasına ilişkin takdir yetkisi tamamen hâkime aittir. Hâkim, vereceği kararda aşağıda belirtilen hususları dikkate alır.

4.5.1. Hesaplama Tarihi

Zararın meydana geldiği tarih esas olarak alınır. Zararın oluştuğu tarih ile karar tarihi arasında aradan geçen süre zarfında enflasyon vb. sebeplerle meydana gelen ekonomik dalgalanmalar yapılan hesaplamada dikkate alınır.²³¹ Ancak meydana gelen olay ile zarar arasındaki nedensellik bağının devam ettiği durumlarda zararın da devam etmesinden dolayı hesaplama tarihi, nedensellik bağının kesildiği tarihten itibaren olabilir.²³²

²²⁹ Danıştay 10. Dairesi E: 2009/9938E., K: 2014/1117sayılı ve T: 25.02.2014.

²³⁰ Danıştay 10. Dairenin 10/04/2019 günlü ve E: 2016/13668, K: 2019/2798.

²³¹ Gözübüyük, Şeref, ve Turgut Tan. *İdare Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2014.

²³² Gözler, Kemal. *İdare Hukuku*. Bursa: Ekin Kitabevi. 2019.

4.5.2. Hesaplama Yöntemi ve Hâkimin Takdiri

Maddi tazminatın hesaplanması bakımından bilirkişi aracılığı ile tespit yapılabilir. Ancak manevi tazminat açısından hâkimin “Takdiri” söz konusudur.²³³ Maddi tazminat hesabının aksine, manevi tazminatın tespiti tamamen somut olaydaki davaya bakan hâkimin takdirine göre hüküm kurulur.²³⁴ Somut olaya göre tüm hususları değerlendiren hâkim, hukuka uygun bir bedel takdir eder.²³⁵ İdari yargı hâkimi, mevcut şartlara, sosyal beklentilere, yeni durumlara ve hayat şartlarına, zarar görenin yaşadığı manevi acıya, zarar görenin kişilik haklarındaki eksilmeyi karşılayacak bir manevi tazminat miktarına karar vermesi gerekir. Manevi tazminata hükmedilirken, hükmolunan miktarın zenginleşmeye sebebiyet vermemesi gerekir.²³⁶ Danıştay, İdare Mahkemesince manevi

²³³ Danıştay 10. Daire, K.T. 22.6.2022, E. 2022/1601, K. 2022/3501. “Emek, Barış, Demokrasi Mitingi”nin başlama saatinin, miting alanı araç trafiğine kapatılacağından mağduriyete neden olmaması için saat 08:30’dan 12:00’ye çekildiği, miting saatinin 12:00-16:00 arasında olacağına ilişkin tebliğ edildiği, miting günü bölgede “Asayiş Harekat Merkezi” kurulduğu, olay yerinde 3 adet ambulans, 1’er adet itfaiye aracı ile su arazözü bulundurulduğu, miting için toplam 2044 personelin görevlendirildiği, olay günü saat 10:05’te patlama ihbarı alındığı, ilk 6 dakika içinde 12 acil yardım ambulansının olay yerine ulaştığı, ilk 20 dakika içinde de 16 ekip ve çoklu hasta taşıyan ambulansın olay yerine ulaştığı, 65 dakika içinde tüm yaralıların hastaneye ulaşmış olduğu, davalı idare tarafından olayın bir terör saldırısı olduğunun belirtildiği, canlı bomba ile gerçekleştirilen patlama olaylarının çok sayıda vatandaşın ölümüne ve yaralanmasına sebep olduğu, dosyada yer alan bilgi ve belgelerden, miting saati 12:00 olmasına rağmen daha erken saatte toplanmaya başlandığı, olayın 10:05 civarında gerçekleştiği düşünüldüğünde idarece birtakım önlemlerin alınması tamamlanmış ise de, henüz miting saati gelmediğinden çalışmaların devam ettiği, davacıların patlamaya ilişkin istihbari bilgi bulunmasına rağmen önlem alınmadığına yönelik iddialarını ortaya koyar nitelikte somut deliller bulunmadığı, bu nedenle olayda idarenin hizmet kusurunun varlığını ortaya koymanın mümkün olmadığı, olayın sosyal risk ilkesi bağlamında değerlendirilmesi gerektiği, bu bakımdan, terör olayları nedeniyle meydana gelen ve sosyal risk ilkesi kapsamında bulunup 5233 sayılı Kanun uyarınca karşılanmayan manevi zarara bağlı tazminat taleplerine ilişkin uyuşmazlıklarda, idare hukukunun tazminata ilişkin ilke ve kuralları çerçevesinde 2577 sayılı Kanun’un öngördüğü usullere tabi olarak manevi tazminat ödenip ödenmeyeceğine ilişkin yargısal incelemenin yapılması gerektiği, davacıların vefat edenin annesi ...’e dava konusu olay nedeniyle duymuş olduğu acı ve üzüntü ile orantılı olarak takdiren 60.000,00 TL manevi tazminatın, vefat edenin babası ...’e dava konusu olay nedeniyle duymuş olduğu acı ve üzüntü ile orantılı olarak takdiren 60.000,00 TL manevi tazminatın yerleşik Danıştay içtihatları ile kabul edildiği üzere davalı idareye başvuru tarihinden itibaren işletilecek yasal faizi ile birlikte davalı idarece davacılar için ödenmesine, fazlaya ilişkin manevi tazminat isteminin reddine karar verilmiştir.”

²³⁴ Kaya, Cemil, İdari Yargıda Mahkeme Kararlarının Uygulanmaması Nedeniyle Manevi Tazminat İstemi, Eskişehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1. 2 (2010).

Kaplan, Gürsel. “Danıştay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Manevi Tazminata Faiz Yürütülmesi Sorunu.” Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2 (2006).

²³⁵ Atay, Ender Ethem, ve Hasan Odabaşı, ve Hasan Tahsin Gökcan. *Teori ve Yargı Kararları Işığında İdarenin Sorumluluğu ve Tazminat Davaları*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2003.

Karahasan, Mustafa Reşit. *Tazminat Hukuku Manevi Tazminat*. İstanbul: Beta Yayınları, 2001.

Ede, Nejat. “Manevi tazminat konusundaki gelişmeler ve tüzel kişilerin manevi tazminat istemleri.” *Ankara Barosu Dergisi*, (1992). <https://www.oral.av.tr/yayinlarimiz/manevitazminat.pdf>

²³⁶ Atay, Ender Ethem. *İdare Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2006

Karahasan, Mustafa Reşit. *Tazminat Hukuku Manevi Tazminat*. İstanbul: Beta Yayınları, 2001.

tazminatın miktarını yaşanan üzüntü nedeniyle miktarın düşük olduğundan bahisle “Takdiren” daha fazla miktara hükmedilmesine karar verebilir.²³⁷

Manevi zarar nedeniyle tazminat talep edilebilecek zararları yukarıda açıklamıştık. Bunlardan biri, *ölüm nedeniyle ortaya çıkan manevi zarardır*. Ölümün gerçekleşmesinde idarenin eylemi dolayısıyla neticenin meydana geldiğinin tespiti önemlidir. Ölüme neden olan olayın meydana geliş şekli, ölen kişinin mesleği, yaşı, konumu, yakınlarının hissettikleri acı dikkate alınarak değerlendirilmede bulunulur. Danıştay kararlarına bakıldığında, manevi tazminat miktarı belirlenirken, idarenin hukuka aykırı eyleminin tespiti ve davacıyı hukuka aykırı eylemlerde bulunmaya özendirmeyecek bir miktarın belirlenmesi gerektiği belirtilmiştir.²³⁸ Eylem dolayısıyla meydana gelen ölüm olayından etkilenen diğer kimselerin etkilenme derecesi, ölen ile olan yakınlık dereceleri gibi hususları da göz önünde bulundurarak manevi tazminatı belirlemeye özen gösterdiği anlaşılmaktadır.²³⁹ Danıştay, ölüm nedeniyle açılmış manevi tazminata ilişkin tam yargı davalarında, anne ve babayı eş değer görmüş ve en yüksek tazminatı anne ve babaya vermiş, ancak kardeşler için ise daha düşük bir tazminatı uygun görmüştür.

Özellikle terör eylemleri gibi, idarenin kusursuz sorumluluğunun bulunduğu eylemler neticesinde meydana gelen ölüm olaylarında da Danıştay tarafından, 5233 s. Kanun’un manevi zararların idare tarafından karşılanmasına engel olmadığı, bu nedenle, söz konusu örnek olaylar bakımından idarenin bu zararları karşılamasının gerektiği sonucuna varıldığı anlaşılmaktadır.²⁴⁰

²³⁷ Danıştay 10. Dairesi, K.T. 25.5.2022, E. 2017/2473, K. 2022/2757. “Davacı tarafından, Borçlar Kanunu’nun 55. maddesine göre, kısmen veya tamamen rücu edilmeyen sosyal güvenlik ödemesinin maddi tazminattan indirilemeyeceği, kaza tarihinden yaklaşık 3 yıla yakın bir süre geçtikten sonra vazife malullüğü maaşının bağlandığı, manevi tazminat miktarının düşük takdir edildiği, verilen tazminat miktarlarının hakkaniyetten uzak olduğu, bu nedenle mahkeme kararının bozulması gerektiği ileri sürülmektedir.”

²³⁸ Danıştay 8. Dairesi, K.T. 30.6.2003, E. 2002/3101, K. 2003/3190.

²³⁹ Danıştay 10. Dairesi, K.T. 05.04.2021, E. 2020/4211, K. 2021/1562.

²⁴⁰ Danıştay 10. Dairesi, K.T. 14.4.2022, E. 2019/8151, K. 2022/2107. “Dava konusu istem: Davacılar tarafından, çocukları ... 'nın, Adana ili, Seyhan ilçesi, ... Caddesi üzerinde 11/10/2015 tarihinde gerçekleştirilen protesto gösterileri sırasında silahla başından vurularak vefat etmesi nedeniyle uğranıldığı ileri sürülen zararlara karşılık 200.000,00 TL manevi tazminatın olay tarihinden itibaren işleyecek en yüksek banka mevduat faizi ile birlikte ödenmesi istenilmiştir. (...) 11/10/2015 tarihinde PKK/KCK terör örgütü yandaşlarınca gerçekleştirilen protesto gösterileri sırasında davacıların 3,5 yaşındaki çocuğu ... kafasından vurularak vefat etmiştir. Davacılar tarafından uğranılan zararın tazmini için 5233 sayılı Kanun kapsamında Adana Valiliği Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zarar Tespit Komisyonu Başkanlığı’na yapılan başvuru sonucunda anılan Komisyon tarafından 31.085,95 TL maddi tazminatın davacılar aleyhine karar verilmiştir. Olayla ilgili olarak ... Cumhuriyet Başsavcılığı’nın ... soruşturma numaralı dosyasında şüpheliler

Köye kısmi de olsa dönüşlerin başlaması ise güvenlik kaygıların sona erdiği konusunda bir kıstas olarak değerlendirilmiş ve geri dönüşün başladığı bu tarihe kadar olan zararların ödeneceği Danıştay tarafından karara bağlanmıştır.²⁴¹ Ancak kısmi olarak köyde insanların yaşıyor olmasının güvenlik kaygısının ortadan kalktığına bir karine olabilmesi için söz konusu köyde kimlerin yaşadığının da değerlendirilmesi gerekmektedir. Buna göre şayet bir köyde sadece köy korucuları yaşıyorsa o köyde güvenlik kaygılarının sona erdiğinden bahsedilemeyecektir.²⁴²

hakkında "taksirle ölüme neden olma" suçundan soruşturma yürütülmüş, ancak ölenin vücudu üzerinde yapılan otopsi işlemi sonrasında vücudundan herhangi bir mermi çekirdeği ele geçirilememesi nedeniyle ölüme neden olan ateşli silahın kime ait olduğu ve kim tarafından kullanıldığının kesin olarak tespit edilemediği, alınan tanık beyanlarında olayın nasıl ve ne şekilde meydana geldiğini gören tanık bulunmadığı, ayrıca olay yerinde çalışma yapmak isteyen görevlilerin taşlanarak çalışmasına müsaade edilmediğinin 12/10/2015 tarih ve saat 02.00 sıralarında tanzim edilen tutanakta belirtildiği, soruşturma yapmak ve suça ilişkin delilleri tespit etmekle görevli Cumhuriyet Savcısı tarafından olayın aydınlatılması için yapılacak olan çalışmalar kapsamında olay yerine yakın yerdeki Mithatpaşa Caddesi üzerinde kalabalığın bulunması, ayrıca olay yerinin eylemlerin yapıldığı bölgeler arasında olması dolayısıyla olay çıkabileceği ve can güvenliğinin tehlikeye düşebileceği değerlendirilerek incelemelerin yapılamadığı, aynı olayla ilgili PKK/KCK silahlı terör örgütünün propagandasını yapan yayın organı tarafından olay yerinde çekim yapılmasına müsaade edildiği hususları da dikkate alındığında, kim tarafından gerçekleştirildiği tespit edilemeyen olayın failinin olay tarihinde PKK/KCK silahlı terör örgütü yandaşlarınca gerçekleştirilen yasa dışı sokak olaylarına müdahale eden Emniyet Teşkilatı personeli olduğu şeklinde kamuoyu oluşturularak görevli personelin zan altında bırakılmasına çalışıldığı, olay tarihinde görevli olan Adana İl Emniyet Müdürlüğü personelinin soruşturma kapsamında alınan beyanlarında yaşanan olaylarda PKK/KCK silahlı terör örgütü yandaşlarının kolluk kuvvetlerine yönelik silah kullandıkları beyan etmeleri, aynı tarihte yaşanan olaylara müdahale için görevlendirilen zırhlı aracın lastiğine mermi isabet etmesi sonucu aracın lastiğinin patlaması ve internet üzerinden yapılan ihbarda ölen kişinin göstericilerden gelen bir kurşunla öldürüldüğünün iddia edilmesi hususları birlikte değerlendirildiğinde, ölen ...'nın silah kullanan PKK/KCK silahlı terör örgütü yandaşlarınca öldürülmüş olabileceği, ...'nın ölümüne neden olan mermi çekirdeğinin bulunamaması nedeniyle ölüm sonucuna sebebiyet veren kurşunun kim tarafından ateşlendiğinin tespit edilemediği, soruşturma kapsamında beyanları alınan müştekilerin ve müştekilerin tanık olarak gösterdikleri kişilerin alınan ifadelerinde de, olayın kim tarafından ne şekilde gerçekleştirildiği yönünde yorum ve değerlendirmeler ötesinde beyanda bulunmadıkları, bu nedenle de şüphelilerin üzerlerine atılı suçu işlediklerine dair haklarında kamu davasının açılmasını gerektirecek yeterlilikte her türlü şüpheden uzak, somut, kesin ve inandırıcı delil elde edilemediği gerekçesiyle şüpheliler hakkında kovuşturmaya yer olmadığına karar verilmiştir: (...)Olayın oluş biçimi ve niteliği, ... Cumhuriyet Başsavcılığı'nın ... soruşturma numaralı dosyasında şüpheliler hakkında "taksirle ölüme neden olma" suçundan yürütülen soruşturmada verilen kovuşturmaya yer olmadığına ilişkin karar; Adana Valiliği Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zarar Tespit Komisyonu tarafından 31.085,95 TL maddi tazminatın davacılara ödenmesine karar verildiği hususları birlikte değerlendirildiğinde; olayda idarenin sorumluluğunu gerektiren bir hizmet kusuru veya kusursuz sorumluluk halinin bulunmadığı görülmekle beraber, olayın 5233 sayılı Kanun kapsamında kaldığı, 5233 sayılı Kanun'un yukarıda bahsi geçen Anayasa Mahkemesi kararında da ifade edildiği üzere, manevi zararların karşılanmasını engellemeyen nitelikte bir Kanun olduğu dikkate alındığında, İdare Mahkemesinin davacıların olay nedeniyle uğradığı manevi zararın sosyal risk ilkesine göre tazmini gerektiği saptamasında isabetsizlik bulunmamaktadır. Ancak, davacılar için ayrı ayrı takdir edilen 100.000,00'er TL'lik manevi tazminat tutarlarının manevi tazminatın niteliği ve zararın terör eylemi sonucu oluştuğu dikkate alındığında, Dairemiz içtihadına göre yüksek olduğu, takdir edilecek tutarın, adil dengeyi sağlayacak, makul ve hakkaniyetli bir şekilde belirlenmesi gerektiği sonucuna varıldığından, kararda bu yönüyle hukuki isabet görülmemiştir."

²⁴¹ Danıştay, 10. Daire, E. 2008/5548, K. 2008/9733, T. 31.12.2008.

²⁴² Danıştay 10. Daire, E. 2008/5175, K. 2009/1274, K.T. 20.02.2009.

Danıştay'ın önüne gelen bir davada davacı yukarda sayılan suçlardan mahkûmiyetine hükmedilen bir kişinin eşidir. Ancak bu hüküm temel alınarak davacının başvurusunun Komisyon tarafından reddedilmesi üzerine İdare Mahkemesi'nin *suçta ve cezada şahsılık ilkesi* uyarınca Komisyon kararını iptal etmesi üzerine temyiz olunan başvurunun Danıştay tarafından onandığı görülmektedir.²⁴³

Terör eylemleri dolayısıyla meydana gelen zararlara doğrudan *sosyal risk* ilkesinin değil 5233 sayılı Kanun hükümlerinin uygulanabileceği Danıştay içtihatları ile de karara bağlanmıştır.²⁴⁴

Manevi zarar nedeniyle tazminat türlerinden bir diğeri, *mağdurun yaralanması durumunda ortaya çıkan manevi zarardır*. Meydana zararın kişi için ağır ruhsal bir bunalım ve üzüntü ortaya koymalı, kişinin acı, elem ve ıstırap yaşaması, mesleğini idame ettirip ettiremediği gibi hususlar birlikte değerlendirilir. Kişi, idarenin eylemi dolayısıyla manevi tazminat ödenmesini gerekli kılacak ağır bir elem ya da üzüntü duymasına neden olabilecek bir eylem ispat edemez ise manevi tazminat istemleri de kendiliğinden reddolunmaktadır.²⁴⁵ Danıştay bir kararında “*Adli Tıp Raporunda davacıda gelişen arazın enjeksiyon uygulamalarının komplikasyonu olarak kabul edilmesi ve enjeksiyonun hatalı bölgeye uygulandığına dair dosya içeriğinde delil bulunmaması durumu karşısında, idari eylemle zarar arasında nedensellik bağı kurulamadığından maddi tazminata hükmedilmesinin koşulları oluşmamakla birlikte, enjeksiyon uygulamasından önce risklerin anlatılıp davacıdan yazılı onamın alınmamış olması durumunda, yukarıda aktarılan mevzuat hükümleri uyarınca davacının aydınlatılma ve onay verme hakkının elinden alınmış olacağı ve yürütülen sağlık hizmetinin gereği gibi işletilmediği hususunun davacıda endişe ve üzüntüye yol açacağı açık olduğundan, davacının manevi tazminat talebinin, manevi tazminatın zenginleşme aracı olamayacağı ilkesi de gözetilerek değerlendirilmesi gerekmektedir.*

²⁴³ Danıştay 10. Daire, E. 2009/3970, K. 2009/5295, T. 29.5.2009.

²⁴⁴ “5233 sayılı Yasa, yargısal ve bilimsel içtihatlarla kabul edilen ‘sosyal risk’ ilkesinin yasalaşmış halidir. Bu nedenle, Yasanın yürürlüğe girdiği tarihten sonra, meydana gelen terör eylemleri veya terörle mücadele sırasında uğranılan zararların tazmini istemiyle açılan veya açılacak davalarda, artık sosyal risk ilkesinin uygulanma olanağı bulunmamaktadır.” Danıştay 10. Daire, E. 2009/7423, K. 2009/9167, K.T. 26.10.2009.

²⁴⁵ Danıştay 2. Dairesi, K.T. 11.11.2020, E. 2018/2586, K. 2020/3332.

“İlk Derece Mahkemesi Kararının Özeti : ... İdare Mahkemesinin ... günlü, E:..., K:... sayılı kararıyla; davacının, davalı idarenin işlem ve eylemlerinden dolayı fizik yapısını zedeleyen, yaşama ve kazanma gücünün azalmasını doğuran olaylar meydana gelmediği gibi ortada ağır bir elem ve üzüntünün duyulmasına neden olabilecek ve manevi tazminat ödenmesini gerektirecek bir durum da bulunmadığı sonucuna ulaşıldığından tazminat talebinin reddi gerektiği sonuç ve kanaatine varıldığı gerekçesiyle davanın reddine karar verilmiştir.”

Bu durumda, mahkemece davalı idare tarafından davacıya enjeksiyonun sonuçları ve olası komplikasyonlarının anlatıldığına ve davacının bu işleme rıza gösterdiğine dair yazılı ve imzalı aydınlatılmış onamının alınıp alınmadığı araştırılarak sonucuna göre karar verilmesi gerekirken, bu durum araştırılmadan eksik inceleme ile manevi tazminat talebinin reddi yönünde verilen kararda hukuka uyarlık görülmemiştir.”²⁴⁶

Danıştay köyün tamamen boşaltılmış olup olmadığı noktasında bir araştırma yapılmaksızın karar verilmesi durumunda araştırma yapılarak karar verilmesi gerektiğine hükmetmektedir. Bu araştırma kapsamında ise tamamen boşaltılıp boşaltılmadığı iddia edilen köy hakkında güvenlik güçleri tarafından tutulan tutanak ve belgeler, köyde muhtarın bulunup bulunmadığı, köyde belli aralıklarla muhtarlık seçimlerinin yapılıp yapılmadığı gibi hususlara dikkat edilmesi vurgulanmaktadır.²⁴⁷ İdarenin kusursuz sorumluluğunun ve sosyal risk ilkesinin söz konusu olduğu durumlarda meydana gelen bedensel zararların ölçülmesi ve tespiti gerekir. Danıştay bir kararında;

“Dava konusu istem: Davacı tarafından 09/06/2007 tarihinde mantar toplamak amacıyla gittiği Tunceli ili, Pülümür ilçesi, ...köyü, ...mezrasında bulunan ve daha önce karakol binası olarak kullanılan terk edilmiş yapının yanına yaklaştığı sırada mayına basması sonucu sağ ayağından yaralandığından bahisle uğradığını iddia ettiği zararlara karşılık 30.000,00 TL maddi, 20.000,00 TL manevi tazminatın olay tarihinden işleyecek yasal faizle birlikte ödenmesine karar verilmesi istenilmiştir.

İdare Mahkemesince, bakılan uyuşmazlıkta davacının olay nedeniyle uğramış olduğu bedensel zararın henüz somut, kesin ve net biçimde ortaya konulmadığı, davacının uğramış olduğu bedensel zararda artış veya azalış olabileceği gözetilerek, davacıda olay nedeniyle oluşan sağlık sorunlarının birlikiş marifetiyle ortaya konulmasından sonra uğramış olduğu manevi zarar karşılığı manevi tazminatın yeniden belirlenmesi gerektiği anlaşıldığından, Danıştay (Kapatılan) On beşinci Dairesinin 18/02/2016 tarih ve E:2012/772, K:2016/1011 sayılı bozma kararına uyularak davacıya 20.000,00 TL manevi tazminat ödenmesine karar verilmesinde hukuki isabet görülmemiştir.

²⁴⁶ Danıştay 15. Dairesi, 6.6.2018, E. 2014/1938, K. 2018/5655.

²⁴⁷ Danıştay, 10. Daire, E. 2008/4435, K. 2008/9588, T. 30.12.2008; Danıştay 15. Daire, E. 2011/7480, K. 2011/460, T. 4.7.2011.

Bu itibarla, davacının maddi ve manevi tazminat istemi hakkında yeniden bir karar verilmesi gerekmektedir.”²⁴⁸

Danıştay bir kararında “Davacının 20/09/2011 tarihinde Ankara ili, Çankaya ilçesinde meydana gelen patlama nedeniyle hayati tehlike oluşturacak şekilde ağır yaralandığı, ameliyat olmak zorunda kaldığı, söz konusu olay sebebiyle davalı idarenin hizmet kusurunun bulunması nedeniyle açmış olduğu 100.000 TL’lik manevi tazminat davası neticesinde Danıştay tarafından, “olayda davalı idareye yüklenilebilecek herhangi bir hizmet kusurunun da bulunmadığı, davacıların bireysel zararının kusursuz sorumluluk kapsamında sosyal risk ilkesi gereği davalı idarece tazmininin gerektiği” şeklinde hüküm kurulmuştur. Ancak söz konusu tazminatın ne şekilde hesaplandığına yönelik herhangi bir değerlendirmede bulunmaksızın ilk derece mahkemesinin tazminat hesaplamasını hukuka uygun bulmuştur.”²⁴⁹

Danıştay bazı kararlarında, ölüm ya da yaralanma olmasa bile, kişinin yaşadığı ölüm korkusuna bağlı oluşan manevi zararların da idare tarafından tazmin edilmesi gerektiğine ilişkin hüküm kurulmuştur. Yaşanan olaylar nedeniyle kişinin depresyon veya ağır bir ruhsal çöküntü yaşamasını şart koşturmamaktadır. Örneğin, 1993 yılında Sivas’ta bir otelde uzun süre mahsur kalan ve sonrasında otelin ahali tarafından kundaklanması neticesinde oluşan yangından sağ olarak kurtulan bir kişinin yaşadığı ölüm korkusu sebebiyle gerekli tedbirlerin idarece alınmamasından dolayı idare aleyhine açılan manevi tazminat davasında Danıştay, idarenin protestocuları çeşitli sebeplerle dağıtmaması sonucunda idarenin hizmetinin kötü işlediğini ve hatta belirli bir süre için hizmetin hiç işlemediğini ve idarenin hizmet kusuru bulunduğunu belirterek sebepsiz zenginleşmeye yol açmayacak şekilde, 150.000.000 TL manevi tazminata hükmetmiştir.²⁵⁰ Danıştay bir kararında “Davacının 11.04.2008 tarihinde bir devlet üniversitesinin Tıp Fakültesi Hastanesinde kan verdikten sonra doğrulama testi yapılmadan kendisine AİDS hastası olduğunun söylendiği, daha sonra 21.05.2008’de üçüncü test ile sonucun negatif olduğunun anlaşıldığı, ancak davacının günlerce ölüm korkusu yaşadığı, nişanlısı tarafından terk edildiği, ailesinin de sıkıntılar yaşadığı, depresyona girdiği ve psikolojik tedavisinin devam ettiği için manevi tazminat talebinde bulunan davacı hakkında

²⁴⁸ Danıştay 10. Dairesi, K.T. 27.04.2022, E. 2019/4965, K. 2022/2476.

²⁴⁹ Danıştay 10. Dairesi, K.T. 7.3.2022, E. 2021/2046, K. 2022/1152.

²⁵⁰ Danıştay 10. Dairesi, K.T. 30.1.1997, E. 1996/207, K. 1997/169.

*Danıştayca, söz konusu virüsün tahlil ve tespiti için yönetmelikler ile belirlenmiş olan usule aykırı işlem yapıldığı, bu nedenle davacının ölümcül bir virüse yakalandığı yönünde panik ve ölüm korkusu yaşamasına neden olan idarenin hizmet kusurunun bulunduğu kabul edilerek idare aleyhine manevi tazminata hükmetmiştir.*²⁵¹

Manevi zarar nedeniyle tazminat türlerinden bir diğeri, *kişilik haklarının ihlal edilmesi durumunda* hükmedilen manevi tazminattır. Hâkim bu durumda, tarafların sıfatını, makamlarını, toplumsal ve ekonomik durumlarını dikkate almak durumundadır. Daha sonra zararın tespitini ve tazminat miktarını belirler. Danıştay bir kararında “Ege Üniversitesi Koruma Güvenlik Şube Müdürlüğü bünyesinde güvenlik çalışanı olarak görevini ifa eden davacının, kamu görevinden çıkarma cezasıyla cezalandırıldığı, davacının bu cezanın iptali için davacı tarafından iptal davası açıldığı, anılan cezanın Mahkeme kararıyla iptali üzerine, davacının görevden ayrılış tarihi olan 31/08/2015 ile tarihinde göreve başladığı, 15/02/2017 tarihine kadar açıkta kaldığı süreye ilişkin tüm maaşı, mali hakları ve özlük haklarından kaynaklı maddi zararları ile kişilik haklarının ihlali nedeniyle açmış olduğu 200.000,00 TL’lik manevi tazminat davasında Danıştay, talebin sadece 20.000 TL’nin (%10) bir kısmı için davayı kabul etmiştir.”²⁵²

Kişilik haklarının ihlali niteliğindeki idari eylemlerde, kişilik hakları ihlal edilen kişinin kendi kusurunun olması durumunda idarenin sorumluluğunu azaltıcı veya ortadan

²⁵¹ Danıştay 15. Dairesi, K.T. 14.4.2016, E. 2013/4196, K. 2016/2612. “3. *İdare Mahkemesi’nce; HIV testinin sonucunun doğrulama testi yapılmadan hiç kimseye açıklanmaması ve ilgilinin doğrulama testi için bir üst basamak sağlık kuruluşuna sevk gerektiği yolundaki Sağlık Bakanlığının 29.04.1993 tarihli 05300 sayılı yazısı ve de (her ne kadar olaydan sonra düzenlenmiş ise de uyuşmazlığın çözümüne etkisi açık olan) 04.12.2008 tarihli Resmi Gazete ‘de yayımlanarak yürürlüğe giren Kan ve Kan Ürünleri Yönetmeliği uyarınca düzenlenen Ulusal Kan ve Kan Ürünleri Rehberinde “ilk çalışmada reaktif olarak belirlenen bağışlara ait örneklerin, üretici firma talimatında aksi belirtilmedikçe ikinci defa çalışılacağı, tekrar edilen testlerin herhangi biri reaktif bulunursa bu kanın “tekrarlayan reaktif” olarak kabul edileceği, HIV için doğrulama laboratuvarına gönderileceği, pozitifliği doğrulandığı takdirde bağışçı ile görüşüleceği ve bağışçı-sonuç bağlantısını doğrulamak amacıyla yeni bir serum örneği alınması” yolundaki düzenleme karşısında, davalı idarenin doğrulama testinden önce davacıya HIV pozitif olduğuna dair tekrarlayan sonucu açıklamakla hizmet kusuru işlediği, kişinin yaşadığı üzüntü ve korku nedeniyle doğan zararlar idari faaliyet arasında uygun illiyet bağı bulunduğu sonucuna varılmış olup, davacının ölümcül AIDS hastalığını taşıdığını zannederek, doğrulama testi sonuçlarını alana kadar kuvvetli bir korku ve derin bir üzüntüye kapıldığı açık olup, uğradığı bu manevi zarardan dolayı ve sebepsiz zenginleşmeye de yol açmamak üzere takdiren 5.000,00 TL manevi tazminatın idareye başvuru tarihinden itibaren işletilecek yasal faiziyle birlikte davacıya ödenmesi gerektiği kanaatine varıldığından, 1000,00 TL maddi tazminat isteminin reddi, 30.000,00 TL manevi tazminat isteminin 25.000,00 TL’lik kısmının reddi, 5.000,00 TL’lik kısmının kabulü yolunda verilen kararın, taraflarca hukuka uygun olmadığı ileri sürülerek aleyhlerine olan kısımlarının temyizden incelenerek bozulması istenilmektedir.”*

²⁵² Danıştay 8. Dairesi, K:T: 31.3.2022, E. 2021/5724, K. 2022/2268.

kaldırıcı bir etkisi söz konusu olacağından, hâkimin tazminatı hesaplamasında etkili olmaktadır. Danıştay bir kararında;

“Davacı tarafından, 02/11/2003 tarihinde Şirinyer polis karakolunda görevli polis memurları tarafından kötü muamele gören davacının ayağının kırıldığı, Adli Tıp Kurumu 2. İhtisas Kurulunun ... tarih ve ... sayılı raporuna göre 15 gün işten yoksun kalacak şekilde yaralandığının tespit edildiği, kişilik haklarının ihlal edildiği ileri sürülerek davalı idarenin hizmet kusurunun bulunduğu belirtilerek 25.000,00 TL manevi tazminat talep edilmiştir. İdari yargı hakimi, konuya ilişkin olarak Asliye Ceza Mahkemesi’nde görülmekte olan davada, eylemi gerçekleştiren kamu görevlilerinin hukuka aykırı eylemlerinin meydana gelmesinde davacının da kusurunun bulunduğu, davacının bu olay nedeniyle duyduğu acı ve üzüntüyü kısmen de olsun gidermek için manevi tazminata hükmedilmesi gerektiği belirtilerek, Ceza Mahkemesinin kararında sanıkların eylemlerini hafif tahrik sonucu işlediğinin belirtildiği ve takdiren 1/4 oranında indirim yapıldığı, öte yandan, 659 sayılı Genel Bütçe Kapsamındaki Kamu İdareleri ve Özel Bütçeli İdarelerde Hukuk Hizmetlerinin Yürütülmesine İlişkin Kanun Hükmünde Kararname uyarınca, hukuk birimi amirleri, muhakemat müdürleri, hukuk müşavirleri ya da avukatlar tarafından idarelerin vekili sıfatıyla yürütülen davaların idareler lehine neticelenmiş olması halinde, idareler lehine vekalet ücreti takdir edilecek olmakla birlikte, 659 sayılı Kanun Hükmünde Kararname uyarınca idareler lehine vekalet ücreti takdirinin, ancak bu Kanun Hükmünde Kararname’nin yürürlüğe girdiği 02/11/2011 tarihinden sonra açılan davalarda söz konusu olabileceği gerekçesiyle manevi tazminat talebinin 20.000,00 TL’lik kısmının kabulüne, 5.000,00 TL’lik kısmı yönünden davanın reddine karar verilmiştir.”²⁵³

4.5.3. Manevi Tazminatın Ödenme Şekli

Manevi zararın ödenme şekli irat veya sermaye olmak üzere iki başlık şeklinde incelenmiştir.

4.5.3.1. İrat Şeklinde Ödeme

Yüksek Mahkemelerce verilen kararlara bakıldığında, 1970’li yıllardan itibaren irat şeklinde tazminat ödenmesine hükmedilmediği görülmektedir. Bunun nedeni,

²⁵³ Danıştay 10. Dairesi, K. T. 15.11.2021, E. 2017/218, K. 2021/5514.

öngörülen tazminat miktarının irat şeklinde ödenmesi durumunda enflasyonun yüksek şekilde seyretmesi nedeniyle zamanla ödenen tazminatın anlamsız kalmasıdır. Benzer bir durum Askeri Yüksek İdare Mahkemesi kararlarında da kendisini göstermektedir. 2002 yılından sonra ise enflasyon oranlarındaki azalış nedeniyle irat şeklinde tazminat ödenmesi yönünde verilen kararların eski tarihlere kıyasla daha az olduğu ifade edilmektedir.²⁵⁴ İrat şeklinde manevi tazminat ödeme kararı verilmesi durumunda ise, enflasyon nedeniyle ilgili irat miktarının değerini kaybetmesi durumunda bazı yazarlar kesinleşmiş bir karar bulunduğundan tekrar bir dava açılarak değerlendirilme imkânının ortadan kalktığını ifade etmektedir.²⁵⁵ İrat şeklinde ödenmesine hükmedilen tazminat ile ilgili olarak, bu tazminatın ödenmemesi nedeniyle davacı, maddi zararının oluştuğundan bahisle tekrar idari yargıda dava açabilecektir.²⁵⁶

4.5.3.2. Sermaye Şeklinde Ödeme

Danıştay'ın yerleşik içtihatlarına baktığımızda, manevi tazminatın tek seferde ve toplu olarak, sermaye şeklinde tazminat ödenmesine karar verildiği görülmektedir. Manevi tazminat, kişinin manevi değerlerinde oluşan eksilmenin, duyduğu acı ve elemnin telafi edilmesini amaçladığından, manevi tazminatın sermaye şeklinde hükmedileceği kanaati mevcuttur.

4.6. Manevi Tazminata Faiz Yürütülmesi

Faizi kısa bir şekilde tanımlarsak; İdarenin tazminat yükümlülüğü çerçevesinde, kişilerin idarenin eylemlerinden dolayı uğradıkları zararların tazmini için başvuruda bulunmalarına rağmen idarenin zararı tek başına ödememesi ve yargı kararıyla tazminata hükmedilmesi sonucunda idari fiil veya işlemlerde idarenin temerrüde düştüğü tarihten tazminatın ödendiği tarihe kadar geçen süre 3095 sayılı Kanuna göre hesaplanacaktır.²⁵⁷

²⁵⁴Özgüldür, Serdar. *Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kararları Işığında Tam Yargı Davaları*. Ankara: Yetkin Yayınevi, 1996.

²⁵⁵ Gözler, Kemal. *İdare Hukuku*. Bursa: Ekin Kitabevi. 2019.

²⁵⁶ Danıştay 10. Daire, K.T. 27.9.2021, E. 2016/15360, K. 2021/4276.

“Davacının istemiş olduğu 73.290,00 TL tutarındaki maddi tazminatın Danıştay On ikinci Dairesinin 19/11/1969 tarih ve E:1968/805, K:1969/1862 sayılı kararıyla, davacıya yıllık 1.745,00 TL irat şeklinde ödenmesine karar verilen tazminatın 1969-2011 yılları arası ödenmesi gereken tutarın toplamı olduğu, davacının tazminat talebinin esasen Danıştay On ikinci Dairesince verilen kararın icrasına yönelik olması nedeniyle 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 28. maddesi kapsamında değerlendirilerek yeniden tazminata hükmedilmesine olanak bulunmamaktadır. Ancak, Danıştay On ikinci Dairesinin 19/11/1969 tarih ve E:1968/805, K:1969/1862 sayılı kararı ile yıllık 1.745,00 TL irat şeklinde ödenmesine hükmedilen tazminatın, 40 yılı aşkın süredir ödenmemesinin davacı açısından maddi zarara yol açtığı tartışmasızdır.”

²⁵⁷ Danıştay 10. Daire, K.T. 9.6.2022, E. 2017/2011, K. 2022/3173.

2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 13. Maddesine göre “İdari eylemlerden hakları ihlal edilmiş olanların idari dava açmadan önce, bu eylemleri yazılı bildirim üzerine veya başka suretle öğrendikleri tarihten itibaren bir yıl ve her halde eylem tarihinden itibaren beş yıl içinde ilgili idareye başvurarak haklarının yerine getirilmesini istemeleri gereklidir. Bu isteklerin kısmen veya tamamen reddi halinde, bu konudaki işlemin tebliğini izleyen günden itibaren veya istek hakkında otuz gün içinde cevap verilmediği takdirde bu sürenin bittiği tarihten itibaren, dava süresi içinde dava açılabilir” denilmiştir. Yine aynı madde hükmünde “Görevli olmayan adli yargı mercilerine açılan tam yargı davasının görev yönünden reddi halinde sonradan idari yargı mercilerine açılacak davalarda, birinci fıkrada öngörülen idareye başvurma şartı aranmaz.” Hükmü yer almaktadır. İdarenin fiilleri nedeniyle hakları zarara uğrayanlar dava ikame etmeden önce yazılı olarak idareye başvurmak zorundalar. Bu süre zararı öğrendikleri tarihten itibaren bir yıl olarak belirlenmiştir. Ancak bu sürenin beş yılı aşmayacağı yasal zorunluluk gereğidir. Talepleri idarece kabul edilmeyen kişiler, ya da idarece 60 gün içerisinde cevap verilmemesi halinde anılan kişiler, kendilerine tebliğ edilen karardan itibaren altmış gün içerisinde dava açılabileceği hükmü yer alır. Mahkemece hesaplanacak olan tazminat tutarına idareye yapılan başvuru tarihini esas alarak o tarihten itibaren faiz işletilmesine karar verir. Adli Mahkemelerde dava ikame edilmesi durumunda ise davanın açılış tarihi faiz başlangıç tarihi olarak kabul edilir. Danıştay içtihatları da bu yöndedir.²⁵⁸

Faizin işletilebilmesi için öncelikle faizin talep edilmesi gerekir. Faizin talep edilmemesi durumunda idare aleyhine idari yargı tarafından faiz kararı verilmesi olanak dahilinde bulunmamaktadır. Zira taleple bağlılık kuralı esastır. Ancak, davacının faiz talep etmesi durumunda mecburen faize hükmedilmesi de şart değildir. Bunun için uygun şartların gerçekleşmiş olması gerekmektedir.²⁵⁹

Danıştay kararları incelendiğinde, uygulanacak tazminat miktarına ilişkin yasal faizin, bazı durumlarda idareye yapılan başvuru tarihi ile birlikte işletilmeye başlandığı anlaşılmaktadır.²⁶⁰

²⁵⁸ Danıştay 10. Daire, K.T. 9.6.2022, E. 2017/2011, K. 2022/3173.

²⁵⁹ Akyılmaz, Bahtiyar. *Türkiye’de İdarenin Mali Sorumluluğu*. Konya: Seçkin Yayıncılık, 1994.

Gözübüyük, Şeref, ve Turgut Tan. *İdare Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2014.

²⁶⁰ Danıştay 6. Dairesi, K.T. K.T. 23.06.2022, E. 2022/2544, K. 2022/7449.

“Dava konusu istem: İstanbul İli, Avcılar İlçesi, ... Mevkii, ... pafta, ... parsel sayılı taşınmazın, 28/06/2005 tarih ve 2005/109 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile "Afete Maruz Bölge" ilan edilen alanda kalması ve anılan karar gereğince bahsi geçen taşınmaz üzerinde bulunan binanın 27/12/2005 tarihinde

Eğer idareden 30 gün içerisinde bir cevap alamaz ise ya da olumsuz bir cevap alırsa 60 günlük süre içerisinde dava açılabilir. İşte bu 30 günlük sürenin sona ermesi ile birlikte faizin işletilmeye başlanacağı da ifade edilmektedir.

Zarar gören kişi idareye başvuru yapmış ancak idare tarafından yapılan başvuru açıkça reddedilmiş ise bu durumda faizin başlangıç tarihi, zarar gören kişinin yapmış olduğu başvurunun reddedildiği tarih olacaktır. Bu tür kararların, yasal faizin bir temerrüt faizi olmadığı gerekçesiyle doktrinde eleştirildiği görülmektedir. Bu nedenle, faizin başlaması için idare tarafından herhangi bir iradenin ortaya konulmasının şart olarak aranmamasıdır.²⁶¹ Örneğin, davacının, evine patlayıcı madde atılmasından kaynaklı meydana gelen zararın tazmini amacıyla açılan tam yargı davasında, idare mahkemesinin faizin başlangıç tarihini, idarenin ilgili başvuruyu reddettiği tarih olarak belirlemiş olduğu görülmektedir.²⁶² Danıştay'a göre, idarenin en erken kendisine yapılan bu başvuru sonucu zararı telafi edebileceği, başka bir deyişle idarenin başvuru ile temerrüde düşürüldüğü yatmaktadır.²⁶³

Bazı davalarda Danıştay, faizin başlangıç tarihini davanın açıldığı tarih olarak belirler. Bu tür davaların faiz başlangıç tarihinin dava açılış tarihi olarak belirlenmesinin sebebi, idareye başvurma zorunluluğunun olmaması veya tam yargı davasından önce iptal davasının ikame edilmesi veya iptal davasına istinaden tam yargı davasının açılmış olmasıdır. Ancak davacının idareye başvurmadan, doğrudan idari yargıda dava açtığı durumlarda, dava dilekçesinin idareye tevdi olduğu tarihten itibaren yasal faizin işlemesi

yıkılmış olması nedeniyle uğranıldığı öne sürülen 2.523.596,85-TL maddi ve 50.000-TL manevi tazminatın davalı idarelere başvuru tarihinden itibaren işleyecek yasal faiziyle birlikte tazminine karar verilmesi istenilmiştir. (...) bozma kararına uyularak davanın kısmen kabulü, kısmen reddi yolundaki İdare Mahkemesi kararının Danıştay Altıncı Dairesinin 29/09/2020 tarih ve E:2019/19872, K:2020/8350 sayılı kararıyla davacılar tarafından ... Denizcilik Tic. Ltd. Şti.'nin temyiz isteminin incelenmeksizin reddi, kusur oranlamasına ilişkin kısmının, maddi tazminatın arsa değer kaybı dışında kalan kısımları ile manevi tazminata ilişkin kısmının ve faiz başlangıcına ilişkin kısımlarının onanmasına."

²⁶¹ Gözler, Kemal. *İdare Hukuku*. Bursa: Ekin Kitabevi. 2019.

²⁶² Danıştay 12. Daire, K.T. 16.6.1980, E. 1978/6739, K. 1980/2865.

²⁶³ Danıştay 10. Daire, E. 2008/4286, K. 2008/9585, K.T. 30.12.2008

gerektiği kabul edilmektedir.²⁶⁴ İptal davasına istinaden açılan tam yargı davaları bakımından faiz, iptal davasının açıldığı tarihten itibaren işletilecektir.²⁶⁵

Buna karşın doktrinde bazı yazarların manevi tazminata ilişkin olarak faizin işletilmemesi gerektiği yönünde görüşler mevcuttur.²⁶⁶ Manevi tazminat davası ile ilgili olarak, Danıştay kararlarında da çelişki bulunmaktadır. Bazı kararlarında Danıştay'ın manevi tazminat davalarında, kişinin fizik yapısını ihlal eden, para kazanma ve yaşama gücünün azalmasına neden olan bazı olayların ortaya çıkması durumunda, zarar görenin şeref ve haysiyetinin zedelenmesi, rencide edilmesi söz konusu olmaktadır. Bu zararların tazmin edilmesi durumunda, toplumsal ve iktisadi durumunun da göz önünde bulundurularak hüküm tesisi gerekir. Bu durumda manevi zararın telafisi için gerekli olan, ilgili tazminat miktarına faizin işletilmesidir.²⁶⁷ Başka bir kararında ise dava tarihinden itibaren yasal faiz işleterek manevi tazminata hükmedildiği görülmektedir. Günümüzde söz konusu husus bakımından Danıştay kararlarında bir çelişki bulunmadığı görülmektedir. Dava tarihinden itibaren manevi tazminata yasal faiz işletildiği görülmektedir. Örneğin Danıştay 15. Dairesi'nin E. 2015/9191 ve K. 2016/1325 sayılı kararına konu olan olayda *"Dava, davacıların eşi/babasının ölümünde davalı idarenin hizmet kusuru bulunduğu ileri sürülerek maddi ve manevi zararlarının tazmini istemiyle açılmıştır."*

²⁶⁴ Danıştay 10. Daire, K.T. 9.6.2022, E. 2017/2011, K. 2022/3173.

"Dosyanın incelenmesinden, davanın ilk olarak 18/01/2010 tarihinde açıldığı, dava açılmadan önce davalı idareye ön başvuru yapılmadığından bahisle dava dilekçesinin davalı idareye tevdiine karar verildiği, bu kararın 13-14/04/2010 tarihlerinde davalı idarelere tebliğ edildiği, tazminat isteminin reddine ilişkin 28/05/2010 tarihli işlemin tesis edildiği, diğer davalı idarelerce herhangi bir cevabın verilmediği, bunun üzerine de bakılan davanın açıldığı, dava dilekçesinde toplam 180.000,00 TL manevi tazminatın olay tarihinden itibaren işletilecek yasal faiziyle birlikte ödenmesine karar verilmesinin istenildiği, işbu temyiz incelemesine konu Mahkeme kararında faizin ilk davanın açıldığı 18/01/2010 tarihinden itibaren işletildiği görülmektedir."

Bu durumda, Mahkeme kararında yer alan, "olayda kusuru bulunan davalı Jandarma Genel Komutanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından ilk dava açılan 18.01.2010 tarihinden itibaren hesaplanacak yasal faiziyle birlikte müştereken ve müteselsilen davacılara ödenmesi gerektiği sonucuna varılmıştır." kısmının "olayda kusuru bulunan davalı Jandarma Genel Komutanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından merciine tevdi kararının davalı idarelere ilk tebliğ edildiği 13/04/2010 tarihinden itibaren hesaplanacak yasal faiziyle birlikte müştereken ve müteselsilen davacılara ödenmesi gerektiği sonucuna varılmıştır." şeklinde; Mahkeme kararının hüküm fıkrasında yer alan, "söz konusu miktarın 18/01/2010 tarihinden itibaren hesaplanacak yasal faiziyle birlikte davalı Jandarma Genel Komutanlığı ve Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından davacılara ödenmesine" kısmının "söz konusu miktarın 13/04/2010 tarihinden itibaren hesaplanacak yasal faiziyle birlikte davalı Jandarma Genel Komutanlığı ve Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından davacılara ödenmesine" şeklinde düzeltilmesi gerekmektedir."

²⁶⁵ Danıştay 12. Daire, K.T. 26.2.1997, E. 1996/565, K. 1997/449.

²⁶⁶ Gözler, Kemal. *İdare Hukuku*. Bursa: Ekin Kitabevi. 2019.

Ergen, Cafer. Ankara: *İdari Yargı Davaları*. Seçkin Yayınevi, 2008.

²⁶⁷ Danıştay 10. Dairesi, K.T. 25.3.2003, E. 2002/4177, K. 2003/1089.

... 1. İdare Mahkemesi'nce; Adli Tıp Kurumu raporu uyarınca, davacılar murisi ... uygulanan tedavilerdeki eksiklikler nedeniyle vefat etmesinde idarenin hizmetin kötü işlemlerinden kaynaklanan ağır hizmet kusurunun bulunduğu sonuç ve kanaatine varılarak maddi tazminat isteminin kabulü, manevi tazminat isteminin kısmen kabulü, kısmen reddi ile kabul edilen 156.693,73-TL maddi tazminatın dava dilekçesinde talep edilen 3.000,00-TL'lik kısmı ile kabul edilen 90.000,00-TL manevi tazminatın idareye başvuru tarihi olan 11/11/2013 tarihinden itibaren işletilecek yasal faiziyle birlikte davacılara ödenmesine karar verilmiştir.²⁶⁸

Benzer şekilde, Danıştay 6. Dairesi'nin E. 2022/514 ve K. 2022/7450 sayılı kararına konu olan olayda;²⁶⁹

İstanbul İli, Avcılar İlçesi, ... Mevkii, ... sayılı parsel üzerinde davacıların maliki olduğu ... numaralı bağımsız bölümün yer aldığı taşınmazın ... tarih ve ... sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile "Afete Maruz Bölge" ilan edilen alanda kalması ve bilahare yıkımı sürecinde davalı idarelerin hizmet kusuru bulunduğu bahisle uğranıldığı iddia edilen 199.043,48-TL maddi ve 30.000,00 TL manevi zararın yasal faizi ile birlikte davalı idarelerden tazminine karar verilmesi istenilmiştir. (...) Bakanlığın onay yetkisi planların hukuki varlık şartlarından olduğundan, bu planlara ilişkin çok katlı yerleşime izin veren ilçe belediyesinin yanında Bakanlığın ve Mülga 3030 sayılı Kanundan kaynaklanan denetim yükümlülüğünü yerine getirmeyen, imar yükümlülüklerini ilçe belediyesi ile birlikte kullanan, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığının hizmet kusurlarının bulunduğu, Mülga 180 sayılı Bayındırlık ve İskan Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 9. maddesinin g bendinde de, afetle ilgili daimi iskan yerleşmelerinde imar planlarını ve alt yapı tesisleri planlarını ve bunlara ait etüd, harita, proje ve keşifleri yapmak veya yaptırmak, re'sen onaylamak veya onaylanmasını sağlamak, inşaat işlerini yapmak veya yaptırmak konularında Bakanlık Yapı İşleri Genel Müdürlüğünün yetkili olduğunun hükme bağlandığı, 644 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile de Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından yürütülen görevlerin Çevre ve Şehircilik Bakanlığına geçtiği görülmüştür. İstanbul İli, Avcılar İlçesi, ... Mevkii, ... sayılı

²⁶⁸ Danıştay 15. Dairesi, K.T. E. 2015/9191, K. 2016/1325.

²⁶⁹ Danıştay 6. Dairesi, 3.3.2016, 23.6.2022, E. 2022/514, K. 2022/7450.

parşel üzerinde davacıların maliki olduğu ... numaralı bağımsız bölümün yer aldığı taşınmazın 28/06/2005 tarih ve 2005/109 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile "Afete Maruz Bölge" ilan edilen alanda kalması ve bilahare yıkımı sürecinde davalı idarelerin hizmet kusuru bulunduğundan bahisle uğranıldığı iddia edilen 199.043,48-TL maddi ve 30.000,00 TL manevi zararın yasal faizi ile birlikte davalı idarelerden tazminine karar verilmesi istemiyle görölmekte olan dava açılmıştır."

Söz konusu davada, Danıştay'ın ilgili talebi kabul ettiğı görölmektedir.

Benzer şekilde, Danıştay 10. Dairesi'nin E. 2017/4106 ve K. 2022/2744 sayılı kararına konu olan olayda

"Davacı tarafından, ...İl Emniyet Müdürlüğü Özel Harekat Şube Müdürlüğü'nde polis memuru olarak görev yapmaktayken 06/03/2002 tarihinde yürütölen operasyon sırasında çıkan çatışmada teröristler tarafından atılan el bombası ve açılan ateş sonucunda yaralandığından bahisle efor kaybı karşılığı 380.000,00 TL maddi, 20.000,00 TL manevi olmak üzere toplam 400.000,00 TL tazminatın olay tarihinden itibaren işleyecek yasal faiziyle birlikte ödenmesine karar verilmesi istenilmiş, İdare Mahkemesince, Danıştay Onuncu Dairesinin 12/05/2016 tarih ve E:2016/11, K:2016/2658 sayılı ve 16/06/2017 tarih ve E:2016/14674, K:2017/3215 sayılı bozma kararlarına uyulmak suretiyle ve bozulan kısımlara hasren yapılan inceleme sonucunda; polis memuru olarak görev yapan davacının, teröristlere karşı yürütölen operasyonda çıkan çatışmada yaralandığı, olay nedeniyle kalıcı bir sakatlığı bulunmayarak tamamen iyileşmiş olsa da yaralanmış olması nedeniyle yaşadığı acı ile üzüntüden dolayı manevi bir zarara uğradığı hususunda şüphe bulunmadığı, bu nedenle manevi tazminat isteminin kısmen kabulü gerektiğı, davalı idare lehine reddedilen manevi tazminat tutarı üzerinden vekalet ücretine hükmedilmesine gelince, bakılmakta olan davanın 659 sayılı KHK'nin yürürlük tarihi olan 02/11/2011 tarihinden önce 20/12/2006 tarihinde açıldığı, bu nedenle davalı idare lehine vekalet ücreti takdir edilemeyeceğı sonucuna ulaşıldığı gerekçesiyle davacının manevi tazminat isteminin kısmen kabulü ile 10.000,00

*TL'nin dava tarihi olan 20/12/2006 tarihinden itibaren işleyecek yasal faizi ile birlikte davalı idare tarafından davacıya ödenmesine” karar verilmiştir.*²⁷⁰

4.7. İdare Aleyhine Açılacak Manevi Tazminat Davalarında Yetkili Ve Görevli Mahkeme

Hukuki bir ihtilafa dair hangi yargı içinde çözümlenmesi gerektiği tespit edilmelidir. HMK m.1’e göre “*Mahkemelerin görevi, ancak kanunla düzenlenir. Göreve ilişkin kurallar, kamu düzenindendir.*” Göreve ilişkin kurallar, kamu düzenine ilişkin olup, dava şartıdır. Bu nedenle davanın tarafları bu hususta kendi aralarında işlem yapamazlar, davaya bakan mahkemenin hâkimi göreve ilişkin kuralları kendiliğinden dikkate almalıdır. Manevi tazminat davalarında ise görevli mahkeme tespit edilirken HMK 2 dikkate alınır. Anılan madde hükmüne göre “*(1) Dava konusunun değer ve miktarına bakılmaksızın malvarlığı haklarına ilişkin davalarla, şahıs varlığına ilişkin davalarda görevli mahkeme, aksine bir düzenleme bulunmadıkça asliye hukuk mahkemesidir.*” Bundan dolayı asliye hukuk mahkemeleri, manevi tazminat davalarında görevli mahkeme olarak davalara bakar. Ancak Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Anayasa Mahkemesi tarafından 16.02.2012 tarihinde, 2012/35 E., 2012/23 K. sayılı kararı ile iptal edilen 3.maddesi, ölüme dair ya da beden bütünlüğünün ihlaliinden kaynaklanan zararlar nedeniyle açılan davalara ilişkin görevli mahkemeyi belirtmişti. Anılan hüküm şöyle idi: “*Her türlü idari eylem ve işlemleri ile idarenin sorumlu olduğu diğer sebeplerin yol açtığı vücut bütünlüğünün kısmen veya tamamen yitirilmesine yahut kişinin ölümüne bağlı maddi ve manevi zararların tazminine ilişkin davalara asliye hukuku mahkemeleri bakar. İdarenin sorumluluğu dışında kalan sebeplerden doğan aynı tür zararların tazminine ilişkin davalarda dahi bu hüküm uygulanır. 30.01.1950 tarihli ve 5521 sayılı İş Mahkemeleri Kanunu hükümleri saklıdır*”. Önceden 3. madde kapsamında olan hukuki ihtilaflar idari yargıda çözümlenmekteydi ancak söz konusu yasadaki değişiklikten itibaren bu tür ihtilaflara dair ihtilaflarda görevli mahkemenin asliye hukuk mahkemesi olduğu kabul edilmiştir. Anılan kanun maddesi uyarınca, ölümden kaynaklanan veya beden bütünlüğünün yitirilmesinden kaynaklanan zararlar nedeniyle, tarafların hangi hukuka tabi olduklarına bakılmadan asliye hukuk mahkemeleri görevli mahkeme olarak kabul edilmiştir. Anılan hükmün gerekçesinde, “*ölüm ve veya bedensel zararlardan doğan maddi ve manevi acılar çeken bir insanın yargı yolu uyumsuzlukları ile daha da yıpranmaması gerektiği, esasında idare hukuku konuları olan kamulaştırma,*

²⁷⁰ Danıştay 10. Dairesi, K.T. 25.5.2022, E. 2017/4106, K. 2022/2744.

kamulaştırmasız el atma, tapu sicilinden doğan devletin sorumluluğu konularında adli yargı görevliyen; ölüm veya vücut bütünlüğünün yitirilmesinden doğan zararların tazmininde adli yargının görevli olmamasının paradoks yaratacağı” belirtilmiştir. Ancak söz konusu hükme göre, vücut bütünlüğünün ihlalden kaynaklanan zararlardan dolayı asliye hukuk mahkemelerinde; malvarlığında meydana gelen zararlara ilişkin tazminat davalarını idare mahkemesinde dava açmak gerekir. Hal böyle iken, çelişkili hükümler ortaya çıkabileceği gibi hukuki istikrar zedelenebilir ve usul ekonomisi açısından olumsuz sonuçlar doğabilir. Anayasa Mahkemesi, HMK madde 3, 1.cümlesinin iptaline yönelik ikame edilen dava neticesinde 16.02.2012 tarih 2011/35; 2012/23 K. sayılı kararında, anılan maddenin birinci cümlesinin iptali ile iptal sebebiyle uygulanması mümkün olmayan ikinci ve üçüncü cümlelerinin de iptaline karar vermiştir. Söz konusu iptal kararından sonra uygulamada birçok sorun gelmiştir. Örneğin, söz konusu iptal kararından önce doğru yargı yerinde açılan davada, Anayasa Mahkemesince iptal kararı verilmesi sonucunda davanın gidişatı konusunda çeşitli sıkıntılar ortaya çıkmıştır. Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 3. Maddesinin iptal edilmesinden dolayı TBK m. 55/ 2. f. şu şekilde düzenlenmiştir “*Bu Kanun hükümleri, her türlü idari eylem ve işlemler ile idarenin sorumlu olduğu diğer sebeplerin yol açtığı vücut bütünlüğünün kısmen veya tamamen yitirilmesine ya da kişinin ölümüne bağlı zararlara ilişkin istem ve davalarda da uygulanır.*” HMK madde 3 ile TBK madde 55/2; idarenin eylem ve işlemleri nedeniyle bedensel zararlar nedeniyle görevli olan mahkemenin asliye hukuk mahkemesi olacağı, asliye hukuk mahkemelerince verilen kararların ise özel hukuka göre tanzim edileceği belirtilmiştir. Fakat iptal kararından sonra, idare mahkemelerince Borçlar Kanunu’nun uygulanması suretiyle salt zararın tespit edilmesine dair kurallardan oluşmadığı, sorumluluğa ilişkin kuralların da bu çerçevede içerisinde uygulanması gerektiği dikkate alınacaktır.

İdare Mahkemelerinde açılacak olan davalarda yetkili mahkeme, idari sözleşmeler nedeniyle olan davalar dışında; şu şekilde sayılabilir:

vi. Zararın oluşmasına neden olan idari uyuşmazlığı çözümlemeye yetkisine sahip idare mahkemesi,

vii. Zarar, idari fiil, işlem veya bir hizmetin ifası neticesinde meydana gelmişse, eylemin, işlemin tesis edildiği veya yürütüldüğü yer idari mahkemesi,

viii. Bunların dışındaki hallerde ise davacının ikametgâh adresindeki idare mahkemesi,

ix. İdarenin sözleşmeler nedeniyle oluşan tam yargı davalarında sözleşmenin tesisini yapan idarenin bulunduğu yerde olan idare mahkemesi bu uyuşmazlıkları çözmeye yetkilidir.

4.8. Manevi Tazminat Hakkının Devri ve Mirasçılara Geçişi

İdarenin eylem ve işlemi dolayısıyla zarara uğrayanın bizzat kendisinin manevi tazminat talep etmesi gerekmektedir. Zira söz konusu eylemden dolayı duyulan acı ve ıstırapın doğrudan kişinin kişilik haklarına saldırının sonucu olduğu açıktır. Bunu ancak kişi bilebilir. Bundan dolayı manevi tazminat talebi, kişilik hakkıdır. Buna karşın idarenin eylemi ya da ihmali dolayısıyla hayatını kaybeden kişinin mirasçıları da manevi tazminat talebinde bulunabilmektedir. 2577 sayılı Kanun'un Md. 26 hükmüne göre de davanın takip edilmesine dair hakkın kendilerine geçtiği mirasçılar, davayı takip edeceklerine dair başvuruda bulunurlar, bu başvuruya kadar dosya işleminden kaldırılır.

Danıştay'ın 8. Dairesi'nin E: 2020/1977 ve K. 2022/4234 sayılı kararına yansıyan olayda;

“Davacılar tarafından, müteveffa ... 'in engelli bireylere yönelik istihdam edilebilir mesleki becerilerin kazandırılması projesi kapsamında İspanya'da bulunduğu 13/04/2015 tarihinde denizde yüzerken boğularak vefat etmesi olayında; davalı idarenin kusuru bulunduğu ileri sürülerek anne için fazlaya ilişkin hakları saklı kalmak kaydıyla 50,00-TL destekten yoksun kalma tazminatı ile 100.000,00-TL manevi tazminat, baba için fazlaya ilişkin hakları saklı kalmak kaydıyla 50,00-TL destekten yoksun kalma tazminatı ile 100.000,00-TL manevi tazminat, her bir kardeşi için ayrı ayrı 30.000,00-TL olmak üzere toplam 100,00-TL maddi tazminat ile 320.000,00-TL manevi tazminatın olay tarihinden itibaren işletilecek yasal faizi ile birlikte ödenmesine karar verilmesi istenilmiştir. İlk derece mahkemesi, manevi tazminata ilişkin olarak davacıların olay sebebiyle duydukları acı ve ızdırabı kısmen de olsa karşılayabilmek amacıyla, olayın meydana geliş şekli, tarihi, kusurun niteliği, oranı, davacıların sosyal durumu da dikkate alınarak, takdiren davacı anne ... 'e 25.000,00-TL, baba ... 'e 25.000,00-TL, davacı kardeşlerden her biri için ayrı ayrı 15.000,00-TL olmak üzere toplam 110.000,00-TL manevi tazminatın Asliye Hukuk Mahkemesi'nin E... sayılı dosyasına açılan davanın, dava açılma tarihi olan 08/01/2016 tarihinden itibaren işletilecek yasal faizi ile birlikte davalı idarece davacılara ödenmesine” karar verilmiştir.

Buna karşın Danıştay'ın 8. dairesinin kararında manevi tazminatın kişilik haklarından olduğu ve intikali mümkün olmayan bir hak olduğu ifade edilmiş, manevi tazminat yönünden verilen kararın bozulmasına hükmetmiştir.²⁷¹

Diğer yandan, kişinin idari eylem neticesinde oluşan zararları için dava açılması fakat davacının dava devam ederken vefat etmesi durumunda İYK Md. 26 uygulanacaktır. Bu durumda mirasçıların davaya devam edeceklerini beyan etmelerine kadarki süreçte dava askıya alınır.²⁷² Örneğin, Danıştay E. 2022/1601 ve K. 2022/350 sayılı karara yansıyan olayda;²⁷³

“Davacılar tarafından, 10/10/2015 tarihinde Ankara Garı önünde gerçekleşen patlamada kızları ...'in hayatını kaybetmesinde idarenin sorumluluğunun bulunduğu bahisle uğranıldığı ileri sürülen zararlara karşılık anne ... için 250.000,00 TL, baba ... için 250.000,00 TL olmak üzere toplam 500.000,00 TL manevi tazminatın idareye başvuru tarihinden itibaren işletilecek yasal faizi ile birlikte ödenmesine karar verilmesi istenilmiştir. (...) 2577 sayılı Kanun'un 26. maddesi, 2. fıkrasının "yalnız öleni ilgilendiren davalara ait dilekçeler iptal edilir." hükmünden kastedilen; münhasıran ölenin şahsına sıkı sıkıya bağlı olan, başkalarına devir ve temlik veya miras yoluyla intikali mümkün olmayan haklarla ilgili davalardır. Bunun dışında, Türk Medeni Kanunu hükümleri uyarınca, ölene ait bulunan bütün haklar, mallar ve

²⁷¹ Danıştay 8. Dairesi, K.T. 17.6.2022, E. 2020/1977, K. 2022/4234.

“Manevi tazminat, meydana gelen bir eksilmeyi karşılamaya yönelik bir tazmin aracı değil, tatmin aracıdır. Olay nedeniyle duyulan elem ve ızdırabı kısmen de olsa hafifletmeyi amaçlar. Yansıma zarar, hukuka aykırı bir fiilin muhatabı olan kişiden başka birinin bu fiil nedeniyle zarara uğraması olarak tanımlanmakta olup, bir kimsenin ağır beden zararına uğraması veya ölmesi durumunda yakınlarının uğradığı zarar yansıma zarar niteliğindedir. Dava dosyasının incelenmesinden, davacılar tarafından 08/01/2016 tarihinde maddi manevi tazminat istemiyle ... Asliye Hukuk Mahkemesinde açılan davada verilen 30/11/2016 tarih ve E:..., K:... sayılı kararla, davanın yargı yolu nedeniyle usulden reddine karar verildiği, anılan kararın 02/02/2017 tarihinde kesinleştiği, 17/02/2017 tarihinde İdare Mahkemesinde davanın açıldığı anlaşılmaktadır.

UYAP üzerinde yapılan incelemede; davacılar, ... 'in ... Asliye Hukuk Mahkemesi'nde dava açıldıktan sonra ve ... İdare Mahkemesi kararından önce 12/07/2016 tarihinde vefat ettiği görülmekle birlikte, her ne kadar Türk Medeni Kanunu'nun 25. maddesinin 4. fıkrası uyarınca manevi tazminat davası açarak hakkı talep etme yönündeki iradesini açıkladığı kabul edilse dahi ... 'in kardeşinin vefat etmesi nedeniyle açtığı manevi tazminat davasına konu zararın yansıma zarar niteliğinde olduğu, kardeşinin ölümünden kaynaklı manevi zararının, alacak hakkına dönüşerek üçüncü kişilere devrinin mümkün hale gelemeceği anlaşıldığından uyumsuzluğun ... 'e ilişkin kısmına yönelik 2577 sayılı Kanunun 26. maddesinin 2. fıkrası uyarınca bir karar verilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır.”

²⁷² Atay, Ender Ethem. *İdare Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi. 2006.

Gökcan, Hasan Tahsin. *Haksız Fiil Sorumluluğu ve Tazminat Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2016.

²⁷³ Danıştay 10. Daire, E. 2022/1601, K. 2022/3501, K.T. 22.6.2022.

borçlar mirasçılara geçeceğinden, açılmış bulunan bu tür davaları ölenin mirasçılarının takip etme hakkı bulunduğunun kabulü gerekmektedir. Bu durumda; Bölge İdare Mahkemesince, davacılardan ...'in vefat etmiş olması ve uyuşmazlığın yalnız öleni ilgilendiren bir dava niteliğinde bulunmadığı gözetilerek, 2577 sayılı Kanun'un 26. maddesi, 1. fıkrası uyarınca davayı takip hakkı kendisine geçen mirasçıların başvurmaya kadar dosyanın işlemde kaldırılmasına karar verilmesi gerekmektedir.”

4.9. Manevi Tazminat İlamlarının Yerine Getirilmesi

Taraflar arasında bir uyuşmazlık vuku bulduğunda, taraflar bu uyuşmazlığın hallini mahkemeden talep ederler. Mahkemelerin bu uyuşmazlığın çözümü için verdikleri hükme karar, kararın taraflara tebliğ edilmesi için basılmasına ise karar ilamı adı verilmektedir. Karar ilamının taraflara tebliğ edilmesinden itibaren bu kararın gereklerinin yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu durum ise ilgili kararın infazını gerektirmektedir. Özel hukuk davalarının sonucunda verilen kararların icrası için icra daireleri görevlidir. Ayrıca infaz kurumları da kamu gücü kullanarak mahkeme kararının icrasını sağlamaktadır. Buna karşın idare hukukunun doğası gereği kamu hukukuna tabi olması dolayısıyla mahkemenin vermiş olduğu kararın icrası, zaten idarenin görevi içinde yer almaktadır.²⁷⁴

İdari yargının vermiş olduğu kararların uygulanması bakımından, söz konusu kararın yerine getirilmesi hukuk devletinin de bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. İdare, mahkeme kararlarına uymakla yükümlüdür. İdarenin organlarının idari yargı eliyle verilmiş bir mahkeme kararını uygulamama ya da bu kararı değiştirme gibi bir yetkisi bulunmamaktadır. Bu durum hukuk devleti olmanın da bir gereğidir.²⁷⁵ 1982 Anayasası'nın md. 138/4 hükmüne göre, mahkeme kararları, yasama ve yürütme organı ile idareyi bağlamaktadır. İlgili organlar, mahkemenin kararını hiçbir şekilde değiştiremez. Aynı zamanda bu kararların uygulanmasını da geciktiremezler. İlgili anayasa hükmü, kararların uygulanmaması bir tarafa, kararların tam olarak yerine getirilmemesini ya da değiştirilmesini dahi yasaklamaktadır. Bu nedenle ilamların uygulanmasının zorunluluğu, anayasal bir mecburiyet halinde karşımıza çıkmaktadır.

²⁷⁴ Candan, T. (2005). Açıklamalı İdari Yargılama Usulü Kanun, Maliye Hukuku Yayınları, s. 586; Candan, T. (2003). Fransa ve İngiltere'de İdarenin Sorumluluğu, Danıştay Yayınları No: 39 Başbakanlık Basımevi, 2003, s. 213.

²⁷⁵ Candan, 2005, s. 586; Candan, 2003, s. 213.

İdari yargı kararlarının infazı bakımından, 2577 s. Kanun Md. 28 hükmüne göre, Danıştay, bölge idare mahkemeleri ile idari yargının yerel mahkemeleri olan idare ve vergi mahkemeleri tarafından verilen kararlar ve yürütmenin durdurulması kararlarının gecikme olmaksızın derhal yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu durum bir zorunluluk olarak kanun hükmünde düzenlenmiştir.

Diğer yandan, haciz ya da ihtiyati haciz gibi hususları konu edinen davalarda yer alan mahkeme kararlarının kesinleşmesinden sonraki süreçte idare tarafından hüküm tesis edilmesi gerekmektedir. Bu durum, tam yargı davaları bakımından, genel hükümler çerçevesinde infaz ve icra olunacağı da düzenlenmektedir. Bu kural, 1994 yılında 2577 sayılı İYUK Md. 28 hükmüne eklenmiştir. Bundan önceki süreçte, tam yargı davalarında verilen tazminat hükümlerinin infazı için, herhangi bir miktar sınırlaması öngörülmemiştir. Fakat ilgili tarihten sonraki süreçte kabul edilen tam yargı davalarında öngörülen tazminat miktarlarının infazı ve icrası için belli bir miktarı içerenler ile ilgili bir sınırlama getirilmiştir. Buna göre, tam yargı davalarında hükmolunan tazminat miktarları bakımından, belli bir miktarı içerenler açısından genel hükümler söz konusu olacaktır.

Yukarıda yer alan hükmün anlamı şudur ki, mahkeme kararının idareye tebliğ edilmesinden itibaren, idare, Amme Alacaklarının Tahsili Usulü Hakkında Kanun (6183 s.) uyarınca erteleme faizi oranında belirlenecek bir faiz oranı işle birlikte mahkeme kararında belirtilen miktarı, davacının banka hesabına yatıracaktır. Buna karşın mahkeme kararının idareye bildirildiği tarih ile davacının kendi banka hesabını idareye bildirdiği tarih arasında geçen süre için faiz işletilmemektedir. İdari yargı bakımından, yerel mahkemenin idare aleyhine vermiş olduğu karar söz konusu olduğunda, idarenin bu kararı istinaf ya da temyiz etmiş olması, bu kararın icrasını kendi başına durdurmamaktadır. Bu nedenle ilgili davacının idarenin kararını yerine getirmesini beklemesi gerekir. Uygun bir süre içerisinde söz konusu kararın tatbik edilmemiş olması durumunda davacının genel hükümlere riayet ederek bu kararın icrasını sağlması gerekmektedir. Buradaki esas husus, mahkeme kararının icra dairesine bildirilmesi suretiyle bu kararın icrasının talep edilmesidir. Bu durumda, talep edilen alacak tutarına ilişkin mahkemece bir tespit yapılmış durumdadır. O halde, İcra ve İflas Kanunu çerçevesinde konuya ilişkin hükümler uygulanacaktır (İİK md. 32-41). Bu çerçevede, davacı, alacaklı sıfatıyla, icra dairesine başvuracaktır. Mahkeme ilamı ile birlikte davalı idare aleyhine takip talep edecektir. İcra dairesi, mahkeme ilamında yer alan alacak

kalemleri için öncelikle icra ödeme emri düzenleyecek ve bu evrakı idareye tebliğ edecektir. İdare tarafından mahkeme kararına karşı borcun ifasının geri bırakılması ya da ödenmesi talep edilir. 7 gün geçtikten sonra bu işlemlerin gerçekleşmemesi durumunda, idare aleyhine takip kesinleşmiş olacak ve haciz sürecine geçilecektir. Bunun anlamı, mahkeme kararının zorla yerine getirilmesidir. Haciz aşamasında, idarenin üzerinde haciz işletilebilir olan malları üzerinden olmak üzere, borç tahsil edilecektir. Buna karşın, İİK Md. 82 uyarınca bazı malların haczi kabil değildir. Bu mallar, devlet malları ve özel kanunlar çerçevesinde haczi kabil olmayan mallardır.²⁷⁶

Yukarıda yer alan hükümlerden anlaşıldığı üzere, idarenin bazı malları haczedilememektedir. Bu durum, bazı idarelerin hiçbir malının haczedilememesi anlamına gelmektedir. Açıktır ki bu durum uygulamada önemli sorunlar ortaya çıkarmaktadır. İdarenin, aleyhine hükmolunan tazminat bedelini ödememesi ve ödememe nedeniyle de mahkeme kararının hacze konu olması ve hiçbir kamu kurumu malının haczedilememesi nedeniyle davacı/alacaklı tazminat alacağına ulaşamamakta, yasal olarak da bu süreç aşılamamaktadır. Bu durum hukuk devleti ilkesinin ihlali anlamına gelmektedir. Zira bir mahkemenin kararının, hele ki muhatabı kamu kurumu olan bir mahkeme kararının, uygulanmaması, bireylerin adalete ulaşma hakkının engellenmesi anlamına gelmektedir. Adil yargılanma hakkı ve adalete ulaşma hakkı, bireylerin zedelenen haklarının mahkeme eliyle giderilmesini gerektirir ki bu durum bir mahkemenin icra edilebilir bir karar vermesini gerektirmektedir.²⁷⁷

Mahkeme kararlarının icrası bakımından 10 yıllık zamanaşımı uygulanmaktadır. Bu kural İİK md. 39 ile düzenlenmektedir. Söz konusu hükme göre ilama konu olan takibin, son işlem tarihinden on sene geçmekle zamanaşımına uğrayacağı ifade edilmektedir. Türk Borçlar Kanunu'nun md. 146 hükmüne göre ise eğer aksi yönde bir düzenleme söz konusu değil ise alacakların zamanaşımının 10 yıl olduğu ifade edilmiştir. 5018 s. Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nda ise zamanaşımı olarak beş yıl belirlenmiştir. Fakat söz konusu sürenin mahkeme kararlarından kaynaklanan alacaklar için uygulanmayacağı anlaşılmaktadır.²⁷⁸

²⁷⁶ Yıldırım, Turan. "Yargı Kararlarının Uygulanmaması Sorunu." *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 57.

²⁷⁷ Ekinci, Ahmet. "Anayasa Mahkemesi'nin Bireysel Başvuru Kararlarında Mahkemeye Erişim Hakkı". *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 18. 3 (2014): 821-848.

²⁷⁸ Akylmaz, Bahtiyar. *Türkiye'de İdarenin Mali Sorumluluğu*. Konya: Seçkin Yayıncılık, 1994.

4.10. Rücu

İdari eylem veya işlemlerden kaynaklanan olay veya durumlar nedeniyle meydana gelecek zararlardan dolayı idarenin zararları tazmin etmekle yükümlülüğü bulunmaktadır. Kamu hizmetlerini yerine getirmekle yükümlü olan idare, bu faaliyet ve hizmetleri gerçek kişi olan ajan ve memurlar aracılığı ile yerine getirir. İdare bu kamu hizmetini, kendi personeli eliyle yürütür ve bu kamu hizmetinin yürütülmesi esnasında oluşan zararlardan sorumludur. İdarenin sorumluluğuna neden olan memurun ya da üçüncü kişinin tamamen veya kısmen sorumluluğunun söz konusu olması halinde, idarenin zarar gören kişiye ödediği tazminat nedeniyle memura veya üçüncü şahsa rücu hakkı bulunur.

1982 Anayasası'nın 40. maddesinde “*Anayasa ile tanınmış hak ve hürriyetleri ihlal edilen herkes, yetkili makama geciktirilmeden başvurma imkanının sağlanmasını isteme hakkına sahiptir. (Ek fıkra: 3/10/2001-4709/16 Md.) Devlet, işlemlerinde, ilgili kişilerin hangi kanun yolları ve mercilere başvuracağını ve sürelerini belirtmek zorundadır. Kişinin, Resmî görevliler tarafından vaki haksız işlemler sonucu uğradığı zarar da kanuna göre, Devletçe tazmin edilir. Devletin sorumlu olan ilgili görevliye rücu hakkı saklıdır.*” hükmü yer almaktadır. Yine 1982 Anayasası'nın 129/5. maddesinde “*Memurlar ve diğer kamu görevlilerinin yetkilerini kullanırken işledikleri kusurlardan doğan tazminat davaları, kendilerine rücu edilmek kaydıyla ve kanunun gösterdiği şekil ve şartlara uygun olarak, ancak idare aleyhine açılabilir.*” Hükmü yer almaktadır. 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 13. Maddesine göre “*Kişiler kamu hukukuna tabi görevlerle ilgili olarak uğradıkları zararlardan dolayı bu görevleri yerine getiren personel aleyhine değil, ilgili kurum aleyhine dava açarlar. Ancak, Devlet dairelerine tevdi veya bu dairelerce tahsil veya muhafaza edilen para ve para hükmündeki değerli kağıtların ilgili personel tarafından zimmete geçirilmesi halinde, zimmete geçirilen miktar, cezai takibat sonucu beklenmeden Hazine tarafından hak sahibine ödenir. Kurumun, genel hükümlere göre sorumlu personele rücu hakkı saklıdır.*” Hükmü yer almaktadır. Anayasa ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu uyarınca kamu görevlilerince verilen zararlar, idare tarafından tanzim edilecektir. Ancak söz konusu tazminat davalarında hükmedilen tazminat miktarı, idare tarafından ilgili davalara rücu edilebilecektir. Yukarıda belirtilen yasal düzenlemeler, hizmetten zarar görenlerin açtıkları tazminat davalarında, hizmetin kesintisiz bir şekilde devamını amaçladığı gibi devlet personellerinin dava açılma korkusu yaşamalarını da sağlar.

Tazminat davası açılması durumunda, davacı, kusurlu davranışta bulunan devlet personellerine tazminatın rücu hususu dava dilekçesi ile talep edilmemiş olsa bile idare söz konusu kamu görevlisine rücu davası açabilir. Danıştay bir kararında “*kamu görevlilerinin yetkilerini kullanırken kusurlu hareketleri sebebiyle idare aleyhine açılan davalarda tazminata hükmedilmesi halinde, idarenin ödemek zorunda kaldığı tazminatı yasal yollara başvurarak ilgili kamu görevlisinden tahsil etme zorunluluğu bulunur. Bu Anayasal zorunluluk sebebiyle, buna benzer durumlarda davacıların, dava dilekçelerinde rücu talebinde bulunmalarına gerek yoktur.*”²⁷⁹ Denilmiştir.

Kamu personelinin kusurlu hareketi sebebiyle, idarenin tazminata mahkûm edilmesi durumunda, kusurlu olan kamu görevlisine kusuru oranında rücu edilir.

Rücu davalarında görevli mahkeme, adli mahkemelerdir. Hukuk Genel Kurulu kararında “*Tam yargı davası niteliği taşımayan ve konusu bir kamu alacağı olmayan eldeki rücu davasının Borçlar Kanunu hükümlerine göre adli yargı yerinde çözümlenmesi gerekmektedir.*”

Hukuk Genel Kurulundaki görüşmeler sırasında; asıl davada görevli olan mahkemenin rücu tazminat davasında da görevli olması gerektiği, fazla ödeme yapan ve bunu rücu eden kişi açısından tediye ettiği miktarda alacaklının haklarına halef olduğu, tazminat istemine konu asıl davada davalı idare yönünden zararın hizmet kusurundan kaynaklandığı gerekçesiyle idari yargının görevli olduğuna karar verilmesi karşısında zararı ödeyen davacının da halefiyet ilkesi gereği idari yargıda dava açması gerektiği, böyle olunca direnme kararının usul ve yasaya uygun olduğu ve onanması gerektiği görüşü ileri sürülmüş ise de; bu görüş yukarıda açıklanan nedenlerle Kurul çoğunluğu tarafından benimsenmemiştir.

*Hâl böyle olunca tarafların karşılıklı iddia ve savunmalarına, dosyadaki delillere, bozma kararında açıklanan gerektirici nedenlere göre, Hukuk Genel Kurulunca da benimsenen Özel Daire bozma kararına uyulmak gerekirken, önceki kararda direnilmesi usul ve yasaya aykırıdır.”*²⁸⁰

²⁷⁹ Danıştay 10. Dairesi’nin 27.02.2007 gün ve E:2004/13990, K:2007/739.

²⁸⁰ HGK 27.9.2022 2021/4-299 E. 2022/1166 K.

SONUÇ

Bu çalışmada idarenin sorumluluk türleri ele alınmış olup, bu sorumluluk türlerinden biri olan manevi tazminat sorumluluğu hususu üzerinde durulmuştur. İdarenin manevi tazminat sorumluluğu, idarenin kendi kusuru dolayısıyla ortaya çıkabileceği gibi idarenin kusursuz sorumluluğu bakımından da söz konusu olabilmektedir. Kendi kusuru dolayısıyla ortaya çıkan manevi tazminat sorumluluğu hizmet kusuru dolayısıyla ortaya çıkar. Hizmet kusuru, özel hukuktaki kusura dayalı olarak icra edilen sorumluluk ilkesini idareye tatbik etmek anlamına gelen bir sorumluluk türüdür. Bu kusur, idarenin doğru kamu görevlisini seçmediği ya da istihdam etmediğinden kaynaklanmaz. İdarenin hizmetinin kusurlu olması, idarenin hizmetinin tesisinden, yürütülmesine kadar oluşan kusur, idari sorumluluk koşulu şeklinde kabul edilmiş bir kusur türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu manada hizmetin kurulmasında ya da işleyişinde bir kusur bulunuyorsa, bu kusur idarenin sorumluluğunu işletebilmek açısından temel bir şart olarak belirlemektedir. Örgütlenme ve işleyişteki aksaklığa vurgu yapılması ve kişisel nitelikteki kusurun hizmet kusurundan ayırt edilmesi anlamlıdır zira ülkemizde devlet personellerinin, hizmet kusuru sayılan fiil ve işlemi nedeniyle şahsi olarak sorumlu olmadıkları anlayışı hâkimdir. İdarenin hizmetinin kusurlu olması kavramı nesnel nitelik taşımaktadır. Bu bağlamda hizmetin tesisi ve işleyişi esnasında meydana gelen aksaklık ve eksiklikler hizmet kusurudur. Hizmetin geç ifa edilmesi, kötü ifası veya hiç ifa edilmemesi hizmet kusurunu oluşturur. Danıştay'a göre, idareye verilen, kamu hizmetlerinin gerektirdiği şekilde işlemesini garanti etmekle görevlidir. Hizmetin geç işlemesi ise hizmetin olağanın dışında kabul edilen bir gecikmeyle işlemesidir. Açıktır ki buradaki gecikme, kısa ve zorunlu bir süre değil normal ve makul bir sürenin geçmesinden sonra, olağan bir sürenin geçmesinden sonra, yaşanan bir gecikmedir. Hukuka aykırılıktan doğan her kusur doğrudan idarenin sorumluluğunu işletmek bakımından yeterli değildir. Bu manada, Danıştay'ın takdirde hata ya da içtihat hatası gibi belirsiz kavramlara dayalı olarak idarenin sorumluluğunu işletmekten imtina ettiği ifade edilmektedir. Buna karşın bu durumun doktrinde eleştiriye maruz kaldığı görülmektedir.

Bunun haricinde ortaya çıkan bazı hadiseler karşısında doğrudan bir sorumlu tespit etmek mümkün olmayabilmektedir. Bu durumlarda bazen idarenin kusursuz da olsa sorumlu olduğu anlayışı hâkimdir. Öyle ki idare eylem ve işlemlerinde hukuka uygun davranmış olmasına karşın bir zarar meydana gelmiş olabilir. Bu manada zararın meydana

gelmesi ve idari fiil ve işlem arasında bir nedensellik bağının bulunması halinde ise bu durumda idarenin yine de sorumlu olduğundan bahsedilebilmektedir. Bu durumda idarenin kusursuz sorumluluğundan bahsetmek gerekmektedir. İdarenin kusursuz sorumluluğunun gerçekleşmesi açısından bazı şartların gerçekleşmesi gerekmektedir. Zira yukarıda ifade edildiği üzere kusursuz sorumluluk ana kural değil istisnadır. Dolayısıyla ilgili şartların gerçekleşip gerçekleşmediği yargı makamları tarafından incelenmektedir. Kusursuz sorumluluk türleri bakımından ülkemizde bir görüş birliğinin olduğu söylenemez. Bazı yazarlar, tehlike ilkesinden, bazıları ise sebepsiz iktisap ilkesinden ya da hukuki eşitlik ilkesinden hareket etmektedir. Buna karşın genel olarak risk ilkesi ve fedakârlıkların denkleştirilmesi ilkelerinin uygulamada kullanıldığı görülmektedir. Fedakârlıkların denkleştirilmesi ilkesi, temel olarak idarenin diğer sorumluluk esasları karşısında tamamlayıcı bir nitelik taşımaktadır. Bu manada, yargısal makamların, idarenin sorumluluğunu işletmek bakımından, evvela hizmet kusuruna, ardından ise kusursuz sorumluluğa müracaat etmesi gerekmektedir. İdarenin kusursuz sorumluluğunun ele alınması bakımından incelenecek bir diğer sorumluluk ise hasar ya da tehlike ilkesi bağlamında risk sorumluluğudur. İdarenin yürüttüğü kamusal hizmetler zaman zaman tehlikeli ya da riskli olabilmektedir. Bu nedenle bazı zararların ortaya çıkması muhtemeldir. Risk sorumluluğu temel olarak hizmet kusuru bağlamında kabul edilen sorumluluğun tamamlayıcı yönünü ihtiva etmektedir. Bunun anlamı şudur ki idarenin eylemi dolayısıyla bir hizmet kusur olmayabilir. İdari yargıda evvela idarenin eylemi dolayısıyla bir zararın meydana gelip gelmediğini inceler. Akabinde ise söz konusu eylemin hukuka uygunluğunun denetimi yapılmalıdır.

İdarenin sorumluluğu için bazı şartların gerçekleşmesi gerekmektedir. Bir kere idarenin bir eylemi bulunmalıdır. İlâveten belirtilmelidir ki zararın idarenin eylemi ya da işlemi neticesinde gerçekleştiğinin tespit edilmesi, yani bir *neden-sonuç ilişkisine bağlı olarak*, arada uygun bir illiyet bağının bulunması gerekmektedir. Bunlar şu şekildedir:

- İdarenin sorumluluğundan bahsedebilmek için idari bir eyleminin veya işleminin mevcudiyeti gerekir. Bu noktada idarenin sorumluluğunun görünüm hallerinden bahsetmek gerekmektedir. Zira idarenin eylem ve işlemleri kamu hukukunu ilgilendirdiği gibi özel hukuk bağlamında gerçekleştirdiği işlemlerden dolayı da sorumluluğu doğabilmektedir. Dolayısıyla idarenin eylem ve işlemlerini, ikiye ayırmak mümkündür. Bunlardan ilki idari işlemlerdir. Diğeri ise idari eylemlerdir. İdarenin işlemleri, birel işlemler ve düzenleyici işlemler şeklinde iki başlıkta

incelenir. Düzenleyici işlemler, genel, soyut ve kişilik dışı düzenlemelerdir. Diğer yandan birel işlemler ise sübjektif durumları ifade eden ve idari işlemlerin bireyler açısından somutlaşmasını ifade eden işlemlerdir.

- İdarenin fiili dolayısıyla ortaya çıkan zarardan sorumlu olabilmesi için evvela bu zararın ortaya çıkmasında kusurlu taraf olması gerekmektedir. Buna karşın kusursuz sorumluluğun geçerli olduğu haller de bulunmaktadır. Literatürde zararın bir kimsenin, kendi isteği dışında olmak üzere, maddi varlığında ya da manevi varlığında bir eksilme meydana gelmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda maddi varlıktaki eksilme temel olarak ekonomik bir değere sahip olan bir varlıkta yine ekonomik olarak ifade edilebilecek olan bir eksilmenin, azalmanın ya da pasifte bir çoğalmanın meydana gelmesidir.
- Bir de eylem ve zarar arasında nedensellik bağı mevcut olmalıdır. İlliyet bağı olarak ifade edilmektedir. Eğer ki olağan koşullar içerisinde idari fiil ya da işlemleri ile ilgili zarar arasında uygun bağ kurulamıyorsa idarenin bu zarardan dolayı sorumlu tutulması söz konusu olmayacaktır.
- Son olarak idarenin bu eyleminde kusurunun bulunmasıdır ki kusur hizmet kusuru olacağı gibi bazı durumlarda idarenin kusursuz sorumluluğu da söz konusu olabilmektedir.

Bazı durumlar vardır ki idarenin eylemi veya işlemi ile zarar arasındaki illiyet bağı ortadan kaldırmaktadır. Bunlar *zorunlu neden*, *beklenmedik durum*, *zarara uğrayanın kusuru* ve *üçüncü diğer kişinin kusuru* şeklinde ifade edilebilir. Bu başlık altında ilgili hususlar değerlendirilmiştir.

İdarenin eylem ve işlemleri dolayısıyla bir kişide meydana gelen zararın boyutları, onda psikolojik bir zarara neden olabilir; bu eylem ve işlemler bireyin kişilik haklarında doğrudan bir zarar meydana getirerek onda, acı, elem ve ıstırapın oluşmasına sebebiyet verebilir. Bu durum manevi zararı ortaya çıkarmaktadır. manevi tazminatın temel işlevi telafi üzerine odaklanmaktadır. Bu durum, fiilden zarar gören kimseye ödenecek tazminatın miktarı, kişinin duyduğu acı ve ıstırapın telafi edilmesini gerektirmelidir. Bu durum objektif olarak değerlendirilmelidir. Dolayısıyla söz konusu görüşün temelinde objektif manevi zarar teorisi yer almaktadır. Bu görüşü savunan yazarların temel dayanak noktası, manevi zararın oluştuğundan bahsedilebilmesi için bireyin bundan acı, ıstırap ve elem duyması gerekmektedir. Yargıtay'ın bazı kararlarında da tatmin görüşünü benimsediği görülmektedir. Bu görüşe göre manevi tazminatın acıları giderme ve öfkeyi

yatıştırma parası olarak değerlendirildiği görülmektedir. Mağdura yapılacak bir ödemenin onun en azından acılarının bir kısmını dindireceği ve huzur ve rahatlama duygusu sağlayacağı düşünülmektedir. Ancak Yargıtay'ın çeşitli kararlarında bu üç görüşü de harmanladığı ve tek bir görüşü benimsemekten kaçındığı görülmektedir. Yargıtay'ın aynı anda manevi tazminatın *caydırıcı*, *tatmin edici*, *telaflı edici* yönlerine de atıf yaptığı kararlar bulunmaktadır.

Manevi tazminata hükmedilmesi durumunda manevi tazminatın tespiti ve ödenmesi ile ilgili bazı özellikli durumlar söz konusudur. Bunlardan ilki aynen tazmin/nakden tazmin ilkesidir. Aynen tazmin, zarar görenin görmüş olduğu zararın tamamıyla ortadan kaldırılmasını ve kişinin maddi/manevi durumunun olduğu gibi eski hale getirilmesini ifade etmektedir. Söz konusu tazmin şeklinin özel hukukta karşımıza çıktığı görülmektedir. Aynen tazmin, tazminat hukukun pek çok alanında geçerlilik kazanamamaktadır. İdarenin pek çok zararı aynen tazmine zorlanması da zaten onun idari anlamda felce uğraması anlamına gelecektir. Kaldı ki aynen tazmin, bir kimsenin geleceğe dönük olarak zararlarının tazminine yarar sağlayabilir ise de geçmiş zararlarının telafisini ortaya koyamamaktadır. Uygulamada ise nakden tazmin söz konusudur. Nakden tazmin, davalının, zarar gören ve kişilik hakları ile malvarlığı değerinde azalma olan davacıya, söz konusu zararların tazmini maksadıyla bir parasal değeri ödemesidir.

Ayrıca manevi tazminat konusunda taleple bağılılık ve gerçek zararın tazmini ilkesi geçerlidir. Tazminat davaları bakımından, davacının açmış olduğu tazminat davasında, talep ettiği tazminat miktarını açıkça ortaya koyması gerekmektedir. Bu noktada, tazminat miktarının dava dilekçesinde ortaya konulmaması durumunda mahkemenin değerlendirebileceği bir hususun bulunması mümkün değildir. Gerçek zarar ilkesine göre ise, davacıların, uzman kişiler tarafından gerçekleştirilen değerlendirmeler sonucunda yapmış oldukları ıslah sonrasında talep ettikleri tazminat miktarı, uyuşmazlığa konu olayın gerçekleştiği ve idareye başvuru anında ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Diğer yandan, gerçek zararın tespit edilmesinden sonra, artık idari yargı hakiminin bu miktardan daha fazla bir tazminata hükmetmesi mümkün değildir. Zira gerçek tazmin ilkesi de mantıken bu sonuca götürür. Bunun temel nedeni ise manevi tazminat yoluyla hükmedilecek miktarın davacının zenginleşmesine sebebiyet vermemesidir.

Tazminatın belirlenmesi ise hâkimin takdirine göredir. Manevi tazminat bakımından hesaplamanın “takdire” gerçekleştirildiği görülmektedir.

Danıştay tarafından ekseriyetle toptan, yani sermaye şeklinde tazminat ödenmesine karar verildiği görülmektedir. Bunun anlamı, tek seferde tazminatın ödenmesi şeklindedir. Eğer bir kişi, idari eylem ya da işlem dolayısıyla manevi zarara uğramış olursa bunun doğal bir sonucu olarak tazminata hükmedilmekte, bu tazminatın ise idare tarafından tek seferde ödenmesi kararlaştırılmaktadır.

Faizin işletilebilmesi için evvela faizin talep edilmesi gerekir. Faizin talep edilmemesi durumunda idari yargının faize hükmedilmesi mümkün değildir. Zira taleple bağlılık esastır

Danıştay kararları incelendiğinde, uygulanacak tazminat miktarına ilişkin yasal faizin, bazı durumlarda idareye yapılan başvuru tarihi ile birlikte işletilmeye başlandığı anlaşılmaktadır. İdareye başvuru yapılmış fakat idare tarafından yapılan başvuru açıkça reddedilmiş ise bu durumda faiz başlangıç tarihi, ilgili başvurunun reddedildiği tarih olacaktır. Bu tür kararların ise doktrinde eleştirildiği görülmektedir. Bazı davalarda Danıştay, faiz başlangıç tarihini davanın açıldığı tarih olarak belirlemektedir. Ekseriyetle bu tür davaların faiz başlangıç tarihi açısından davanın açıldığı tarih olarak belirlenmesinin nedeninin idareye başvurma zorunluluğunun olmaması ya da tam yargı davasından önce iptal davası açmış olması ve iptal davasına istinaden tam yargı davası açmasıdır

İdarenin eylem ve işlemi dolayısıyla zarara uğrayanın bizzat kendisinin manevi tazminat talep etmesi gerekmektedir. Zira söz konusu eylemden dolayı duyulan acı ve ıstırabın doğrudan kişinin kişilik haklarına saldırının sonucu olduğu açıktır. Bunu ancak kişi bilebilir. Bundan dolayı manevi tazminat talebi, kişilik hakkı olarak nitelendirilebilecek bir haktır. Buna karşın idarenin eylemi ya da ihmali dolayısıyla hayatını kaybeden kişinin mirasçıları da manevi tazminat talebinde bulunabilmektedir. Diğer yandan, kişinin idari eylem neticesinde oluşan zararları için dava açılması fakat davacının dava devam ederken vefat etmesi durumunda İYK Md. 26 uygulanacaktır

KAYNAKLAR

- Akkoca, Ahmet. *Türk İdari Yargı Sisteminde Maddi ve Manevi Tazminat*. (Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi, 2008.
- Akyılmaz, Bahtiyar. “Sosyal Risk İlkesi ve Uygulama Alanı.” *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 9. 1 (2015): 1-2.
- Akyılmaz, Bahtiyar. “İdari Yargıda Tazminat Şekilleri ve Hesaplanması.” *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 6. (1998): 1-2.
- Akyılmaz, Bahtiyar. “İdari Yargıda Tazminat Şekilleri ve Hesaplanması.” *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 6. (1998): 1-2.
- Akyılmaz, Bahtiyar. *Türkiye’de İdarenin Mali Sorumluluğu*. Konya: Seçkin Yayıncılık, 1994.
- Antalya, Gökhan. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019.
- Antalya, Gökhan. *Manevi Zararın Belirlenmesi ve Manevi Tazminatın Hesaplanması*. İstanbul: Legal, Yayıncılık, 2017.
- Arıkan, Şafak. *Türk Borçlar Kanunu’na Göre Bedensel Zararlarda Manevi Tazminat*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2020.
- Armağan, Tuncay. *İdarenin Sorumluluğu ve Tam Yargı Davaları*. Ankara: Seçkin Yayınları, 1997.
- Atay, Ender Ethem, ve Hasan Odabaşı, ve Hasan Tahsin Gökcan. *Teori ve Yargı Kararları Işığında İdarenin Sorumluluğu ve Tazminat Davaları*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2003.
- Atay, Ender Ethem. *İdare Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi. 2006.
- Atlan, Hüya “Beden Bütünlüğünün İhlali Halinde Manevi Tazminat Miktarının Belirlenmesi.” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 65. 4 (2016): 2662.
- Bal, Özlem. *Türk İş Hukukunda Manevi Tazminat*, Ankara: Yetkin Yayınları, 2010.
- Bal, Yakup ve Şahin, Yahya ve Akbulut Mustafa, *Danıştay 10.Dairesinin Tazminat Davalarına İlişkin Seçilmiş Kararları*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2003.

- Başgil, Fuat. “Devletin ve Diğer Amme Hükmi Şahıslarının Mesuliyeti Meselesi.” *Adalet Dergisi* (1940).
- Bayer, Çağrı. “Danıştay Kararları Işığında Sosyal Risk İlkesi.” *Selçuk Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dergisi* 1. 1 (2018).
- Bereket Baş, Zuhal. Tam Yargı Davaları İdari Yargı Paneli. 2003.
https://zuhalbereketbas.av.tr/wp-content/uploads/2022/03/IDARI_YARGI_PANELI.pdf
- Bilgen, Pertev. *İdare Hukuku Dersleri-İdare Hukukuna Giriş*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1999.
- Budak, Canan. “Modern Bir Hukuk Devletinin Gereği Olarak İdarenin Sorumluluğu.” *Antalya Bilim Üniversitesi Uluslararası Siyasi Bilimler Dergisi* 3.2 (2006): 136.
- Candan Turgut, *Açıklamalı İdari Yargılama Usulü Kanunu*. Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları, 2006.
- Candan, Turgut. *Fransa ve İngiltere’de İdarenin Sorumluluğu*. Başbakanlık Basımevi, Danıştay Yayınları No: 39, 2003.
- Coşkun, Burak. *İdarenin Terör Olayları Nedeniyle Sorumluluğunun idarenin Sorumluluğun İlişkin İlkeler ve Özellikle Sosyal Risk İlkesi Açısından Değerlendirilmesi*. Ankara: Sözkese Matbaacılık, 2018.
- Çağlayan, Ramazan. *İdare Hukuku Dersleri*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2016.
- Çağlayan, Ramazan. *Tarihsel Teorik ve Pratik Yönleriyle İdarenin Kusursuz Sorumluluğu*. Ankara: Asil Yayınevi, 2007.
- Çelik, Ahmet. *Cana Gelen Zararlarda Tazminatın Ölçüsü ve Kazanç Kavramı*, İstanbul: Legal Yayıncılık, 2006.
- De Lamothe, A. L. D. “İdarenin Haksız Fiil Dolayısıyla Mesuliyeti Konusunda Fransız Kamu Hukukundaki Gelişmeler.” (Çev. S. Derbil). *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 17. (1960).
- Demirkol, Selami ve Baş Bereket Zuhal, *Teoride ve Pratikte İdari Yargıda Dava Açma ve Davaların Takip Usulü*. İstanbul: Beta Yayıncılık, 2006.

- Deniz, Buket. “İdarenin Sorumluluğunu Doğuran Hizmet Kusuru ve Hizmet Kusuru-Kişisel Kusur Ayrımı.” *TBB Dergisi* (2021): 153.
- Dönmezer, Sulhi. *Devlet ve Suç Mağduru İlişkisi*. İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1977.
- Duran, Lütfi. *Türkiye İdaresinin Sorumluluğu Sorumluluğun Temeli ve Sebepleri, Sorumluluğa Yol Açan Olgular*. Ankara: Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, 1974.
- Dursun, Selman. “Mağdurun Suça Yol Açması.” *İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası* 61.
- Düren, Akın. *İdare Hukuku Dersleri*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1979.
- Ede Nejat. “Manevi tazminat konusundaki gelişmeler ve tüzel kişilerin manevi tazminat istemleri.” *Ankara Barosu Dergisi*, (1992).
<https://www.oral.av.tr/yayinlarimiz/manevitazminat.pdf>
- Ekinci, Ahmet. “Anayasa Mahkemesi’nin Bireysel Başvuru Kararlarında Mahkemeye Erişim Hakkı”. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 18. 3 (2014): 821-848.
- Eren Fikret. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2021.
- Eren Fikret. *Sorumluluk Hukuku Açısından Uygun İlliyet Bağlı Teorisi*. Ankara: AÜHF Yayınları, 1975.
- Eren, Fikret. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, İstanbul: Beta Yayınları, 2010.
- Eren, Fikret. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Yetkin Kitabevi, 2012.
- Eren, Fikret. *Borçlar Hukuku: Genel Hükümler*. İstanbul: Beta Yayınevi, 1998.
- Eren, Fikret. *Manevi Tazminat İsteminin Mirasçılara İntikali*. İstanbul: Bayrak Matbaacılık, 1990.
- Ergen, Cafer. *İdari Yargı Davaları*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2008.
- Erkut, Celal. *İptal Davasının Konusunu Oluşturma Bakımından İdari İşlemin Kimliği*. (Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1989.
- Erlüle, Fulya. *Türk Borçlar Kanunu’na Göre Bedensel Bütünlüğün İhlalinde Manevi Tazminat*. Ankara: On İki Levha Yayıncılık, 2015.

- Eroğlu Müzeyyen. *Tam Yargı Davalarında Manevi Tazminat*. (Doktora Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi, 2009.
- Evren, Çınar Can. “Hizmet Kusuru-Haksız Fiil Ayırımı ve Yargı Düzeni.” *TBB Dergisi* (2011): 95.
- Genç Arıdemir, Fulya. *Sözleşmeye Aykırılıktan Doğan Manevi Tazminat*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2008.
- Genç, Murat, ve Özlem Çakmak Tolun. *Okul Öncesi Dönemde Sık Görülen Psikolojik ve Gelişimsel Bozukluklarda Oyun Terapisi Uygulamaları*. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 2021.
- Gökcan, Hasan Tahsin. *Haksız Fiil Sorumluluğu ve Tazminat Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2016.
- Gözler, Kemal, ve Gürsel Kaplan. *İdare Hukuku Dersleri*. Ekin Yayınları.2024.
- Gözler, Kemal. *İdare Hukuku* Bursa: Ekin Kitabevi, 2019.
- Gözler, Kemal. *İdare Hukuku*, Bursa: 2003.
- Gözler, Kemal. *İngilizce Karşılıklarıyla Hukukun Temel Kavramları*. Bursa: Ekin Kitabevi, 2020.
- Gözübüyük, Şeref, ve Güven Dinçer. *İdari Yargılama Usulü-Kanun-Açıklama-İçtihat*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2001.
- Gözübüyük, Şeref, ve Turgut Tan. *İdare Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2014.
- Gözübüyük, Şeref. *Yönetim Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2011.
- Güleç Uçakhan, Sema. *Maddi Tazminat Esasları ve Hesaplanması*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2009.
- Gültekin, Özkan. “Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukukunda Mağdur Hakları.” *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 11 (2012): 119.
- Günday, Metin. *İdare Hukuku*, Ankara: İmaj Yayıncılık, 2013.
- Güran, Sait. Tazminat Miktarının Saptanması, Sorumluluk Hukukunda Yeni Gelişmeler III. Sempozyumu. İstanbul. 1980.

- Işıklar, Celal. “Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kararlarında İdarenin Kusursuz Sorumluluğunu Ortadan Kaldıran ve Azaltan Haller, Sorumluluk Ve Tazminat Hukuku Sempozyumu.” *Gazi Üniversitesi Dergisi* (2009).
- Kalabalık, Halil. *İdare Hukuku Dersleri*, Ankara: Değişim Yayınları, 2004.
- Kaplan, Gürsel. “Danıştay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Manevi Tazminata Faiz Yürütülmesi Sorunu.” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 2 (2006).
- Karaarslan, Mehmet. “Suç ve Cezaların Memuriyete Etkisi.” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 58. 1 (2009).
- Karahasan, Mustafa Reşit. *Tazminat Hukuku Manevi Tazminat*. İstanbul: Beta Yayınları, 2001.
- Karakuş Doğan, Fatma. “Suçtan Doğan Mağduriyetin Devlet Tarafından Giderilmesi ve Suç Mağdurlarına Yardım Hakkında Kanun Tasarısı.” *TBB Dergisi* (2011): 197.
- Karataş, Tevfik. *İdare Hukukunda İdarenin Hizmet Kusuru Dolayısıyla Sorumluluğu*. (Yüksek Lisans Tezi). Bolu: İzzet Baysal Üniversitesi, 2006.
- Karavelioğlu Celal ve Karavelioğlu Erdem Cemil. *Açıklama ve Son İçtihatlarla İdari Yargılama Usul Kanunu*. Ankara: Karavelioğlu Hukuk Yayınevi, 2016.
- Kaya Cemil. “Avrupa Konseyi’ndeki Gelişmeler Işığında 5233 Sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılansısı Hakkında Kanun” *Uluslararası Hukuk ve Politika* (2007): 25.
- Kaya, Cemil, İdari Yargıda Mahkeme Kararlarının Uygulanmaması Nedeniyle Manevi Tazminat İstemi, *Eskişehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1. 2 (2010).
- Kaya, Cemil. *İdarenin Takdir Yetkisi ve Yargısal Denetimi*. Ankara: Oniki Levha Yayınları, 2021.
- Kılıçoğlu Ahmet Mithat, “Tüzel Kişi Manevi Tazminat İsteyebilir mi?” *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1. (1983).
- Kırca, Çiğdem. “Manevi Tazminatın Fonksiyonu ve Niteliği.” *Yargıtay Dergisi* 25. 3 (1999): 244.

- Koca Mahmut ve Üzülmez, İlhan. *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2020.
- Köksal Mustafa. “Risk İlkesinin İdareye Yükllediği Külfetler ve Güncel Yargı Kararları.” *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 85 (2009).
- Köksal, Mustafa. “Yasal Düzenlemeler ve İçtihatlar Işığında Terör Zararlarının İdarece Karşıllanması Sorunu.” *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 1. 1 (2010): 363.
- Kurban Dilek; Yükseler, Deniz; Çelik, Ayşe Betül; Ünalın, Turgay; Aker, A. Tamer; “Zorunlu Göç” İle Yüzleşmek: Türkiye’de Yerinden Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası, Ankara: TESEV Yayınları, 2008.
- Nohutçu, Ahmet. *İdare Hukuku* Ankara: Savaş Yayınevi, 2014.
- Nomer, Haluk. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. İstanbul: Beta Basım Yayın, 2023
- Odyakmaz, Zehra ve Güzel, Oğuzhan. “Mahkeme Kararları Işığında Terör Olaylarında İdarenin Sorumluluğuna Genel Bir Bakış.” *Mevlâna Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1. 1
- Odyakmaz, Zehra, ve Ümit Kaymak ve İsmail Ercan, *Anayasa Hukuku-İdare Hukuku*. Ankara: İkinci Sayfa Dizisi Yayınları, 2006.
- Odyakmaz, Zehra. “Genel Olarak İdarenin Sözleşmeleri.” *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 9. (1998).
- Oğuzman, Kemal, ve Özer Seçili, ve Saibe Oktay Özdemir, *Kişiler Hukuku*, Ankara: Filiz Kitapevi, 2024.
- Oğuzman, Kemal, ve Turgut Öz. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. İstanbul: Vedat Kitapçılık. 2010
- Oğuzman, Kemal. *İsviçre ve Türkiye’de Medeni Kanun ve Borçlar Kanunu’nda Şahsiyetin Hukuka Aykırı Tecavüze Karşı Korunması*. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1990.
- Onar, Sıddık Sami, *İdare Hukuku*, İstanbul: Nadir Kitap Yayınları, 1966.
- Orhun, Öz. *Ölüm ve Cismani Zararlarda Manevi Tazminat*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 1999.
- Özay, İl Han, *Günüşığında Yönetim*. Ankara: Filiz Kitabevi, 2004.

- Özek, Çetin. “Suç Mağdurunun Korunması ile İlgili Bazı Sorunlar.” *İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası* 1. 4 (1984): 13.
- Özgüldür, Serdar. *Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kararları Işığında Tam Yargı Davaları*, Ankara: Yetkin Yayınevi, 1996.
- Özkarslı, Oğuz. *İdarenin Kusursuz Sorumluluğu*. (Yüksek Lisans Tezi). Afyonkarahisar: Kocatepe İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Öztürk, Bahri ve Erdem, Mustafa Ruhan, *Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2023
- Pekcanitez, Hakan. *Belirsiz Alacak Davası*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2011.
- Reisoğlu, Safa. *Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2014.
- Simil, Cemil. *Belirsiz Alacak Davası*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2013.
- Tan, Turgut. *İdare Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2011.
- Topuz, İbrahim ve Özkaya, Kadir. *Açıklamalı-İçtihatlı İdari Yargılama Usulü Kanunu*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2002.
- Ünal, Mehmet. “Aile Başkanlığı Hakkında Karar Tahlili.” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* (1979): 1-4.
- Yayla, Ahmet. *İdarenin Kusursuz Sorumluluğu*. İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 2015.
- Yayla, Yıldızhan. *İdare Hukuku*. İstanbul: Beta Yayıncılık, 2010.
- Yıldırım, Ramazan. *İdare Hukukuna Giriş*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 2012.
- Yıldırım, Turan ve Yasin, Melikşah ve Kaman, Nur ve Özdemir, H. Eyüp ve Üstün, Gül ve Tekinsoy, Okan. *İdare Hukuku*. İstanbul: XII Levha Yayınları, 2016.
- Yıldırım, Turan. “Yargı Kararlarının Uygulanmaması Sorunu.” *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 57.
- Yılmaz, Dilşat. “Türk İdare Hukukunda Bir İşlemin Kesinliği Üzerine Bir Değerlendirme: ‘Kime Göre?’, ‘Ne İçin?’ Kesinlik.” *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 21 (2017).

Yumuk, Hamit. *İdari Yargıda Tazminat Davaları*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi, 2005.

